

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 818

Ali Ekrem Bolayır

Doç. Dr. İsmail PARLATIR

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 818

ALİ EKREM BOLAYIR

Doç. Dr. İsmail PARLATIR

TÜRK BÜYÜKLERİ DİZİSİ : 46

Kapak Düzeni : Saim ONAN

ISBN 975—17—0021—3

© Kùltür ve Turizm Bakanlığı 1987

Onay : 25.6.1987 tarih ve 928.1-2911 sayı

Birinci baskı, 1987

Baskı Sayısı : 15.000

Oğul Matbaacılık — İSTANBUL

ALİ EKREM BOLAYIR
(2.8.1867 - 27.8.1937)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

- I — HAYATI
- II — ALİ EKREM'İN SANATI ve EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ
- A) SANAT-EDEBİYAT ve DİL HAKKINI GÖRÜŞLERİ
- B) ALİ EKREM'İN SANATI
- 1 — Şiir Sanatı
- a) Servet-i Fünûn Dönemi Şairi Ali E
- b) 1908 Meşrutiyeti Sonrası Şairi Ali Ekrem
- 2 — Nesir Sanatı
- a) Servet-i Fünûn Dönemi
- b) 1908 Meşrutiyeti Sonrası
- C) ALİ EKREM'İN EDEBİYATIMIZDAKİ Y
- III — ALİ EKREM'İN ESERLERİ
- A) ŞİİRLERİ
- 1 — Kitap Halinde Yayımladıkları
- 2 — Kitaplarında Yer Almamış ve Dergilerde Kalmış Şiirleri
- B) PİYESLERİ
- C) MONOGRAFİLERİ
- Ç) DİL ve EDEBİYAT GÖRÜŞLERİNİ İÇİN ALAN KİTAPLARI
- D) DİL ve EDEBİYAT ÜZERİNE YAZILARI
- IV — ALİ EKREM HAKKINDA YAZILANLAR
- V — ESERLERİNDEN ÖRNEKLER
- A) ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER
- B) NESİRLERİNDEN ÖRNEKLER

ÖNSÖZ

Ali Ekrem Bolayır, son dönem Türk edebiyatı içinde yer almış bir sanatçıdır. Edebiyat çevresinde önce Namık Kemal'in oğlu olarak dikkatleri üstünde toplamış, sonra da özellikle Servet-i Fünûn edebî topluluğunun "A. Nadir" imzasıyla önde gelen şair ve yazarlarından biri olarak kendisini kabul ettirmiştir. O, gerek Servet-i Fünûn edebî topluluğu içinde gerekse bu topluluktan ayrıldıktan sonra Malûmât gazetesinin yazı kadrosu içinde yarattığı polemiklerle ve edebî tenkitlerle de usta bir kalem olduğunu göstermiştir.

Arayışlar Devri Türk edebiyatı içinde Ali Ekrem, bir Servet-i Fünûn şairi olarak bilinir ve öyle değerlendirilir. Oysa o, pek çok eserini ve çalışmasını 1908 Meşrutiyetinden sonra ortaya koymuş, hattâ bu dönemde yeni ve değişik bir ses olarak edebî çevrede adını duyurmuştur. Bunda şüphesiz, vatanın ve milletin içine düştüğü acı durumun ve bundan dolayı onda babasından gelme vatan duygusu ve millet sevgisinin payı büyüktür. Bunun için onun sanatını değerlendirirken bu değişme ve gelişmeyi gözden uzak tutmamak gerekir.

Ali Ekrem, sözünü ettiğimiz bu sanat anlayışı doğrultusunda değişik edebî türlerde pek çok eser vermiştir. Şiir kitapları yanında piyes, hikâye ve hatırat (anı) türündeki denemeleri ile tenkit yazıları onun o dönem edebiyat dünyasında ne kadar aktif bir yazar olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle 1908 Meşrutiyetinden sonra edebî çevrede yoğun bir biçimde gündeme getirilen dilin sadeleştirilmesi hareketine ve düşüncesine yabancı kalmamış, bu konudaki yazılı tartışmalara karışmış, kendi dil anlayışını, daha doğrusu dilin nasıl sadeleştirilmesi gerektiğini açıkça savunmuştur.

Dil ve edebiyat konusundaki çalışmaları yanında Ali Ekrem, iyi bir edebiyat hocasıdır. Gerek Darülfünûn (üniversite)da, gerekse değişik okullarda yaptığı hocalık yıllarında o, edebiyat teorileri ile de yakından ilgilenmiştir. Bu konuda onun ne kadar ciddi bir çalışma içinde olduğunu, taş basması olarak yayımlanan ders notlarından anlamaktayız. Ayrıca Recaîzade Ekrem ile Namık Kemal biyografileri ve Edebiyat Tarihi denemesi de gene onun edebiyat tarihine ve değerlendirmelerine yaklaşımlarını açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu yolda da onun edebiyatımıza katkıları büyük olmuştur.

İşte bu kitap, çok yönlü bir sanatçı olan Ali Ekrem Bolayır'ı hayatından başlayarak ortaya koyduğu eserlerine kadar onun sanat ve edebiyat dünyasını geniş okuyucu kitlesine tanıtmak amacıyla hazırlandı. Şüphesiz en büyük güçlük onun eserlerinden seçmeleri geniş okuyucu kitlesine aktarma konusunda karşımıza çıktı. Eserlerinden örnekleri hazırlarken "üslûbuna müdahale olmasın" diye sadeleştirme yoluna gitmedik; ancak şiirde bu gün için anlaşılması güç kelime ve terkipler ile anlam bütünlüğü içinde olan ifadeleri dip notlarda açıklama ya da Türkçeleştirme gereğini duyduk; nesirlerinden verdiğimiz örneklerde ise bu tür ifadeleri hemen parantez içinde açıklama yoluna gittik. Böylelikle sanatçının üslûbunu zedelememiş olduğumuz inancındayım.

Kitabın sonuna bir de özel adlar "Dizin"i ekledik. Bu da okuyucunun değişik kişi ve konular üzerinde yapacağı araştırmalara ve edineceği bilgilere kolaylık sağlar umundayız.

Kültür Bakanlığımızın genç kuşaklara Türk büyüklerini tanıtmak amacıyla başlattığı "Türk Büyükleri Dizisi"ni şükranla karşılıyor ve bu konuda bir küçük katkıda bulunmaktan mutluluk duyuyoruz.

İsmail Parlatır

KISALTMALAR

A. g. der.	: Adı geçen dergi
A. g. e.	: Adı geçen eser
A. g. mkl.	: Adı geçen makale
b.	: baskı
C.	: Cilt
Fas.	: Fasikül
S.	: Sayı
s.	: sayfa
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Yaz.	: Yazan

I

HAYATI

Tanzimat edebiyatının önde gelen fikir, sanat ve edebiyat adamı Namık Kemal'in oğlu olan Ali Ekrem Bolayır, 2 Ağustos 1867 günü İstanbul'da Hubyar mahallesinde dünyaya geldi. Onun baba tarafından soyunu, Namık Kemal üzerinde yapılan araştırmalardan öğreniyoruz.⁽¹⁾ Bu ailenin bilinen en eski soyu Konyalı Bekir Ağa'ya kadar uzanıyor. Onun oğlu, eski Erzurum valilerinden olup Musul seraskerliğine kadar yükselen ve Bağdad'ı Nadir Şah'a karşı koruyan Topal Osman Paşa'dır. Topal Osman Paşa'nın iki kızı, iki oğlu oluyor. Bunlardan şair ve devlet adamı Ratip Ahmet Paşa, ailenin soyunu devam ettiriyor. Onun oğlu Şemseddin Bey ile ondan olma Mustafa Âsım Bey, ailenin tanınan ve hakkında en çok bilgi sahibi olduğumuz büyükleridir; Mustafa Âsım Bey, Namık Kemal'in babası ve Ali Ekrem'in dedesidir. Nitekim Ali Ekrem'in yetişmesinde, ileride ayrıntılarıyla belirteceğimiz üzere, bu zâtın emeği oldukça büyüktür. Çünkü Namık Kemal'in Avrupa ve sürgün hayatı yıllarında Ali Ekrem, hep dedesi Mustafa Âsım Bey'in yanında kalmıştır. Namık Kemal, erken denebilecek bir yaşta, on altı aşında Niş kadısı Mustafa Ragıp Efendi'nin kızı Nesime Hanım ile evleniyor. Bu yıllarda (1856) Sofya'da dedesi Abdüllâtif Paşa'nın yanında bulunan Kemal, onun görevinden azledilmesi üze-

1. Bu konuda kendilerinden önceki araştırmalara ve belgelere dayanarak yapılan iki çalışma burada kaynak olarak gösterilebilir :

a) Mehmet Kaplan, *Namık Kemal-Hayatı ve Eserleri* - İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1948.

b) *Türk Ansiklopedisi*. "Namık Kemal" maddesi, yaz. F.A. Tansel, C. XXV, Fas. 194, s. 95-114.

rine ailesi ile birlikte İstanbul'a taşmıyor. İstanbul'a bu dönüş bir takım acıları ve sıkıntıları da beraberinde getiriyor. Abdül-lâtif Paşa ölmüş ve onun borçlarını kapatmak için Fil Yokuşu'ndaki konak satılmıştır. Aile, Namık Kemal'in babası Mustafa Âsım Bey'in ikinci karısı olan Düriye Hanım'ın Hubyar'daki evine taşınıyor.

Namık Kemal'in karısı, Ali Ekrem'in annesi olan Nesime Hanım'ın soyu hakkında geniş bilgi sahibi değiliz. O da varlıklı ve kültürlü bir ailenin kızıdır. Ancak Namık Kemal'in karısı ile zaman zaman uyuşamadığından da söz edilmektedir. (2) Bu bir yana 1860 sonrasında Namık Kemal'in İstanbul'da memuriyet hayatı yanında gazeteciliğe ve edebiyata merak sarması, Jön Türk hareketine ön ayak olması, saray ile sürtüşmesinin başlangıcı oluyor. Nitekim *Tasvîr-i Efkâr*'da kaleme aldığı "Şark Meselesi" adlı uzun yazısı onun İstanbul'dan uzaklaştırılması için bir bahane oluyor ve Erzurum vali yardımcılığına tayin ediliyor. Ne var ki Kemal, bu görevi kabul etmediği gibi 17 Mayıs 1867'de de Bosfor vapuru ile Avrupa'ya kaçmayı tercih ediyor. Üstelik geride hamile bir kadın bırakmıştır. Bu tarihten iki buçuk ay sonra Kemal Avrupa'da iken Ali Ekrem, 2 Ağustos 1867 günü Düriye Hanım'ın konağında dünyaya geliyor(3). Ali Ekrem, doğumunu, çok sonraları kaleme alacağı bir şiirinde,

Sabah olunca bu dünyâya gelmişim ammâ

O subha şâm-ı şitâî demek değil mi revâ (4).

deyişi ile dile getirecek ve ailenin o günlerdeki sıkıntılarını yâd edecektir.

2. İsmail Hikmet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Baku 1926, s. 210.

3. Namık Kemal bir oğlunun olduğunu Londra'da öğreniyor. Babasına yazdığı Ağustos 1867 tarihli mektubunda şair, bu sevincini gizleyemiyor. (F.A. Tansel, *Namık Kemal'in Mektupları* T.T.K. Basımevi, Ankara 1967, s. 108.)

4. *Zılâ-i İlham*, İstanbul 1327, s. 235.

Bu yavruya Ali Ekrem adı veriliyor. Oysa dedesi Mustafa Âsım Bey onun için Bahaeddin adını düşünmüş. Fakat Kemal, Recaî-zade Mahmut Ekrem'e duyduğu sevgi sonucu oğluna onun adını vermeyi uygun bulmuş. Ali Ekrem, babasının bu duygularını şöyle aktarıyor :

“Namdaşın Ekrem Bey'e bir mektup yaz, rica et, sana eserlerini göndersin. Benim eserlerimden ziyade Ekrem'in yazılarını okumalısn. Kendi adının niçin Ekrem olduğunu düşünürsen bunu anlarsın. Büyük baban sana Bahaeddin namını vermek istemişti. Ben Ali Ekrem ismini intihâb ettim....”(5)

Ali Ekrem, adını aldığı Recaî-zade Mahmut Ekrem'i gerçekten çok okuyacak ve onun eserlerinden olduğu kadar kendisinden de övgüyle söz edecektir. Nitekim, ileride yazacağı iki monografiden biri babası biri de Recaî-zade M. Ekrem hakkında olacaktır.

Ali Ekrem'in çocukluğu, Namık Kemal'in Avrupa'ya kaçması sonucu, baba şefkatinden yoksun olarak dedesi Mustafa Âsım Bey'in yanında geçer. Mustafa Âsım Bey, küçük Ekrem'in yetişmesi ve eğitimi ile bizzat kendisi ilgileniyor, onu dört yaşında Hubyar Mahalle Mektebine gönderiyor. Bu yıllarda Kemal, İstanbul'a dönmüştür; ancak *Vatan Yahut Silistre* piyesinin oynanması, zaten sarayın şüphelerini üzerine çekmiş olan şairin Magosa'ya sürgün edilmesine sebep olur (nisan 1873) ve aile ocağından ikinci uzun ayrılık baş gösterir. Kemal, 38 ay gibi uzun bir süre Magosa'da kalmış olmakla birlikte ailesinden ve oğlunun eğitiminden haber sormaktadır(6). Bu yıllarda Ali

5. Ali Ekrem, *Recaî-zade Mahmut Ekrem Bey*, İstanbul 1339, s. 3.

6. Namık Kemal'in Magosa'dan ailesi ile ilgili pek çok haberi yakınları ile mektuplaşarak öğreniyor. Bu konuda bak : F.A. Tansel, *Namık Kemal'in Mektupları*, C. I (Magosa Mektupları), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1967, s. 221-476.

Ekrem, mahalle mektebindeki eğitim yanında Fransızca dersleri de almaktadır. Daha sonra o, babasının da arzusu doğrultusunda Fatih Askerî Rüşdiyesine devama başlar⁽⁷⁾. Sultan Abdülaziz'in öldürülmesi ve V. Murat'ın tahta çıkması ile Magosa hayatı sona eren Kemal, İstanbul'da ailenin yanındadır. Ancak 1876'dan sonra, Namık Kemal'in İstanbul'dan uzaklaştırılması politikası da uygulamaya konulur. Bunun adı "ikamete memurluk"tur. Bu adlandırmayı Ali Ekrem, *Ruh-ı Kemal* adlı eserinde şöyle dile getirmektedir :

"Kâzım Bey odadan çıktı. Babam bana dedi ki :

— Nereye gidersem seni de aldırırım Ekrem!

— Büyükbabam izin verir mi?

— Verir oğlum; sürgüne gitmiyoruz, ikamete memur olduk"⁽⁸⁾.

Bu "ikamete memurluk"un ilk durağı, 19 Temmuz 1877'den 17 Aralık 1879'a kadar Midilli adasıdır. Sonra bu adanın mutasarrıflığına tayin edilen Kemal, ekim 1884'e kadar bu görevde kalmış, ardından aralık 1887'ye kadar Rodos mutasarrıflığında bulunmuş ve ölümüne kadar sürecek Sakız mutasarrıflığı bu görevi takip etmiştir. Namık Kemal'in bu görevleri sırasında ailesi de yanındadır. Ali Ekrem, özel hocalar elinde yetişmeye devam eder. Özellikle Rodos'ta âlim ve fazıl Şeyh Abdullah Efendi ile Naib Sıtkı Bey'den "ulûm-ı şer'iyye" (Şeriatla ilgili bilgiler) okur; Sakız'da ise Sait Efendi'den "hadis" bilgisi ile Arap ve Acem edebiyatını öğrenir. Ali Ekrem, 20 yaşını doldurmuştur. Babası onun devlet kapısında bir yere yerleştirilmesini ister ve ekim 1888'de annesi ile onu İstanbul'a gön-

7. Ali Ekrem, *Rûh-ı Kemal*, İstanbul 1324, s. 72.

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 19, s. 286.

8. Ali Ekrem, *Rûh-ı Kemal*, İstanbul 1324, s. 73.

derir. Dedesi Mustafa Âsım Bey, genç Ali Ekrem'in "Şûrâ-yı devlet" (Danıştay) veya "Hariciye Nezareti" (Dış İşleri Bakanlığı)nda görev almasını ister ve II. Abdülhamit'e baş vurur. Padişah ise, "Benim, onun için başka bir tasavvurum var" diyerek ona rütbe vermesi, Namık Kemal'i de memnun eder⁽⁹⁾. Ancak Ali Ekrem, kendisine uygun görülen göreve başlamadan babasının hasta haberini alır ve bir Rus vapuru ile Sakız'a hareket eder, o sırada da Kemal'in ölüm haberi gelir. Sakız'a ulaştıktan bir gün sonra, saraydan babasının vasiyetine uygun olarak cenazenin Bolayır'a gömülmesi emri alınır⁽¹⁰⁾.

Ali Ekrem, İstanbul'a döndüğünde II. Abdülhamit'in kendisine uygun bulduğu görevi öğrenir; bu görev, 18 yıl sürecek "Mabeyin Kâtipliği"dir. Gerçekten de onun, en uzun süren görevi bu olmuştur. Kendisi bu yılları ;

"On sekiz sene Yıldız'da göz hapsinde kaldım..."⁽¹¹⁾ diyerek değerlendirecektir.

Babasının ölümü Ali Ekrem'i derinden sarsar. Bir süre memuriyet hayatı onu avutur ve ailenin destelemesi üzerine Kavalalı Ahmet Celâl Paşa'nın kızı Zeynep Celile Hanım ile evlenir. Bu arada yazı denemeleri de başlamıştır. Yayınlanan ilk yazısı, "İlham" takma adıyla *Resimli Gazete*'de bir mektubu ve "Dağ" başlıklı bir denemedir⁽¹²⁾. İlk şiir denemesi de "Kumru" adıyla *Mirsad*'da çıkar⁽¹³⁾. Bunu gene *Mirsad*'da yayımlanan "Bir Validenin Güneş Doğarken Söylenişi"⁽¹⁴⁾ adlı şiiri ile

9. İbnülemin M.K. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 281.

10. Ali Ekrem, *Namık Kemal*, İstanbul, 1930, s. 75

11. Ali Ekrem, *Rûh-ı Kemal*, İstanbul, 1324, s. 33.

12. *Resimli Gazete*, C. 1, S. 7, 25 Nisan 1307/1891

13. *Mirsad*, S. 9, 9 Mayıs 1307.

14. a. g. der : S. 11, 23 Mayıs 1307.

“Dağlara”(15) redifli gazeli takip eder. Böylelikle Ali Ekrem, 1981 yılı başlarında edebî çevrede adını duyurmaya ve yeni yetişen gençlerle bir diyalog içine girmeye başlar. Bu gençlerin içinde gene o yıllarda *Mirsad*’da “Tevhid” adlı şiiri çıkan Mehmet Tevfik (Tevfik Fikret) de vardır ve en çok da onunla anlaşmaktadır. Bu dostluk *Malûmât* adlı derginin çıkarılması ile daha da pekişir. Maliye Mektubu Mümeyyizi Fuad Bey, Fikret, Ali Ekrem ve Kâzım Bey yeni bir edebî dergi çıkarma konusunda anlaşır, baş yazarlığına da Fikret getirilir. Derginin adı Ali Ekrem’in teklifiyle *Malûmât* olarak benimsenir, ilk sayısı da 10 Şubat 1308/22 Şubat 1894’te yayımlanır. Yayın hayatında 24 sayı olarak görünen bu dergi *Servet-i Fünûn* öncesi bu gençlerin ilk ciddî yayın denemesi olur. *Servet-i Fünûn* edebî hareketi içinde yer alanların başında Ali Ekrem’i de görüyoruz. Recaî-zade Mahmut Ekrem’in *Servet-i Fünûn* dergisinin edebî bir yayın organı haline gelmesi için derginin sahibi Ahmet İhsan’ı iknâ etmesi ve yazı işlerini de Tevfik Fikret’in idare etmesini sağlaması üzerine topluluğun nüvesi teşkil ediliyordu(16). Ali Ekrem, zaten Recaî-zade’nin gözünde Namık Kemal’in bir yâdigârı idi ve onun da bu edebî hareketin içinde yer alması pek tabî idi. Bu yıllarda Ali Ekrem, sarayda görevli bulunduğu için daha çok “A. Nadir” takma adını kullanıyordu. Her ne kadar o, bu edebî hareket içinde şair olarak tanınıyorsa da nesirleri ile de edebiyat görüşlerini dile getirmekten geri kalmıyordu. Üstelik hikâye denemeleri yanında “musahabe”ler de kaleme alıyor; tenkit türünde de yazılar yazıyordu. Nitekim bu tarz yazılar içinde, *Servet-i Fünûn* edebî hareketinin oto-kritiğini yaptığı “Şiirimiz” adlı uzun makalesi aynı zamanda topluluğun dağılması konusunda ilk kırıngılığın ifadesi olarak da dikkatî çekiyordu. Ali Ekrem’in bu yazı

15. A. g. der : S. 16, 27 Haziran 1307.

16. Bu konuda geniş bilgi için bak : İsmail Parlatır, *Recaî-zade Mahmut Ekrem*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 38.

ile içinde bulunduğu edebî hareketi biraz şiddetlice eleştirmesi Fikret'i pek memnun etmedi ve Fikret, bu eleştiriden çıkarmalar da yapıp, üslûbunu hafifleterek dergide yayımladı (*Servet-i Fünûn*, C. 20, S. 505,506,507,508). Ancak, bu sefer memnun olmayan Ali Ekrem idi. Fikret'in bu davranışına kızan şair, yazısını kendilerine cephe almış olan Baba Tahir (Mehmet Tahir Efendi)'nin *Musavver Malûmât* adlı dergisine gönderir ve *Servet-i Fünûn*'da çıkmayan bölümler bu dergide yayımlanır (*Malûmât*, C. 11, S. 266, 267, 268). Bundan sonra da yazılarını gene bu dergiye göndermeye devam eder. Ayrıca onunla birlikte Ahmet Reşit (Rey), Sami Paşa-zade Sezaî, Menemenli-zade Mehmet Tahir de *Servet-i Fünûn*'dan ayrılıyordu. Üstelik bir yıl kadar da Ali Ekrem, *Malûmât*'ın edebî kısmını yönetme görevini üstlenmişti. Ancak bu görev pek uzun sürmez, çünkü iki dergi arasında uzun süren münakaşalar yüzünden sarayın müdahalesi ile onun dergilerde yazı yazması yasaklanır. Böylelikle "A. Nadir" imzası, II. Meşrutiyet'e kadar edebî çevrede pek görünmez.

Ali Ekrem'in saraydaki Mabeyn Kâtipliği görevi 1906 yılına kadar devam eder. Aralık 1906'da onu Kudüs Mutasarrıfı olarak görüyoruz. Onun buradaki görevi II. Meşrutiyet'in ilânına kadar sürer. II. Meşrutiyet, fikir ve edebiyat çevrelerinde derin yankılar yaratırken Ali Ekrem de İstanbul'a döner ve o havayı yaşamaya başlar, konferanslar verir. Aynı yıl *Kırmızı Fesler* ile *Kaside-i Askeriyye* adlı küçük kitaplarını bastırır. Bunları *Rûh-ı Kemal* ile *Bâria* adlı piyesi takip eder. 1908 eylülünde Cezair-i Bahr-i Sefid valiliğine tayin edilir ve bir yıl bu görevde kalır; kadrosuzluk sebebiyle İstanbul'a döner; "Darülfünûn'da "Edebiyat Müderrisi" (edebiyat profesörü) olur. Bir aralık Fransa'ya gider ve uzunca bir süre Paris'te kalır. Oradan dönüşünde *Servet-i Fünûn*'dan itibaren yazdığı şiirlerinden yaptığı bir derlemeyi *Zılâl-ı İlham* adı altında yayımlar. Eylül 1912'de ye-

niden Cezair-i Bahr-i Sefîd valiliğine tayin edilirse de Balkan Savaşlarının patlak vermesi üzerine bu valilik kaldırılır, hattâ şair, Yunanlılar tarafından bir hafta esir olarak alıkonulur. İstanbul'a dönüşünde o, Dârülfünûn'da "Nazariyat-ı Edebiyye" (Edebiyatın Teorik Bilgileri) hocalığına getirilir ve bu görevi 1919 yılına kadar sürer. Ali Kemal'in "Maarif Nazırı" (Eğitim Bakanı) olması üzerine Galatasaray Sultanîsi edebiyat hocalığına tayinini kabul etmez, ancak daha sonra nazır olan Said Bey'in ısrarı ile hocalığa yeniden döner. Şair, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında ordunun ve milletin manevî gücünü galeyana getiren şiirler de yazmıştır. Bu heyecanla kaleme aldığı şiirlerini *Ordunun Defteri* (1336/1920) adlı kitapta bir araya getirdi. Bir yıl sonra da bu kitabı yeniden düzenledi ve yeni yazdıklarını da ekledi; bu kitabına ise *Ana Vatan* adını verdi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Ali Ekrem, önce vekâleten başladığı Dârülfünûn hocalığına sonradan asaleten tayin edildi (1923) ve "Şerh-i Mütûn" (Metinler Şerhi) hocası olarak Dârülfünûn'un Üniversiteye çevrildiği 1933 yılına kadar bu görevde bulundu. Üniversitede okuttuğu ders notlarını kitap haline getirmeyi de ihmal etmeyen Ali Ekrem, önce *Recaî-zade Mahmut Ekrem Bey* (1339/1923) monografisini yayımladı; onu *Namık Kemal* (1930) izledi. Ayrıca dil ile ilgili yazılarını *Lisanımız* (1930) adlı kitapta topladı. Öte yanda çocuk şiirleri de yazdı ve bunları *Şiir Demeti* (1340/1924) adıyla yayımladı. Ayrıca şiirlerinden yaptığı seçmeleri *Vicdan Alevleri* (1341/1925) adıyla bastırdı.

Ali Ekrem, 1933'te üniversitedeki hocalığından ayrıldıktan bir süre sonra maddî sıkıntı içine düştü. Bir aralık Maltepe Askerî Lisesi'nde edebiyat hocalığı yaptı ise de yaşlılık ve hastalık bu göreve engel oluyordu. Özellikle yakalandığı ve günden güne ilerleyen boğaz kanseri onu bitkin bir duruma düşürmüştü.

Önce bir süre Radyoloji Enstitüsü'nde tedavi gördü, sonra Fransız Hastahanesi'nde yattı, 27 Ağustos 1937 günü büyük bir kalabalığın önünde, Teşvikiye Camii'nde kılınan namazdan sonra, Zincirlikuyu Mezarlığına götürüldü ve pek sevdiği Abdülhak Hâmit'in mezarının yanına gömüldü.

II

ALİ EKREM'İN SANATI VE EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ

A) SANAT, EDEBİYAT ve DİL HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Ali Ekrem, Servet-i Fünûn edebî hareketine katıldıktan sonra edebiyat dünyamızdaki yerini almaya başladı. Bir başka deyişle o, edebiyat anlayışını ve sanatını bu edebî hareket doğrultusunda yürütmeye ve geliştirmeye çalıştı. Bu dönemde o, şiir sanatının temsilcileri arasında yerini alıyordu.

Şair, Namık Kemal gibi Tanzimat döneminde edebiyatımızın yenileşmesinde öncülük etmiş bir babanın oğlu olarak edebî kültürünü aileden almış ve kendini, edebiyata daha çok yenilik edebiyatını benimsemiş olanların eserlerini okuyarak hazırlamıştır. Bunların içinde de, babasından sonra, Abdülhak Hâmit ve Recaî-zade Mahmut Ekrem onu etkileyen sanatçıların başında gelmiştir. Özellikle adını aldığı Ekrem'in yazdıklarına hayranlığını şairin kendisi de açıkça ifade etmektedir :

“Ben çocukluğumda nâil olduğum âsâr-ı Ekrem'i hemşiremle beraber okur dururdum ve ilk zevk-i edebi en ziyade onlardan aldım.”⁽¹⁾

Ali Ekrem, şiire küçük yaşlarda başladığını İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a gönderdiği hal tercümesi (hayat hikâyesi)nde anlatırken o yıllarda (9-10 yaşlarında) yazdığı şiirlerinden birini örnek olsun diye yazısına ekliyor. Bu şiir şöyle :

1. Ali Ekrem, *Recaî-zade Mahmut Ekrem Bey*, İstanbul 1334, s. 4.

Vatanı bin arı gelmiş sokuyor
Mahmud Paşa küpe altın tıkıyor
Zahmet çekme balık baştan kokuyor

Bu bendin ilk dizesini babası şöyle düzeltmiş;
Vatanı bin yılan gelmiş sokuyor.(2)

Basit bir söyleyişin örneği olmakla birlikte bu, şairin şiir sanatına nasıl başladığını ve nasıl yönlendirildiğini gösterme bakımından önemlidir.

Ali Ekrem, ilk şiir denemelerine Servet-i Fünûn hareketine katılmadan çok önceleri başlıyor. Kendisi, yayımlanan en eski şiirim diye *Zilâl-i ilhâm*'da "Dağlara" adlı şiirini gösteriyor(3). Bununla birlikte bu kitapta yer alan "Kemal'e Mersiye"(4) adlı şiirinin altında 1 Nisan 1305/1889 tarihi veriliyor ki şairin daha o yıllarda babasına mersiye yazabilecek şiir becerisini kazana-bildiğini anlıyoruz. Bu denemeler, Servet-i Fünûn hareketine kadar devam ediyor.

Şair, Servet-i Fünûn hareketi içinde edebiyata yaklaşımı, bu topluluğun benimsediği edebiyat anlayışına tam bir uyum gösterir. Ona göre edebiyat, hayatın her yönünü yansıtabilen bir özelliğe sahip olmalıdır. "Güzel yazıldıktan sonra her şeyden bahsetmelidir" (5) dediği edebiyat, konularını alabildiğine genişleten bir anlayış ile değerlendiriliyordu. Ancak burada dikkati çeken bir kıtas var; o da "güzellik"tir. Bu değerlendirme Recâî-zade'nin "Zerrâtan şümûsa kadar her güzel şey şiirdir"(6) di-

2. İbnülemin Mahmut Kemal İnâl, *Son Asır Türk Şairleri*, cüz : II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 287.

3. *Zilâl-i ilhâm*, İstanbul, 1334, s. 23.

Burada şair, bu şiirinin ilk defa *Mirsad* adlı dergide yayımlandığını dipnotta açıklıyor. Bu şiirin altında verilen tarih 13 Mayıs 1307/1891'dir.

4. A. g.e., s. 9

5. "Musahabe-i Edebiyye", *Servet-i Fünûn*, C. 11, S. 280, s. 307.

6. Recâî-zade M. Ekrem, *Takdîr-i Elhân*, İstanbul, 1302, s. 9

ye formüle ettiği şiirde ve dolayısıyla edebiyattaki güzellik ölçüsünün bir devamı niteliğindedir. Ancak edebiyatta güzelliği yaratacak üç unsur olarak “Düşünce, duygu ve hayal” güzelliğinin uyuşmasını ilke olarak benimseyen Recaî-zade’ye karşılık Ali Ekrem, bunların içinde “hayal” unsuruna öncelik tanıyor: “Şiirin esas dayanağı hayaldir”(7) deyişi ile hayal gücünün şiirin yaratılmasındaki yerini vurguluyordu. Daha sonra ise duygunun şiirdeki rolünü ele alıyor ve “kalbin ince, şiddetli, gizli, parlak, heyecanlı ve hüzünlü” durumlarının duygu yoğunluğunu yarattığını belirtiyor; (8) bunun da şiirin güzelliğine ayrı bir katkı olduğunu ekliyordu. Bu değerlendirme şüphesiz o dönem edebî anlayışının ortak noktasını teşkil ediyordu.

Şiirde konu, Ali Ekrem’in üzerinde titizlikle durduğu bir nokta olarak karşımıza çıkıyor. Ona göre şiir, “bütün insanların hislerinin tercümanı”dır(9). Bu görüş, elbette insanı ön plana çıkarmaktadır: “Tabiat kadar belki ondan ziyade şiirimizle tasvir ve tarife çalışacağımız bir şey daha var : İnsan! ”(10) İnsan, duygularıyla, düşünceleriyle, heyecanlarıyla, yaşayış tarzıyla şiire konu olmalıdır. Burada ayrıca “tabiat”ın da şiirin konusu içinde yer aldığını da ekleyelim. Bunlar da bir başka açıdan Servet-i Fünûn edebî hareketinin ferdî sanat anlayışını sergiler niteliktedir.

Ali Ekrem, edebiyat içinde şiire ayrı bir değer ve önem veriyor. Ona göre şiir, “tabiattaki güzelliklerden dimağda hasıl olan duygulanmaların” (11) eseridir ve bu bir bütünlük arzettir. Her vezinli ve kafiyele sözün şiir olamayacağını vurgula-

7. “Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, C. 20, S. 507, s. 195.

8. A. g. mkl., S. 196

9. “Musahabe-i Edebiyye”, *Servet-i Fünûn*, C. 11, S. 280, s. 307.

10. A. g. mkl., s. 308

11. “Şiirimiz”, *Servet-i Fünûn*, C. 20, S. 508, s. 213

yan şair, böylelikle şiir ile nazım tarzının farklılığını da gündeme getirmiş oluyor. Şiir daha çok duymak içindir, nazım ise öğrenmek içindir. “Eskiden bir şeyi öğrenmek için ezberlemek lâzım geleceğine dünyanın her tarafında hükmolunmuş idi. Nazımdaki âhengın ezberlemeye teshil edeceğinden (kolaylaştıracığından)...”(12) hükmüyle nazımın öğrenmeyi kolaylaştırdığını ve eskilerin bu yolda pek çok eser verdiğini ileri sürer. Bununla birlikte şair, bir düşüncenin, bir hikâyenin bir tenkidin manzum tarzda da ifade edilebileceğini, onun da ayrı bir anlatım vasıtası olduğunu kabul eder.

Şair Ali Ekrem, gene Servet-i Fünûn edebî hareketinin sanat anlayışı doğrultusunda üslûp konusunda da bazı değerlendirmeler yapmıştır. Bu değerlendirmeler, genellikle şiirde “âhenk” unsuru üzerinde yoğunlaşmaktadır : “Şiiri hissiyatın tercümanı oldukça lisanın şiddeti âhengın tamamiyetini istilzam ettiği (sağladığı)”(13) için şiirde üslûbun etkisi, daima âhenk bakımından değer kazanmıştır. Kelimeleri ise gerek Türkçe olsun, gerek yabancı olsun kendi aslı değerleriyle kullanmanın yerinde olacağını belirtir. Özellikle Farsça ve Arapça kelimelerin aslı uzunluklarını âhenge olan katkısına dikkati çeker. Öte yanda şiirde âhengi yaratan iki esas unsur olarak vezin ile kafiye gösterir. Vezin olarak da aruz tercih edilen bir âhenk unsurudur. Özellikle aruz, Osmanlıca için geçerlidir : “Vezin eğer bir âhenk ifade ediyorsa Lisan-ı Osmanînin büyük bir kısmını teşkil eden kelimeler ve Arapça ve Farsça terkipler vezn-i Türkiye (hece veznine) giremez, ağır olur, âhengi kaybederiz.”(14) Buna göre aruz, Osmanlıcanın uzunlu kısıklı heceleri için vazgeçilmez bir ölçüdür. Bununla birlikte Türkçe kelimeler ile söylenecek bir şiirde hecenin de geçerli olabileceğini söyler. Ancak gösterişli, parlak

12. A. g. mkl., s. 211.

13. A. g. mkl., C. 20, S. 506, s. 179.

14. “Musahabe-i Edebiyye”, *Servet-i Fünûn*, C. 11, S. 280, s. 309.

duyguların ifadesinde hecenin zayıf kalabileceği inancını da belirtmekten geri kalmaz.

Aruz veznini kullanmada Ali Ekrem, Servet-i Fünûn edebî hareketinin lideri olan Tevfik Fikret ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. O, “Vezinlerimizi şiirlerimize göre intihâb etmeliyiz (seçmeliyiz).”⁽¹⁵⁾ derken Tevfik Fikret’in daha önce *Servet-i Fünûn*’da kaleme aldığı “Tesir-i Evzân”⁽¹⁶⁾ adlı yazısında ileri sürdüğü “Konuya göre vezin seçme” teklifini benimsemiş görünmektedir. Aslında bu görüş, ilk defa Recaî-zade Mahmut Ekrem tarafından *III. Zemzeme*’nin önsözünde dile getirilmiş ⁽¹⁷⁾, fakat uygulanamamıştı. Tevfik Fikret ile Ali Ekrem, üstadın bu teklifini hem yeniden gündeme getiriyor, hem de uygulamaya koyuyorlardı. Üstelik Fikret, tek bir şiir içinde farklı vezinlerin de kullanılabileceği düşüncesini ileriye sürüyor, bunu da Cenap Şehabettin, “Elhan-ı Şitâ”da başarıyla uyguluyordu.

Ali Ekrem, ünlü “Şiirimiz” adlı uzun yazısında aruzun değişik kalıplarının bir değerlendirmesini yapıyor. Şaire göre ;

mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

kalıbı, bütün duyguları ifade etmeye yarıyor.

Mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

kalıbı daha âhenklidir, ancak bir önceki kalıp kadar tabîî bir akıcılığa sahip değildir.

Mef’ûlü mefâ’ilü mefâ’ilü fâ’ilün

kalıbı renkli, coşkulu ve parlak düşünceleri yansıtmada elverişlidir.

15. A. g. mkl., s. 310

16. “Tesir-i Evzan”, *Servet-i Fünûn*, No: 396

17. Recaî-zade M. Ekrem, *III. Zemzeme*, İstanbul 1301, s.15

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

kalıbı samimî, ince ve lâtif şiirler için tercih edilmektedir.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

kalıbı ise tabîî ve tablo şiirler içindir; ayrıca tahkiye tarzının da bu vezinle işlenebileceği inancındadır. Üstelik Ali Ekrem, âhen-gi yaratmada zaman zaman bu vezinlerin değişebileceğini, bu-nun tek şiir içinde de uygulanabileceğini söyler. Bu tarz kulla-nım için de en elverişli nazım şekli olarak serbest mütezadı gösterir.

Şiir için vazgeçilmez bir unsur da Ali Ekrem'e göre kafiye-dir: "Hem vezin ve kafiyei terk edecek olduktan sonra niçin nesir yazmayalım?" (18) Buna göre şiiri nesirden ayıran iki un-sur, vezin ve kafiye-dir. Kafiye aslında şiir için en önemli âhenk vasıtasıdır. Âhenk söz konusu olduğuna göre kafiye, ses esası-na dayalı bir yapıya sahip olmalıdır. Eski şiir geleneğinin harf ve kelime yapısına bağlı kafiye anlayışı yerine âhenği yaratan ses unsuru ön plana çıkıyor. Üstelik kelimelerin Türkçe ve ya-bancı kökenli olması da engel sayılmamalıdır: "Kelime Arabî, Farişî, Türkçe, ne olursa, olsun son hecelerde tam uyum bulun-dukça kafiye şartı mükemmelen hasıldır." (19) Bu değerlendir-me, kafiye'nin daha serbest kullanımını ön görüyor ve o dönem-de en çok konuşulan ve tartışılan kulağa göre kafiye anlayışını destekler niteliktedir.

Ali Ekrem, 1908 Meşrûtiyet'inden sonra *Genç Kalemler* dergisinin öncülüğünde edebî çevrede gelişen dilin sadeleştiril-mesi hareketine karşı kayıtsız kalmamış; Servet-i Fünûn'dan beri benimsemiş olduğu edebî dili savunmaya devam etmiştir. Bu ko-nuda, *Lisan-ı Osmanî* adlı kitabında dikkate değer düşünce ve görüşler ile karşılaşmaktayız.

18. "Musahabe-i Edebiyye", *Servet-i Fünûn*, C. 11, S. 280, s. 310.

19. "Şiirimiz", *Servet-i Fünûn*, C. 20, S. 505, s. 166.

Seninle ey müterennim Lisanî Osmanî,
Seninle ben yazarım en bülend efkârı, (20)

diyerek Osmanlıcaya övgüler düzmeye başlayan şair, bu dilin ustası olarak Fuzûlî'yi gösterir ve bu ünlü Divan şairinin bir gazelini örnek olarak verir. Tanzimat'ta bu dilin ustası Namık Kemal'dir, Recaî-zade Ekrem'dir, Abdülhak Hamit'tir ve onların yazdıklarından örnekler buna delâlet etmektedir. Osmanlıcanın kusursuzluğu ve usta şairlerin bu dile düşkünlüğü,

Yazardı sâhib-i "Mevlûd" Acem edâsıyla,
Acem lisanına düşmüştü "Yunus Emre" bile. (21)

deyişle dile gelir. Dilin sadeleşmesinden yana olanlara ise şöyle seslenir :

Denir ki "Millet için yazmalı" güzel: bize siz
Bu milletin bütün efrâdını beyan ediniz.
Bu milletin bütün efrâdı köylü, çiftçi midir?
Bu gün şebâb-ı münevver, zaman için nâdir
De olsa çehre-i âtî değil midir o şebâb?
Avâm için onu terk eylemek olur mu sevâb?(22)

Buna göre şair, halk için yazmanın gereksizliğine, asıl olanın halkı aydınlatma, okuma yazma seviyesini yükseltme olduğunu ileri sürer. Öte yanda pek çok Osmanlıca terkinin halk diline yerleştiğini, bunların artık halkın malı olduğunu şöyle dile getirir :

Görürsünüz ki Arabca, Acemce "terkibler"
Lisan-ı halka yer etmiş, bugün yazar, söyler.
Bütün kavâ'id-i terkibi her sınıfdan halk,
Bırak biz okuyan kısmı cehl-i mutlaka bak ;

20. "Lisan-ı Osmanî", İstanbul 1332, s. 7.

21. A. g. e., s. 20

22. A. g. e., s. 20 (şebâb-ı münevver : aydın gençler; efrâd : fertler)

“Su’âl-i hâtıra geldim” diyor bugün amele,
Diyor “sabah-ı şerîfin” manav, balıkçı bile.
Nasıl “Selâmün aleyküm” çıkar bugün dilden?
Nasıl demez “Ramazan-ı şerif” Türkçe bilen?
.....

Yaşar cihanda, ne anlar? bu vehm-i bâtıldır :
“Çalab” diyen bizim Allah’a pek yabancı kalır! (23).

Şair, bu değerlendirme ile dilde yaygın olarak kullanılan ve dile mal olan Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin kendi dillerindeki kullanım özelliğini yitirdiğini, bunların artık Türk dilinin yapısı içinde yeni değerler kazandığını vurgulamak istiyor; aşırı Türkçecilere karşı ise,

Bütün açık, kaba eşkâli iltizâm etmek
Cihan, temeddün-i Tatar’a lâıyk oldu demek?
Arabca söndü, Acemce koğuldu, Kayı Han
Lisanı çıkdı mezârından öyle mi ne zaman?(24)

deyişi ile açık tavır alır; hattâ bu deyişlerde ince bir alay da sezilir. Aslında bu görüşler iyice gözden geçirilirse Ali Ekrem’in *Genç Kalemler* hareketinin başlattığı dilde sadeleşmeye karşı değil, aşırı Türkçecilere ya da dilde özleştirmecilere karşı çıktığı sonucuna varılır. Ancak bu iyimser yaklaşım, onun gene de dilde sadeleşmeden yana olduğunu göstermez. Sanatının sonuna kadar Servet-i Fünûn edebî hareketinin dil anlayışını benimsemiş olan şair, dilde sadeleşme konusuna pek itibar etmemiştir. Nitekim onun dilde sadeleşme konusundaki görüş ve düşüncelerini 1930’larda *Cumhuriyet* gazetesi baş yazarı Yunus Nadi’nin sorularını cevaplar nitelikteki yazılarından oluşan *Lisanımız* adh eserinde bulmak mümkündür.

23. *Lisan-ı Osmanî*, İstanbul 1332, s. 21-22.

24. A. g. e., s. 27

Dilin sadeleşmesine Ali Ekrem, değişik bir yaklaşım getiriyor, farklı bir tavır alıyor. Öncelikle o dilin sadeleşmesinde halkın diline yönelmeyi gereksiz görüyor. Çünkü halkın içinde çok farklı meslek zümreleri vardır : “Bahçıvanların, hamalların, kayıkçıların, çiftçilerin, kâtiplerin, askerlerin, şairlerin, âlimlerin v.b. lisanları başka başkadır.”⁽²⁵⁾ Böyle olunca halkın dilini benimseme ilkesi büyük zorluklar ortaya çıkaracaktır. “Dili sadeleştirirken bunların hangisinin dilini alacağız?” Sorusunu ortaya atan şair, asıl güçlüğün buradan kaynaklandığını savunur. Bu durumun, yalnız Türkçede bulunmadığını Fransızcada da aynı güçlüğün yaşandığını örneklerle anlatır. Sadeleşme için eski Türkçe, Çağatayca, Yakutça kelimeleri de almanın çözüm olmayacağını, ancak halen dilde var olan “birlik, dernek, yurt, ocak” gibi sözlerin yabancı kelimeler yerine kullanılmasının akılcı bir sadeleşme hareketi olacağını belirtir.

Ali Ekrem, dili sadeleştirmek yerine dili zenginleştirmekten yana görünür. Dili zenginleştirmek de Türkçeye yeni yeni yabancı kelimeler aktarmak değil, dili doğru, âhenkli, güzel, kuvvetli bir medeniyet dili haline getirmekle sağlanır, görüşünde olan şair, son dönemde Türkçenin bozulmasından, özellikle Fransızcanın hakimiyetine girmesinden yakınmaktadır :

“Ah Türkçemizin, o güzel, o sevimli şivesi berbat oldu gitti. Evvelce söylediğimiz gibi Şinasi mektebi Fransızcadan ustalıkla faydalandı, Servet-i Fünûn mektebi pek çok fena tercümeleler yapmakla beraber iyi tercümeler de yapıyordu; şimdi ise lüzumlu lüzumsuz, ulu orta, Fransızcaya daldık. Hem bunu yapanlar gariptir ki Arap harsından (kültüründen), Acem terkibinden kurtulmak lüzumuna kâil olanlar (inananlar) arasında görülüyor.”⁽²⁶⁾

25. *Lisanımız*, İstanbul 1930, s. 7

26. A. g. e., s. 19

Türkçenin son durumunu böyle değerlendiren Ali Ekrem, Fransızcanın dilimiz üzerindeki baskısını ve etkisini liste olarak derlediği cümleleri karşılaştırmalı olarak gözler önüne serer.

Dilin sadeleşmesinde acele edilmemesini, sağlam ve emin adımlar atılmasını arzu eden şair, bu yolda en yetkili kurum olarak “Dil Encümeni”ni görür ve bu kurumun öncelikle şu üç sorunu çözümlemesini önerir : “İmlâ, gramer, sözlük.”

Öte yanda Ali Ekrem, halkın dili ile edebiyat dilinin aynı olması görüşünü de pek tutmaz. Edebiyatın kendine göre bir dili olması düşüncesindedir. Ona göre Şinasi’den beri Türk edebiyatı ve dili, pek çok yeni değerler kazanmıştır ve kazanmaya devam etmektedir. Bu da edebiyatın kendine has bir dil anlayışı ile gerçekleşmiştir.

Ali Ekrem, dilde sadeleşme anlayışını, sonuç olarak, beş maddede topluyor :⁽²⁷⁾

“1. Lisanları sadeleştirmek lâzımdır. Çünkü halkın seviyesine inerek onun medenî terbiyesi sağlanmalıdır. Bunu yapacak olan da muharrirler, edipler, âlimlerdir. Fakat sadeliğin umumî bir surette kabul edilmesi kabil değildir. Zira her lisanla halkın seviyesinden çok yüksek mefhumlar vardır ki sözleri halk lisanında bulunamaz. Yabancı lisanlardan alınmış lügatlerin manaları kolayca anlaşılmadığı için terkederek yerlerine eski Türkçeden, Çağataycadan filândan halka yabancı ve manaları daha karanlık sözler getirmek büyük bir çelişkiye düşmektir. İlim ve fen terimleri Türkçeye tercüme edilirse lisan iflâs eder.

2. Resmî lisan her millette hususî lisandan başkadır ve onun ölmesine ihtimal yoktur. Şekilleri değişir ise de üslûbu yaşar. Resmî lisanın usûlüne uygun kelimeleri, tabirleri hakkında etraflı-

27. A. g. e., s. 41-42.

ca düşünülerek umumi bir karar verilmek lâzım gelir. Hususî üslûb “iş yazısı” olarak kabul olunamaz. Lisanımızın muhtelif mevzu ve üslûplarda mükemmeliyetini temin için onu bütün hal-ka okutmak elvermez, lisana hakkıyla tasarruf etmeliyiz. Lisani zenginleştirmek, onu doğru, âhenkli, güzel, kuvvetli bir medeniyet lisanı yapmak demektir.

3. İmlâmımızın birliği ve noksanlarının ikmâli gereklidir, fakat imlâdan halkın değil, münevverlerin (aydınların) telâffuzu esas olmalıdır. Lisanımızda gramer hataları yapıyoruz. Rumları taklit derecesine düşüyoruz “Seyr-i sefâ’in” (Gemilerin seferi) gibi manasız bir terkiibi kullanmakta ısrar ediyoruz, lisanımızın zengin, ince, güzel kaidelerinden gafiliz. Türkçemizin güzel şivesi berbat oldu. Muttasil (devamlı) Fransız şivesi ile yazıyoruz. Temiz Türkçe yazılmış eserler enderdir.

4. Lisandan ecnebî (yabancı) lûgatleri atarak yerlerine tam yahut yakın Türkçe karşılıklarını getirmek kabil olmadığı gibi Türkçemizde aynı manayı ifade eden muhtelif lâfızlardan yalnız Türkçe olanını muhafaza ederek diğerlerini atmak da mümkün değildir. Bugün kullanılan edebiyat ıstılahları (terimleri) yerine Latince yahut Yununca ıstılahlar kabul etmek zordur. Farisî kaidesi ile yapılan terkipler bütün gürültülere rağmen Türkçede yaşıyor. bunlara “gayrimillî” (millî değil) demek caiz olmaz. Farisî terkiplerin bir de birleşik sıfatların şiir ve edebiyat diline bahş ettiği anlatım zenginliği, âhenk, şiddeti hiçbir lisanda görülemez. Büyük yazar ve şairlerimiz edebiyat hazinemize karışmış dahiyane sözlerini hep terkip lisanıyla yazmışlardır, bi-naenaleyh bu lisan Türk milletiyle beraber yaşayacaktır.

5. Meşrutiyet azgınlıkları arasında lisan kaidelerine, feshata, belâgata hücum edilerek Türkçe esaslarından sarsıldı ve mekteplerde eğitim berbat edildi. Lisan bir tuhaf oldu. Yeni yazıların ekserisinde de feshat ve belâgat yoktur, birçok misalde

gösterdiğimiz gibi yazı kaidelerine uyulmuyor. Vuzuh (açıklık) âhenk, muvafakat (uyum) kanunları da ihlâl ediliyor. Büyük yazarlarımızın güzel söylenmiş eserlerine yakın bir yazı gösterilemez. Onlar gibi yapmaya da çalışmıyoruz. Türkçemiz geriliyor.

Dilin sadeleşmesi üzerindeki bu değerlendirmeler gösteriyor ki Ali Ekrem, yetiştiği edebî çevrenin ve bağlı olduğu edebî hareketin dil anlayışını sonuna kadar savunmaktadır. Her ne kadar dilin sadeleşmesinden yana gibi görünüyorsa da o, henüz özümlediği edebî kültürden, alışkanlıklarından, edindiği edebî terbiyeden taviz verme eğiliminde değildir. Onu böylesine bir davranışa ve anlayışa götüren sebep, sanırım 1930'larda birdenbire patlak veren ve "Dil Encümeni"nin oluşmasına yol açan, üstelik hızla yaygınlaşan Türkçeleşme hareketidir. Ne var ki Ali Ekrem, 1908'den beri süregelen bu dilde sadeleşme hareketine ısınmamış, ayak uyduramamış ve yabancı kalmıştır. Onun bu durumunu ve tutumunu, yukarıda belirttiğim gibi, köklü bir Osmanlı edebî zevkinin ve kültürünün geleneklerine ve alışkanlıklarına aşırı bağlı kalmakla izah etmek mümkündür.

B) ALİ EKREM'İN SANATI

Ali Ekrem'in sanatında şiir tarzı ağır basmaktadır. Ancak edebiyat tarihi ve monografik çalışmaları ile piyesleri yanında tenkit türündeki yazıları ile de o, nesir sanatında güçlü bir kalem olduğunu ispat etmiştir. Bu bakımdan Ali Ekrem'in sanatını iki noktada değerlendirmek gerekiyor : 1. Şiir sanatı 2. Nesir sanatı.

1. Şiir Sanatı :

Edebiyat dünyasında daha çok bir şair olarak tanınan ve kendisini bu edebî türde kabul ettiren şairin şiir sanatını iki dönemde değerlendirmek gerekiyor : Servet-i Fünûn dönemi şairi Ali Ekrem ve 1908 Meşrutiyeti sonrası Ali Ekrem.

a) Servet-i Fünûn dönemi şairi Ali Ekrem :

Servet-i Fünûn öncesi şiir denemeleri üzerinde bu bölümün başında yaptığımız değerlendirmede de belirttiğimiz gibi Ali Ekrem, Servet-i Fünûn hareketine kadar edebiyatın yenileşmesi anlayışı içinde şiir denemeleri yapmış ve Tevfik Fikret'in yanında bu hareketi destekler nitelikte şiir ve yazılarıyla edebî çevrede yerini almıştır.

Bu dönemde şair, temsil ettiği edebî hareketin genel karakterine uygun tarzda bir şiir anlayışı ile daha çok ferdî nitelikte şiirler kaleme almıştır. “Tabiat”, “ölüm”, “kadın ve aşk” temi bu dönem şiirlerinin aslî temleri olarak dikkati çekmektedir. Bunların yanı sıra basit tarzda işlenmiş “sosyal konulu” şiirler de yok değil.

Ali Ekrem'in şiirinde “tabiat” temi genel olarak “Elvâh-ı Tabiatten” başlıklı şiir serisinde işlenmiştir. Bununla birlikte şair, bu serinin dışında kaleme aldığı öteki şiirlerinde de tabiatın gü-

zelliğini yansıtmaktan geri kalmamıştır. “Elvah-ı Tabiatten” serisi içinde 22 manzume kaleme alınmıştır. Her manzumede de işlenen tabiatın mahiyetini veren alt başlıklar bulunmaktadır. Söz gelişi, “Şeb-i Siyah” (Karanlık Gece) (28), “Martı” (29), “İhlamur Deresi” (30), “Ra’d ü Berk” (Gök Gürlemesi ve Şimşek) (31), “Karaca Ahmet Mezarlığı” (32), “Timsal-i Ümmîd” (33), “Tulû-ı Zühre” (Zühre Yıldızının Doğuşu) (34), “Göksu Deresi” (35), “Uyuyor” (36), “Tıfl ü Hilâl” (Çocuk ve Hilâl) (37), “İki Dost” (38), “Zinde ve Mürde” (Canlı ve Ölü) (39), “Leyl-i Mükevkeb” (Yıldızlı Gece) (40), “Yağmur” (41), “Çehre-i Kamer” (Aydın Yüzü) (42), “Kûhsâr” (Dağlık) (43) gibi alt başlıklar, şairin tabiatı işleyiş ya da tabiatı yansıtış yönünü vermektedir. Bu manzumelerde tabiatın değişik görünümleri, renkleri, olayları canlı bir biçimde tasvir ediliyor. Zaman zaman İstanbul’un semtleri de şiire konu oluyor.

“Elvah-ı Tabiatten” serisi dışında bir başka tabiat şiirleri dizisini “Küçük Şeyler” başlıklı manzumeler oluşturuyor. Bu dizi içinde yer alan şiirler, adına uygun olarak tabiata ayrı bir güzel-

28. *Zılâl-i İlham*, İstanbul 1327, s. 85

29. A. g. e., s. 95

30. A. g. e., s. 97

31. A. g. e., s. 104

32. A. g. e., s. 128

33. A. g. e., s. 140

34. A. g. e., s. 151

35. A. g. e., s. 164

36. A. g. e., s. 182

37. A. g. e., s. 205

38. A. g. e., s. 219

39. A. g. e., s. 231

40. A. g. e., s. 241

41. A. g. e., s. 255

42. A. g. e., s. 271

43. A. g. e., s. 300

lik katan çiçekleri dile getiriyor. Söz gelişi, “Böğürtlen”⁽⁴⁴⁾, “Gelincik”⁽⁴⁵⁾, “Hanımeli”⁽⁴⁶⁾, “Şebnem”⁽⁴⁷⁾ bu dizinin içinde yer alan tabiatın küçük fakat anlamlı güzellikleridir.⁽⁴⁸⁾

Şair, böylesine şiir dizileri yanında değişik başlıklarla da tabiat şiirleri kaleme almıştır. Bunların arasında “Bâd-ı Seher”⁽⁴⁹⁾, “Bahar”⁽⁵⁰⁾, “Nâme-i Bahar”⁽⁵¹⁾ başlıklı şiirler, bahar mevsiminin insan üzerinde yarattığı canlılığı vermesi ile dikkati çekiyor.

Ali Ekrem, Tanzimat’ın II. kuşağında başlayan ve içinde bulunduğu edebî hareketin lideri Fikret’in sıkça kaleme aldığı resim-altı şiir yazma zevkini deneyen bir başka şairdir. Nitekim “Bir Resme”⁽⁵²⁾ başlıklı şiir, kendisinin dip notta da belirttiği üzere, yüzüne allık sürünmüş ve koluna konan bir güvercinle konuşan bir kız resmi için yazılmıştır. “Nüvide”me Yâdigâr-ı Muhabbet”⁽⁵³⁾ adlı şiiri ise bir albümde yer alan kendi resimleri için

44. A. g. e., s. 30

45. A. g. e., s. 44

46. A. g. e., s. 119

47. A. g. e., s. 322

48. Şair, “Küçük Şeyler” dizisini “Böğürtlen” adlı şiiri ile başlatırken bu seriyi Fransız edebiyatından, ismi de Sezaî’nin “Küçük Şeyler” adlı hikâye dizisinin adından ilham aldığını şöyle belirtiyor : “Böğürtlen manzumesini yazdığım vakit Fransızcadaki minyatür kelimesinin lisanımızda bir mukabilini bularak bu Sernâme-i umûmî (genel başlık) altında bir silsile-i eş-âr (şiir dizisi) yazmayı düşünmüş idim. Kelimenin mukabilini bulamadım. Müsaadelerine iştiraren (sığınarak) Sezaî Beyefendinin küçük mensur hikâyelere verdiği “Küçük Şeyler” unvanını bu manzumeciklere ser-nâme (başlık) itihaz ediyorum (seçiyorum).” (“Küçük Şeyler”, *Servet-i Fünûn*, C. 20, S. 507, s. 194.)

49. *Zılâ-i İlham*, İstanbul 1327, s. 86

50. A. g. e., s. 195

51. A. g. e., s. 258

52. A. g. e., s. 171

53. A. g. e., s. 281

kaleme alınmış uzun bir manzumedir. “Güzel Çocuk”⁽⁵⁴⁾ da gene bir çocuk resmi karşısında söylenmiş bir şiir olarak okuyucuya sunulmaktadır.

Ali Ekrem’in bu dönem şiirinde ferdî nitelikteki bir başka temi de “ölüm”dür. Bu yolda “Kabristan”⁽⁵⁵⁾, iki “Kitabe-i Seng-i Mezâr”⁽⁵⁶⁾, ile “Tabut”⁽⁵⁷⁾ adlı manzumeleri yazan şair, ilk şiirde kabristanın soğuk bir manzarasını çizer ve o görünümü ile bunların insanda gene soğuk bir ölüm korkusu yarattığını söyler. “Kitabe-i Seng-i Mezâr”lar, genç yaşta hayata doyamadan ölen gençlerin, özellikle ikinci şiirde bir askerin ardından duyulan acı dile gelir. “Tabut” ise ölümü hatırlatan bir nesne olarak tasvir ve tahlil edilir. Özellikle bu şiirde Hamit’in *Makber* adlı kitabında yer alan tabuta sesleniş bölümlerinin etkisi açıkça görülmektedir.

Servet-i Fünûn edebiyatının ortak temi niteliğinde olan “kâdın ve aşk”, Ali Ekrem’in bu dönem şiirlerinde sıkça işlenmiştir. Kadın, yenilik şiirinin genel karakterine uygun olarak sanat için bir ilham kaynağıdır. Kadının bu niteliğine “Uyuyor”⁽⁵⁸⁾ adlı şiirinde dile getiren şair, uyuyan sevgilinin güzelliğini ve bu güzellikte aradığı ilham perisini şiirleştirir. Bu noktada gene dönemin aşk anlayışı ile karşı karşıya kalıyoruz. O da hayal dünyasında yaratılan sevgili ve o sevgilinin hayaliyle avunmadır. “Yâd-ı Canan”⁽⁵⁹⁾ adlı şiir, sevgilinin hayaliyle dertleşen, sevgiliden kalma anılarla gönlünü avutan şairin söylenişlerini verir. “Nigâh-ı Canan”⁽⁶⁰⁾, sevgilinin bakışları ile mutlu olan,

54. A. g. e., s. 315

55. Zılâl-i İlham, İstanbul 1327, s. 42

56. A. g. e., s. 82 ve 169

57. A. g. e., s. 274

58. A. g. e., s. 182

59. A. g. e., s. 45

60. A. g. e., s. 67

onun bu tatlı bakışı ile aşk acısını dindirmeye çalışan âşğın duygularını dile getirir. “Güzelsin”⁽⁶¹⁾ de ise sevgilinin güzelliğine övgüler düzölür, uzaktan seyredilen o güzellik karşısında hayranlık duyguları coşkulu bir söyleyişle yansıtılır. “Balkonda Bir Kıza”⁽⁶²⁾ seslenme ise Servet-i Fünûn şiirinin bir serenat örneğini sergiliyor. Bütün bunlar o dönem şiirinin ince duygulanmalarının yarattığı aşk söyleyişleri olarak değerlendirilmelidir. Ne var ki Ali Ekrem, bu tür şiirlerinde kelimelerle düşünüyor, duygulanmalar hep ikinci planda kalıyor. Bu konuda dönemin usta kalemi olan Cenap Şehabettin’in aşk şiirleri yanında yavan kalıyor, onun gölgesinden kurtulamıyor. Bununla birlikte Servet-i Fünûn şiirinin aşk temasını terennüm etmekten de geri kalmıyor.

Ali Ekrem’in Servet-i Fünûn edebî hareketi içinde Tevfik Fikret’in etkisinde şiirler de yazdığı görölmektedir. Bu etkilenme daha çok basit tarzda işlenmiş “sosyal konulu” şiirlerde söz konusu olmaktadır. Ancak hemen şunu belirtmek gerekir ki bu etkilenme, adım adım taklit etme anlamında değil, daha çok sosyal hayatta fakir, kimsesiz, zavallı insanların hayatının şiire konu olması noktasındadır. Nitekim “Sâ’il”⁽⁶³⁾ adlı şiirde bir dilencinin zavallı durumu karşısında şairin merhamet duyguları kabarır ve insanlığın bu zavallı kimseler karşısındaki kayıtsızlığı tenkit edilir. Gene “Küfeci Çocuk”⁽⁶⁴⁾ta geçim kaygısı ile hayatın ağır yükü altında ezilen zavallı ve güçsüz bir çocuğun durumu anlatılır, gene böylesi kişilere insanların kayıtsızlığı tenkit edilir. “Hammal”⁽⁶⁵⁾ ise hayatın insana yüklediği ağır geçim kaygısını işler. “Kayıkçı”⁽⁶⁶⁾ da, geçimini kayıkta kürek çeke-

61. A. g. e., s. 96

62. A. g. e., s. 222

63. A. g. e., s. 207

64. A. g. e., s. 160

65. A. g. e., s. 150

66. A. g. e., s. 116

rek kazanan bir küçüğün ağır hayat şartları anla-
yanı sıra “Fırın Önünde”⁽⁶⁷⁾ adlı bir başka şiirinde,
mek istiyorum. Burada akşam vakti bir fırının önünde
ekmekleri almak için itişip kakışan insanlar ile onları geriden
reden, fakat ekmek alacak parası olmayan bir kadın ve çocuğu
nun ekmek dilenmesi anlatılır. Gene de insanların merhamet duy-
gusu yok değildir; bir hayır sever, bu kadına yardım elini uzatır
ve istediği ekmeği ona verir. Bir de Fikret’in “Balıkçılar” adlı
şiirine isim benzerliği ile yakın bir “Balıkçılar”⁽⁶⁸⁾ şiiri var. An-
cak Ali Ekrem, bu şiiri, “Büyüğü küçüğünü omuzunda taşıyan
iki balıkçı çocuğunu musavver bir levhaya yazılmıştır” diyerek
dipnotta açıkladığı üzere resim-altı şiir tarzında bir resim tablo-
sunu şiirleştirmek amacıyla kaleme almıştır. Bu bakımdan Fik-
ret’in “Balıkçılar” adlı şiiri ile Ali Ekrem’in bu şiiri arasında
isim benzerliği dışında bir yakınlık söz konusu değildir.

Sosyal temalı şiirler içinde sözünü edebileceğimiz bir başka
konu, batı taklitçiliğidir. Aslında bu tem, Tanzimat edebiyatın-
da Ahmet Midhat’ın *Felâatun Beyle Rakım Efendi*; Recaî-zade
Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* adlı romanlarında işlenmişti.
Bir başka deyişle romana özgü bu tem, Ali Ekrem’in kaleminde
“Yeni Beyler” başlığı altında yedi manzumeden oluşan bir şiir
serisidir. Altısı *Servet-i Fünûn* (No : 479, 480, 482, 485, 486,
507); biri de *Malûmât* (S. 267)’da yayınlanan bu şiirleri şair ne-
dense kitaplarına almamıştır. Yeni Beyler, Fransız yaşayış tar-
zına özenen; bozuk Fransızcayla konuşan ; batı edebiyatını iyi
bilirmiş gibi davranan; gözünde tek gözlüğüyle, yakasına ilişti-
rilmiş tek çiçekle, faytonuyla mesire yerlerinde görünen; gönül
eğlendirecek kadınlar peşinde koşan; Beyoğlu sokaklarını arşın-
layan ; kafeşantanlarda baba parasıyla kumar oynayan ve gü-
nünü gün eden; gösteriş uğruna modayı takip eden tipler olarak
çizilmektedir.

67. A. g. e., s. 107

Ali Ekrem'in bu dönem içinde kaleme aldığı bir de "Vasiyyet"⁽⁶⁹⁾ adlı şiiri var. Bu şiir, 1897 Yunan Harbi sırasında Teselya savaşının zaferle sonuçlanması üzerine kaleme alınmış. Aslında bu zafer, yalnızca Ali Ekrem'i değil, o dönemin pek çok sanatçısını etkilemiş, millî duyguları galeyana getirmiştir. Bu coşku ile Recaî-zade Ekrem, "Asker-i Osmaniyan", "Kırmızı Mer-kublar"; Mehmet Emin "Cenge Giderken"; Tevfik Fikret, "Ha-san'ın Gazası", gene Fikret, İsmail Safa ile "Teşyiden Avdet-de"; Hâmit "Ordu-yı Humayunda Bir Şair" gibi şiirleri kale-me almışlardır. Gene bu sıradan olarak Ali Ekrem, bir de "As-ker Şarkısı"⁽⁷⁰⁾ nı yazmıştır.

Ben burada bir parça "Vasiyyet" üzerinde durmak istiyo-rum. Bu şiirde şair, cephede Çemişkezekli Memiş ile Ömer'in sıladan gelen bir mektubu birlikte okumalarını ve dertleşmele-rini şiirleştiriyor. Anadan, babadan, karısından, kardeşinden ge-len haberlere köyün yoksul ve felâkete uğramış hali de ekleni-yor. Bir yanda sıla özlemi, bir yanda çoluk çocuk derdi ve onla-rın sefaleti, bir yanda ateş hattı. Fakat vatan sevgisi ve şehadet mertebesi hepsinin üzerine çıkıyor. İşte bu parlak zafer, yüreği böylesine vatan ve millet sevgisi ile dolu yiğit mehmetçiklerin sa-yesinde kazanılmıştır. Şairin işlemek ve vurgulamak istediği as-lî tem bu noktada yoğunlaşıyor. (Bu şiirleri şairin eserlerinden seçmeler bölümünde vereceğimizden burada ayrıca örnekleme-ye gerek duymadık.)

b) 1908 Meşrutiyeti sonrası şairi Ali Ekrem :

Ali Ekrem'in "Şiirimiz" adlı uzun yazısı ile Servet-i Fünûn şiirine getirdiği öz eleştiri, Fikret ile aralarında derin bir kırıgın-

69. A. g. e., s. 59

70. A. g. e., s. 259

lık yaratmış ve bu yüzden şair *Musavver Malûmat*'a geçerek Servet-i Fünûn hareketine cephe almış, böylelikle iki dergi arasında uzun süren bir polemik patlak vermişti. Bu gergin hava ve ağır tenkit ortamı, sarayın müdahale etmesiyle durdurulmuş; üstelik Ali Ekrem'in dergilere yazı yazması yasaklanmıştı. Bu yasaklar devlet katındaki görevinden dolayı 1908 Meşrutiyetine kadar sürüyordu. II. Meşrutiyetin basın ve edebi çevreye getirdiği serbesti üzerine Ali Ekrem de yeniden yazmaya ve yazdıklarını kitap haline düzenlemeye koyuldu.

Bu dönemde şair, hürriyetçi, toplumcu ve vatanî duyguları terennüm eden bir sanatçı kişilikte karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayışın ilk ürünleri *Kırmızı Fesler* ile *Kaside-i Askeriyye* adlı iki uzun manzumudur. *Kırmızı Fesler*,⁽⁷¹⁾ Abdülhamit döneminin jurnal ordusunu hicvetmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu döneme yöneltilen ağır tenkitler, onun hürriyetçi yanını ve hiciv tarzındaki ustalığını sergiler.

Kaside-i Askeriyye⁽⁷²⁾ ise babasının "Hürriyet Kasidesi"ne nazire olarak kaleme alınmıştır. Burada ise şair, hürriyet havasını yaratan orduya övgü dolu sözler sıralar. Meşrutiyet öncesi ülkenin perişan durumunu gözler önüne serer; haksızlığa uğrayanları, hürriyetin hiçe sayıldığını, el etek öperek mevki peşinde koşanları vatanın sahipsizliğini bir bir sayıp döker ve şanlı ordunun bu bozuk düzene son vermek için harekete geçtiğini, hürriyeti getirdiğini coşkulu bir dille anlatır.

Yaşa, binler yaşa ey asker-i âlî-himem! Bizler,
Senin sayende kurtulduk mezellerden, esâretten⁽⁷³⁾

diyerek bu orduyu alkışlar.

71. *Kırmızı Fesler*, İstanbul 1324.

72. *Kaside-i Askeriyye*, İstanbul, 1324.

Bu eserin geniş bir tahlili "Ali Ekrem'in Eserleri" bölümünde yapılmıştır.

73. A. g. e., s. 7.

II. Meşrutiyet sonrasında ülkenin istemiyerek peş peşe Trablusgarp, Balkan Savaşları ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'na katılması ile alınan sürekli yenilgiler ve imparatorluğun parçalanması karşısında bütün vatanseverler gibi Ali Ekrem de derin bir üzüntüye kapılır; hele Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük felâket onu derinden sarsar. Bu yıllarda millî duygular iyiden iyiye kabarmıştır. Ordudan gelen bir teklifin de heyecanıyla, askerin millî duygularını galeyana getirmek amacıyla *Ordunun Defteri*'ni yazar. Şair bununla da yetinmez bu kitabından seçtiği bazı şiirlere yenilerini de ekleyerek *Ana Vatan* adlı kitabını orduya dağıtılmak üzere bastırır. Bu şiirler, vatan ve millet sevgisiyle doludur. Millî mücadele ruhunu terennüm eden ve bunu Türk askerine aşılamaya çalışan Ali Ekrem, artık ince duygulanmaların tercümanı olan bir Servet-i Fünûn şairi değil, bir hürriyet ve vatan şairi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik üslûp da Servet-i Fünûn üslûbu değil, Anadolu insanının, Anadolu'nun bağrından çıkan Mehmetçiğin dilidir :

Anadolu, Anadolu,
İçin, dışın arslan dolu;
Her ovanın her dağının
Her karışı bir kahraman
Mezarıdır; bütün cihan
Seni tanır şehid ili.⁽⁷⁴⁾

Ali Ekrem'in şiir sanatındaki bu değişme, şüphesiz onun vatan ve millet sevgisi ile dolu ve yoğrulmuş olmasından kaynaklanıyor.

Ali Ekrem, bu yıllarda Millî Mücadeleyi adım adım izleyen bir şairdir. "İnönü"⁽⁷⁵⁾ zaferi ile övünen şair, "Sakarya"⁽⁷⁶⁾ ile Atatürk'ün askerî dehasını şiirleştirir; kazanılan zaferi alkışlar :

74. *Ana Vatan*, İstanbul 1337, s. 11.

75. A. g. e., s. 16.

76. A. g. e., s. 20.

Gazi Paşa, Peygamberin adaşı
Allah için emredince savaşı,
Koştı, geldi cenge her din yoldaşı,
Sakarya'da tepeledik Yunan'ı,
Helâl olsun din uğrunda Türk kanı!

Kazanılan zaferler şairimizde derin heyecanlar yaratmaktadır. Özellikle Yunanlıların İzmir'de denize dökülmesi ona "Zaferullah"(77) adlı şiiri yazdırır. "Hak ve Kan"(78) ile ilâhî adaletin tecelli ettiğini vurgular ve bunu yaratan Türk ordusunu, "Orduyu Tebcil"(79) ile selâmlar.

Bunlar ve öteki şiirleri bu dönemde Ali Ekrem'in ruhunda alevlenen Millî Mücadele ateşinin ne kadar köklü ve hararetlili olduğunu açıklıkla ifade etmektedir. Onun şiir sanatında bu dönemin duyguları, heyecanları ve coşkuları hâkim bir unsur olarak değerlendirilmek gerekir.

Burada son olarak Ali Ekrem'in çocuklar için kaleme aldığı şiirlerden de söz etmek istiyorum. Servet-i Fünûn edebî topluluğu içinde Tevfik Fikret'ten sonra çocuk şiirleri yazan ikinci sanatçı Ali Ekrem'dir. Bu şiirler, "Dinî, ahlâkî, millî, içtimâî, vatanperverâne"(80) niteliktedir. Burada hemen şunu belirtelim ki Tevfik Fikret, çocuk şiirlerini Sâtı Bey'in ısmarlaması üzerine kaleme alır ve onları *Şermin* adlı kitabında bir araya getirirken Ali Ekrem, kendi duygu ve düşüncelerinin ürünü olarak bu şiirleri yazar ve *Şiir Demeti* adıyla kitap halinde yayımlar.

Ali Ekrem, bu şiirlerinde, geleceğin gençleri olarak gördüğü çocuklara seslenirken onların eğitime ağırlık vermektedir.

77. *Vicdan Alevleri*, İstanbul 1340, s. 65

78. A. g. e., s. 63.

79. A. g. e., s. 74.

80. *Şiir Demeti*, İstanbul 1341, s. 1

Bu eğitim ise dinî eğitim olarak önceden aileden edinilecektir. “Bismillahirrahmanirrahim”⁽⁸¹⁾, “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah”⁽⁸²⁾, “İslâm’ın Şartları”⁽⁸³⁾ “Nedime’ciğin Tevhidi”⁽⁸⁴⁾, “Temizlik”⁽⁸⁵⁾, gibi şiirleri bu amaçla kaleme alınmıştır. Daha sonra millî benliği işleyen şiirler yazılır; bunlarda genellikle vatan sevgisi temi ağır basmaktadır: “İnönü”⁽⁸⁶⁾, “Sancağ”⁽⁸⁷⁾, “Anadolu”⁽⁸⁸⁾ gibi şiirler bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca tahkiye tarzı ile bazı hikâyelerin şiirleştiği de dikkati çekmektedir. Bunlara ünlü halk güldürü ustası, Nasrettin Hoca’nın fıkraları, gene şiir tarzında çocuklara sunulmaktadır. Gene bu sıradan olarak halk arasında çok kullanılan ve tanınan ata sözleri de bu şiirlerin konusu olmuştur. Türküler ve bilmece de eğlendirici, fakat eğlendirirken düşündürücü nitelikte manzumeler olarak küçük okuyuculara ithaf edilmektedir. Şair, batıdan özellikle Lafontaine hikâyelerinden çeviriler ile bu tarzda yazdıklarını da bir değişik çocuk şiiri olarak okuyuculara sunmaktadır.

Bunlar, bizde, şüphesiz çocuk edebiyatının özellikle çocuk şiirlerinin ilk örnekleri arasında önemli bir yer tutar. İlk denemeler olarak basit tarzda olmakla birlikte küçüklere ve gençlere okuma zevkini aşılama bakımından edebiyatımıza olumlu yönden katkılar sağlamıştır.

81. A. g. e., s. 5

82. A. g. e., s. 5

83. A. g. e., s. 6

84. A. g. e., s. 7

85. A. g. e., s. 23

86. A. g. e., s. 31

87. A. g. e., s. 17

88. A. g. e., s. 29

2. Nesir Sanatı :

Ali Ekrem'in nesir sanatını da iki safhada değerlendirmek gerekir. Birincisi Servet-i Fünûn dönemi, ikincisi 1908 Meşrûtiyeti sonrası. Bizi böylesine bir ayırma götüren sebeplerin başında, onun fikrî ve edebî değişme ve gelişmesi gelmektedir.

a) Servet-i Fünûn dönemi :

Servet-i Fünûn döneminde Ali Ekrem'in nesirleri daha çok edebî tenkit ve denemelerinden oluşuyor. Edebî tenkitleri *Servet-i Fünûn* dergisinin "Musâhabe-i Edebiyye" sütunlarında edebiyat ve şiir üzerine değerlendirmelerinden oluşuyor. Ayrıca "Şiirimiz" adlı uzun yazısı Servet-i Fünûn edebî hareketine getirdiği öz eleştiri olarak dikkatleri çekmiştir. (Bu yazıları eserleri bölümünde geniş bir biçimde değerlendireceğimiz için burada onların üzerinde fazla durmayacağız) Servet-i Fünûn'dan ayrıldıktan sonra *Malûmât*'ta ise "Tenkîdât Nümûneleri" adıyla *Servet-i Fünûn*'a yönelttiği eleştirilerini yazdı. Öte yanda şairin gene bu dergide "Mukâlemât-ı Ahlâkiyyeden" başlığı altında kaleme aldığı yazıları alîlâk üzerinde daha çok çocuklar ile gençlere yönelik sohbetler niteliğindedir. Bu yazıları Ali Ekrem'in edebî tenkit anlayışını vermesi bakımından önemlidir.

Bu dönemde ayrıca Ali Ekrem'in küçük hikâye denemeleri de yapıldığı görülür. Bunların içinde anılarından kaynaklanan *Mişo* (*Servet-i Fünûn*, No : 317, 318, 320) adlı hikâyesi başarılı olarak nitelenebilir. Bu türde öteki denemeleri ise oldukça basit kuruluşlardır.

b) 1908 Meşrutiyeti sonrası :

1908 sonrasında Ali Ekrem, nesir türünde daha değişik ve

daha zengin muhtevalı yazılar ve eserler kaleme almıştır. bunların içinde gene edebî tenkit tarzında en başarılı yazıları arasında Mehmet Âkif'in şiirini ve *Safahat*'ını değerlendirdiği "Sahaif-i Tenkit" adlı seri makaleleri gösterilebilir. Ayrıca Cumhuriyet sonrasında *Hatıralarını*, *Servet-i Fünûn*'da yazmıştır (Bu konuda geniş bilgi eserleri bölümünde verilecektir).

Ali Ekrem'in bu dönem yazıları içinde en çok dikkati çekenleri millî duyguları dile getiren ve vatan sevgisini işleyen denemeleridir. Bu türün ilk örneklerini *Rûh-ı Kemâl*'de veren yazar, en ateşli ve heyecanlı yazılarını orduya dağıtılmak üzere kaleme aldığı *Ordunun Defteri* adlı eserinde bir araya getirmiştir. Buradaki denemeleri ordunun millî, vatanî ve manevî duygularını kamçulamak amacına dönük olduğu için İslâmî ve tarihî şahsiyetleri coşkulu bir dille anlatmaya çalışmıştır. *Hazret-i Eubekir*⁽⁸⁹⁾, *Yavuz Sultan Selim'in Büyüklüğü* ⁽⁹⁰⁾, *Ulubathı Hasan*⁽⁹¹⁾, gibi yazıları burada örnek olarak alınabilir. Bir anlamda şiir ile yaratmak istediği heyecanı nesir tarzında da bu yazılarla denemiş oluyor.

1908 sonrasında edebî çevrede yeniden canlanan bir edebî tür de tiyatro idi. Ali Ekrem de bu canlanmaya yabancı kalmadı. İlk denemesi olan *Bâria*'yı kitap halinde yayımladı. Daha sonra *Sultan Selim*, *Sükût*, *Mama Dadım Darılır* adlı üç piyes denemesine girişti. Fakat bunların sonunu getiremedi. Bu piyeslerin tefrikaları yarıda kaldı.

1908'den ölümüne kadar geçen dönemde Ali Ekrem'in edebî incelemeleri de oldukça fazladır. Bunların pek çoğunu Darülfünûn (Üniversite) de verdiği dersler sırasında kaleme almıştır. Bunlardan ikisi, monografidir, ötekiler ise dil ve edebiyat üzerindeki incelemeleridir.

89. Ordunun Defteri, s. 20

90. A. g. e., s. 35

91. A. g. e., s. 52

Monografilerinden ilki *Recaî-zade Mahmut Ekrem Bey*'dir ki ders notlarından meydana gelmiştir. Recaî-zade Mahmut Ekrem'i yakından tanıyan bir kişi olarak onun özel hayatından edebî hayatına kadar uzanan değişik noktalardaki gözlemlerini ve değerlendirmelerini bir araya getiren bu eser, o dönem için Recaî-zade hakkında yapılan en ciddi etütler arasında gösterilebilir. Lise öğrencileri için zamanın Talim ve Terbiye Heyeti tarafından Ali Ekrem'e ısmarlanan *Namık Kemal*, onun ikinci monografik çalışmasıdır. Bu eser de Namık Kemal'in hem özel hayatına hem de edebî hayatına ait dikkate değer bilgileri ünlü vatan şairinin en yakını olan bir kişinin kaleminden vermesi bakımından önemlidir.

Şairin öteki edebî incelemeleri ise bir edebiyat tarihi denemesi, edebiyat nazariyeleri dersleri ile dil üzerindeki görüşleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserler üzerinde kısa ve özlü değerlendirmeyi şairin eserleri bölümünde yapacağız.

C) ALİ EKREM'İN EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ

Ali Ekrem Bolayır, ilk edebî kültürünü aileden, edebiyat meşalesini babasından alan bir sanatçıdır. Küçük yaştan başlayarak edebiyat çevresinde oluşan edebî gelişme ve değişimleri yakından tanımış, ilgilenmiş ve izlemiş olan şair, bu yakın çevresinin yardımıyla edebî zevkini geliştirmiştir. Bir başka deyişle o, edebiyatın içinde doğmuş bir sanatçıdır.

Servet-i Fünûn hareketi içinde Tevfik Fikret ve Cenap Şehabettin'den sonra bu topluluğun şiir anlayışını başarıyla uygulayan Ali Ekrem'dir. Ferdî konulu şiir anlayışında topluluğun "tabiat, kadın, aşk" üçgeni içinde değişik örnekler verme gayreti içinde görünen şair, Tevfik Fikret'in de etkisiyle basit konulu sosyal şiir denemeleri yapmaktan da geri kalmamıştır. Onda Fikret etkisini tabiat şiirlerinde de görmek mümkündür.

Şöyle ki Fikret'in "Âveng-i Şuhûr" adlı seri tabiat şiiri tarzında o da "Elvâh-ı Tabiattan" serisini oluşturmuştur. Ancak bu benzeysi, bir dizi tabiat şiiri oluşturma çevresinde kalıyor. Tabiatı işleyiş ve yansıtıuş elbette farklı olacaktır. Bu arada gene Fikret gibi Ali Ekrem'in de resim-altı şiirler ile tablo-şiirler yazdığını da ekleyelim.

Bu dönemde Ali Ekrem'in tenkitçi yanı da ağır basmaktadır. Özellikle dönemine göre ileri bir anlayış ve yenilikle edebiyatımızda, bağli olduğı topluluğa, öz eleştiriyi getiren ilk sanatçı, o olmuştur. Ustelik bu yoldaki edebi tartışmaları ona *Malûmât* gazetesinin edebî sütunlarının yönetimini yüklemiş ve gazetecilik mesleğinden de nasibini almıştır. Şüphesiz bu hareketli, canlı ve değişik edebî çevre, onun hem sanatını olgunlaştırmış, hem de bu dönem edebiyatının renkli bir şahsiyeti olarak edebiyat tarihine mal olmasını sağlamıştır.

1908 Meşrûtiyet'inden sonra ise Ali Ekrem'i, daha çok siyasi, fikrî ve askerî hareketlerin etkisi ile toplumcu bir sanat anlayışı içinde görüyoruz. Özellikle Trablusgarb, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının ülkeye ve millete getirdiğı ağır yük ile sürekli kaybedilen savaşlar, onun millî duygularını galeyana getirmiştir. Bu duygularla eserlerinde millet ve vatan sevgisini işlemeye ve yaymaya çalışan şair, ordu için şiirler yazmış, millî mücadeleyi yazdıklarıyla yürekten desteklemiştir. O, yalnızca bununla da kalmamış, çocuklar için yazdığı şiirlerinde de onları, bu duygu ve sevgi ile beslemeye özen göstermiştir. Zaman zaman vatanın ve milletin sürüklendiğı felâket karşısında yakınmaktan, hatta sızlanmaktan geri kalmayan şair, yine de sonuna kadar umudunu yitirmemiş, metanetini kaybetmemiş, vatanın ve milletin kurtuluşu için manevî gücü destekleyici ve yüreklen-dirici şiirler ve yazılar kaleme almıştır. O, bu dönemde gerçekten Namık Kemal'in oğluna yaraşır tarzda, edebî gücünün el verdiği ölçüde eserler yazmıştır.

Ayrıca bu dönemde Ali Ekrem'in edebiyat hocahğından ve bu yolda edebiyata kazandırdıklarından da söz etmek gerekir. Kısa aralıklarla Darülfünun (Üniversite)'da verdiği dersler ve bu derslerde işlediğı konular, onun edebiyata bakış açısını vermesi bakımından önemlidir. Dil ve edebiyat üzerindeki bu değerkendirmeler şüphesiz şairin sanatçı kişiliğini tespitinde dikkate değerkmalzemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik Recaî-zade Ekrem ile Namık Kemal gibi iki yeni ve yakın çağ edebiyat adamı üzerindeki incelemesi ve değerkendirmeleri bir canlı tarihin örneğı olarak karşımızda durmaktadır.

Ali Ekrem'in sanatında en zayıf yönü şüphesiz dil üzerindeki değerkendirmeleridir. Bunun da sebebi şairin, sonuna kadar Servet-i Fünûn dil anlayışına körü körüne bağılı kalmasıdır. O, 1908 sonrası edebiyatımızda gelişen dilde sadeleşme hareketine yabancı kalmış, üstelik zaman zaman da bu hareketi tenkit etmiştir. Her ne kadar Millî Mücadele yıllarında milletin ve ordunun manevî gücünü kamçılacak nitelikte kaleme aldığı şiir ve yazılarında Ali Ekrem, nisbeten sade bir dil kullanmışsa da bu tutumunu genelleştirememiş; üstelik Cumhuriyet sonrasında gelişen dil hareketlerine de karşı bir tavır almıştır. Onun bu davranışını, dil üzerindeki görüşlerini değerkendirirken de belirttiğimiz üzere, köklü bir edebî kültür ile yetişmiş olmasına, Servet-i Fünûn gibi hareketli bir edebî topluluğun dil anlayışını yürekten benimsemesine ve bu konuda asla taviz vermemesine, ayrıca bunların onda köklü bir alışkanlık yaratmış olmasına bağlamak gerekir.

Kısacası Ali Ekrem, bağılı olduğu Servet-i Fünun edebî hareketinin sanat anlayışı doğrultusunda şiir yazmış, yazılarıyla bu anlayışı savunmuş, hikâye, piyes ve tenkit yazıları ile değışik edebî türlerde eserler vermiş bir sanatçıdır. Millî Mücadele yıllarında ise toplumcu bir sanat anlayışına yönelmiş ve edebiyat dün-

yasında yeni bir çehre ile görünmüştür. Ancak dil ve edebiyat üzerindeki görüş ve düşünceleriyle Ali Ekrem, Servet-i Fünûn edebî anlayışını sonuna kadar benimsemiş bir sanatçı olarak edebiyatımızda yerini almıştır.

III

ALİ EKREM'İN ESERLERİ

A) ŞİİRLERİ

1. Kitap halinde yayımladıkları :

Kasîde-i Askeriyye, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul 1324.

Osmanlı askerine övgü amacıyla kaleme alınan bu manzume, yazarın dipnotta belirttiğine göre, Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* piyesinin İstanbul ve Selanik'te oynanması üzerine yazılmıştır. (15 Ağustos 1324/28 Ağustos 1908) 41 beyitten oluşan bu kaside, daha sonra yayınlanan *Rûh-ı Kemal* adlı kitabında "Osmanlı Askerine" (s. 61) başlığı ile yer almıştır. Öte yanda bu manzumenin bir özelliği de şairin, bunu babasının "Hürriyet Kasidesi"ne aynı kafiye nazire olarak söylemesidir. Ayrıca İstanbul'da okunması ise, o yıllarda Harbiye Nezareti meydanında çıkan Çırcır yangınından zarar görenlere hasılatı bırakılan bir konserde olmuştur. Bu yardımın gerçekleşmesi kitabın ilk sayfasında şöyle ifade edilmektedir : "Pîr-i âlî-i hürriyet Kemal merhumun nesl-i necib-i muhteremi (muhterem asil soyu) Ah Ekrem Bey'in Harbiye Nezareti meydanında Çırcır harîk- zedegânı (yangınına uğrayanlar) menfaatine ita edilecek (verilecek) konserde bizzat inşad edecekleri (okuyacakları)" Kasîde-i Askeriyye'dir ki hâsılâtını iâne-i millîyye (millî yardıma) ihdâ buyurmuşlardır." (s. 1)

Kırmızı Fesler, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul 1324.

Müstezat tarzında kaleme alman bu tek ve uzun manzume, Abdülhamid'in jurnal ordusunu hicvetmek amacıyla kaleme alınmıştır. Meşrutiyetle birlikte Abdülhamid'in sıkı denetimi ve baskı rejimi sona ermiş, hürriyet havasının getirdiği serbestî ile pek çok şair tarafından bu döneme lânetler okumuştu. Bu şiiriyle Ali Ekrem de o döneme lânet okuyanlar arasında yerini aldı. Bu şiir de *Kaside-i Askeriyye* gibi Çırçır yangınından zarar gören kişilere yardım amacıyla gerçekleştirilen konserde okunmuş ve geliri onlara bırakılmıştır. Şiirin, bunun için yazılmış olduğu kitapçığın başında şöyle açıklanmaktadır : “Harbiye Nezareti meydanında Çırçır harik-zedegânı menfaatine ita edilecek konserde inşad edilmek ve hâsılâtı hark-zedegânı iânesine verilmek üzere Kemal-zade Ali Ekrem Beyefendi tarafından ihdâ buyurulmuştur.” (s. 1) Şiir hürriyet havasını terennüm ederken yönetimi üstlenen İttihatçılara da övgüler düzer. Meşrutiyet'in ilânından duyulan sevinç dile gelir.

Rûh-ı Kemâl, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1324.

Ali Ekrem, nazım nesir karışık olarak düzenlediği bu eserini babasının hatırasını, onun vatan ve hürriyet sevgisini yenisinden canlandırmak amacıyla kaleme almıştır. Nitekim kitabın kapağına babasının şu dörtlüğünü koymuştur :

Vakfeyledim vücudumu ben râh-ı millete,
Bezleyledim hayatımı fikr-i hamiiyete;
Cismim ademde olsa da hûnum boğar seni,
Vermem mecâl ben sana halka hıyânette!

Şair, kitabın ilk yazısını “Pederim Merhum Kemâl'in Ruhuna” başlığı ile babasına ithaf ediyor. Burada eseri niçin yazdığını ve neden *Rûh-ı Kemâl* adını seçtiğini açıklıyor. Ayrıca “Ben de seninim, sözlerim de senindir. Evet sözlerim senin füyûz-ı ilhamın (ilhamının bereketi), senin sânihât-ı ulviyyât (yüceliklerin ruha

doğması) ve vicdanındır. Sözlerim aynen senin fikrin, senin ruhundur babacığım!” (s. 6) deyişle sanat gücünü babasından aldığını vurgular. Babası için yazdığı 12 bendden oluşan mersiyeyi “Babacığım Söylediğim Mersiyedir” başlığında verir. (s. 9-20) Bundan sonraki yazıları hürriyet coşkusunu dile getirenlerdir. “Osmanlı İttihad ve Terakkî Cemiyeti Merkezine” (s. 21-31) adlı yazı II. Meşrutiyet’in ilânı üzerine kendisinin Kudüs’te bulunduğu sırada oradan gönderdiği övgü dolu sözleri içine almaktadır. Şair, İttihad ve Terakkî’den aldığı cevapları ve yeniden İttihad ve Terakkî kahramanı Enver Bey’e cevabını arka arkaya kitabına alır. Bunlardan sonra Ali Ekrem, *Vatan* piyesinin Selanik’te oynanması üzerine orada yaptığı konuşmayı, “Selanik’te İrâd Olunun Nutuk” (s. 55-60) başlığı ile olduğu gibi verir ve onun ardından da “Osmanlı Askerine” (Kaside-i Askeriyye) manzumesini ekler. (s. 61-65) “Menfî, Menfâ” adlı yazısı (s. 66-79) bir çocukluk anısını dile getirmektedir. Namık Kemal’in sürgüne gönderildiği günlerde şairin duyguları ve ailenin olaya bakışı anlatılır. Ardından gene babasından dolayı hürriyet sevgisi gündeme gelir: “...hürriyet, nasıl bir ezeli nasibimiz, ne kadar ebedî bir saadetimizdir! Bize bu saadeti bahşeden, bu gün şu âlem-i nevvâr-ı mesudiyette (mutluluğun aydınlık dünyasında) milleti otuz iki seneden beri mahrum kaldığı hürriyetine kavuşturan kimdir? Asker!” diyerek askere övgüler sunar. Bu uzun yazıdan sonra “Osmanlı İttihad ve Terakkî Cemiyetine” başlıklı bir şiir yer alıyor. Bu uzun manzume (s. 80-84) Tepebaşı Bahçesinde Yazlık Tiyatroda 29 Ağustos 1324/11 Eylül 1908 tarihinde oynanan *Vatan yahut Silistre* piyesinin öncesinde genel istek üzerine şair tarafından okunmuştur. Bu yılda *Vatan* piyesinin pek çok yerde sahnelendiğini buradan anlıyoruz. Çünkü bir sonraki yazı bu kez aynı piyesin 30 Ağustos 1924/12 Eylül 1908 günü Harbiye Nezareti meydanında sahnelendiğini ve gene bu oyundan önce Ali Ekrem, orduya hitaben “Asker!” (s. 85-90) başlıklı nutkunu söylüyor.

Kitabın sonunda üç nutuk yer alıyor. Bunların üçü de babasının görev yaptığı yerler olan Rodos, Midilli ve Sakız'da gerçekleştiriliyor, Böylelikle babasının ruhunu şad etmiş oluyor.

Rûh-ı Kemâl, II. Meşrutiyet'in ilân edildiği yılda hürriyet coşkusu ile bir hürriyet âşığı olan babasının anısına düzenlenmiş, daha çok hitabet havasını taşıyan manzum ve mensur karışık bir kitaptır.

Zılâl-ı İlham, Sabah Matbaası, İstanbul 1327.

Ali Ekrem'in gerçek şiir sanatını yansıtan eseri *Zılâl-i İlham*'dır. Kitabın kapağında 1304-1324 (1888-1908) tarihleri vardır ki bunlar, ilk şiir denemelerine başladığı yıl ile 1908 arasında kaleme aldığı eserlerin bu kitapta bir araya getirilmiş olduğunu ifade etmektedir. Kitabın ilk manzumesi "Mukaddime" başlığını taşıyor. Burada şair, şiirinin oluşumunu anlatıyor ve bu kitaba niçin *Zılâl-i İlham* adını verdiğini şöyle dile getiriyor :

Edince arşa teâlî o şi'r-i hande-i hayat,
Düşer sahâife ancak zılâl-i ilhâmât !

Bu manzum ön sözün arkasında bir de mensur bölüm var. Burada da şair, her sanatçının şiir kitabının hayat kitabı olduğunu vurgular. Kendisinin de kitabı düzenlerken bu felsefe ile hareket ettiğini belirtir. Kitabın ilk şiiri Tanrı'ya hamd ü sena ve peygambere övgü tarzındadır. Onu, babası için yazdığı 12 bendlik mersiye takip etmektedir. *Zılâl-i İlham*'ın göze çarpan en önemli şiirleri "Elvâh-ı Tabiattan" ve "Küçük Şeyler" başlıklı seri tabiat şiirleridir. "Elvah-ı Tabiattan" serisi, şu alt başlıkla şiirlerden oluşuyor : "1. Başlıksız, 2. Ayaso Dağı, 3. Rûz-ı Temmuz, 4. Şeb-i Siyâh, 5. Martı, 6. Ihlamur Deresi, 7. Ra'd ü Berk, 8. Dargın, 9. Karaca Ahmet Mezarlığı, 10. Timsâl-i Ümmid, 11. Tulû-ı Zühre, 12. Göksu Deresi, 13. Bir Manzara-i Memmat, 14. Uyuyor, 15. Tıfl ü Hilâl, 16. İki Dost, 17. Zinde ve

Mürde, 18. Leyl-i Mükevkeb, 19. Yağmur, 20. Kan Damlacığı, 21. Çehre-i Kamer, 22. Kûhsâr,” Bu şiirler, şairin taibatın değişik görünümlerini ve yerlerini hayal dünyasında biçimlendirerek şiirleştirmesini vermesi bakımından dikkate değer örneklerdir. Aynı anlayışla kaleme aldığı “Küçük Şeyler” dizisinde ise şu alt başlıklarda verilen şiir yer almaktadır : “1. Böğürtlen, 2. Gelincik, 3. Gece Kandili, 4. Firkete, 5. Hanımeli, 6. Yelpaze, 7. Yüksük, 8. Bebek, 9. Şebnem.” Servet-i Fünûn edebî anlayışının getirdiği basit konulu sosyal şiirler olarak bu kitapta şu örnekleri görmekteyiz : “Vasiyyet, Fırın Önünde, Balıkçılar, Tahsil, Kayıkçı, Vapur, İnsanlar, Mektep, Hammal, Târik-i İşret, Küfeci Çocuk, Değirmen, Sâil, Sâat, Ertuğrul (Ertuğrul adlı Osmanlı gemisinin Japonya’dan dönerken Hint denizinde batması üzerine yazılmıştır)” . Bu şiir kitabında ayrıca tabiat şiirleri, resim-altı şiirleri ile aşk şiirleri de yer almaktadır. Öte yanda şairin bu dönemde kaleme aldığı vatan ve millet sevgisini işleyen ve ordu için yazılan şiirler de *Zılâl-i İlham*’da öteki şiirlerin arasına serpiştirilmiş. Bu şiirler şunlar : “Osmanlı Askerine, Osmanlı İttihad ve Terakkî Cemiyetine, Asker Şarkısı, Osmanlı Bayrağına.”

Ali Ekrem 332 sayfalık bu şiir kitabını düzenlerken herhangi bir ayırma gitmemiş, bunu kendisini de ön sözde şöyle belirtiyor : “Şiirlerde hiç bir tertip gözetilmemiş ve yalnız her şiirin tarih-i nazmı (yazılış tarihi) gösterilmekle iktifa olunmuştur.” Gerçekten de şair, her şiirin sonuna yazılış tarihini vermiş, bu, şüphesiz onun şiir sanatının gelişmesini ve olgunluğa ulaşmasını tespit etmede büyük kolaylık sağlamakta ve sağlam yargılara varmakta yardımcı olmaktadır.

Lisân-ı Osmânî, Zerafet Matbaası, İstanbul 1332.

Ali Ekrem, dilde sadeleşme hareketi sırasında Osmanlıcayı savunan görüşlerini bu küçük kitapta manzum olarak ortaya

koymaktadır. Şair bu kitabı, “Yegâne amcam Abdülhak Hâmit Beyefendi’ye” diyerek ithaf etmektedir. Abdülhak Hâmit de bu konuda ona bir mektup yazmıştır ki Ali Ekrem, Hâmit’in kendi el yazısı ile olan bu mektubunu kitabın başına koymuştur. Bu mektubun değeri, Hâmit’in dil hakkındaki görüşlerini yansıtmasıdır. O ünlü şairin dil hakkındaki şu görüşleri oldukça dikkate değer niteliktedir : “Bir de ma’lûmdur ki güzel her ne yolda yazılsa güzelliğini muhafaza eder. O güzelliği ise elbette havâs avâmdan daha iyi görür her iki sınıf-ı nâs (halk kesimi) için de eserler neşrolunmalıdır. Hususiyetle gazeteler avâmın (halkın) dahi anlayabileceği bir tarz-ı lisanda yazılmalıdır. Eşâra (şairlere) gelince ben senin pederin gibi ve senin gibi yazmak taraf-tarıyım. Ancak başka türlü yazarların aleyhtarı değilim. Güzeli bir şey yazarlarsa onu da beğeniriz vesselâm.” Şüphesiz bu değerlendirme Hâmit’in dil konusunda ne kadar esnek davrandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Ali Ekrem, Osmanlıca’yı şu dizelerle savunmaya başlıyor:

Seninle ey müterennîm lisân-ı Osmânî
Seninle ben yazarım en bülend efkârı,

Osmanlıcanın en yüce düşünceleri anlatmadaki derinliğini ve zenginliğini Divan şairlerinden seçtiği örnekler ile vurgulamaya çalışan şair, malzeme olarak Fuzulî, Nefî, Nedim’den parçalar verir. Babasının “Vaveylâ”sını, Recaî-zade Ekrem’in bir şiirini ve Hâmit’in *Finten*’inden Davalacıro’nun dilinden,

Öyle bir şiddet-i tasvîm ile çıktım ki yola
Karşıma çıksa eğer seng-i mezarım dönmem

dizeleriyle başlayan ünlü şiirini, Osmanlıcanın yarattığı en güzel ve mükemmel eserler olarak gösterir.

İkinci bölümde Ali Ekrem, bu dili yalnızca eskilerin değil

yeni şairlerin de başarıyla kullandığını savunur. Buna da örnek olarak Tefvik Fikret'in "Bahkçılar" şiirinden bir bölümü buraya alır.

Üçüncü bölümde ise şair, o günün edebî dili hakkındaki görüşlerini ve değerlendirmelerini yapar. Bu dili her anlamda iyi öğrenen bir kişinin irfan hazinesini bulacağını savunan şair, gençlerin bu dili öğrenmesinin farz olduğunu, Arapça ve Farsça kelimelerin, terkiplerin dilde yerleşmiş bulunduğunu şöyle anlatmaya çalışır :

Bütün kavâid-i mazbutasıyla öğrenmek
Şebâba farzdır! İnsan için büyük bir emek
Değildir öğrenivermek lisan-ı mâderini.
Açın kitab-ı lisânın bütün serâirini
Görürsünüz ki Arapça, Acemce "terkibler"
Lisan-ı halka yer etmiş, bu gün yazar, söyler. (s.21)

Bu görüşünü ise halk arasında sıkça kullanılan ve yer etmiş bulunan terkiplerden seçtiği örnekler ile pekiştirmeye çalışır.

Kısacası *Lisân-ı Osmânî*, II. Meşrutîyet döneminde ortaya çıkan ve yaygınlaşan dilde sadeleşme hareketine karşı Servet-i Fünûn dil anlayışını hâlâ savunmaya çalışan bir görüşün ve düşüncenin örneği olarak kaleme alınmıştır.

Ordunun Defteri, Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1336.

Bu kitap, peş peşe girilen savaşlardan yorgun çıkmış Türk askerinin manevî gücünü kamçılamak ve galeyana getirmek amacıyla, şaire ısmarlanmış ve onun da severek hem de coşkuyla kaleme aldığı bir eseridir. Kitabın büyük bir kısmı, yazarın da "İfade" bölümünde belirttiği üzere, Osmanlı askerine hitap etmekte, onu yüceleştirmekte, ona millî, vatanî, tarihî değerleriyle seslenmektedir. Bunu gerçekleştiren de yazar, bazen man-

zum bazen mensur tarzı denemiş, daha doğrusu eserini üslûp bakımından çeşitlendirme ve zenginleştirme yolunu düşünmüştür.

Ali Ekrem, bu kitabının hazırlanmasını manzum “Başlangıç” bölümünde şöyle açıklıyor :

Koca asker, yüce asker,
Bu defterde sana söyler
Kalbim, ruhum seni... şâir
Nasıl senin imiş meğer!
Oku da bak, nasıl gelir
Yüreğimden bütün sözler.
Sana lâyük bizim ilde
Yok idi bir böyle defter;
Emredince ordu yazdım,
Oku da et bunu ezber. (s. 5)

Şair, kitabına askerın manevî gücünü pekiştirmek amacıyla değişik bir düzen veriyor. “Bismillahirrahmanirrahîm”, “Lâ İlâhe İllallah Muhammedün Rasûlullah” ile “İslâmın Şartları” başlıklı kısa şiirlerle dinî bilgileri ve duyguları yansıtıyor, ardından da “Askerin Tevhidi” adlı şiiri Tanrının birliğini askerın dilinden sunmuş oluyor. “Askerin Naati”, peygambere övgüyü, “Çehar-ı Yâr-ı Güzîn”, dört halifeye saygıyı dile getirmek amacıyla yazılmış. Kitabın bu başlangıçta eski Divan tarzım hatırlatıyorsa da bu biçim, bana eskiyi modernize etme gibi geldi.

Ali Ekrem, manzum dinî bilgileri nesir tarzında kaleme aldığı İslâm büyüklerini (Hazret-i Ebubekir, Hazret-i Ömer) tanıtırma amacıyla yazdığı yazıları ile pekiştiriyor. Sonra da manzum “Sancak” ve mensur “Askere!” başlıklı denemeleri ile orduya seslenmeye başlamış oluyor. Sonra Türk büyüklerini anlatmaya geçiyor: “Yavuz Sultan Selim’in Büyüklüğü”, “Âdil Paşa”, “Çanakale’de Mülâzım Ömer Âdil Beye” adlı yazıları bu amaçla kitaba konulmuş. Ali Ekrem, *Ordunun Defteri*’ne da-

ha önce yazdığı ve *Zılâl-i İlhâm*'da yayınladığı şiirlerini de yerleştirmiş. Söz gelişi “Vasiyyet, Ertuğrul, Osmanlı Bayrağına!, Asker Şarkısı” adlı manzumeleri bunlar arasında sayılabilir. Şair, bu kitabında ayrıca bir de şehitlik temini birkaç şiirde birden kullanmış : “Şehid Oğlum, Ulubath Hasan, Bir Ferikin Mezar Taşına Yazılmıştır, Refetin Şehâdeti” adlı parçalarda bu temin işlendiği görülür. Kitabın ikinci bölümünü “Atalarımızın Sözleri” oluşturuyor. Buraya alman sözler, asker ve askerlikle ilgilidir. İşte birkaç örnek : “*Allah’ın güzelliği şehitlerin yüzünde güler; Askeri seven Allah’ı da sever; Allah’tan büyük yok, askerden yiğit yok!; Şehidin son gördüğü Allah’ın cemâlidir; Vatanını sev, Allah da seni sever!; Türk vatani, Allah ocağıdır; Millet orduya canını verir, ordu millete kanını! ; Ordunun üstünde milletin göz, bebekleri titrer; Muharebe meydanı cennet ovasıdır; Toptan çıkan ses, gökten inen nefes; Her gülle göklere fırlamış bir asker yüreğidir; Ordunun nizamı milletin fikri kadar büyüktür; Büyük ordular büyük milletlerden yetişir; Ölmeyi bilmeyen asker geberir; Kurşundan kaçan yıldırıma tutulur; Türk’ün yüzü yere gelmez, meğer ki yüreği dursun; Cennetin çiçeklerini şehitlerin kanları sular; Gözünü aç, düşmanı gör, kalbine bak, Allah’ı gör.*”

Yaklaşık seksen kadar ata sözünün yer aldığı bu bölüm, gene askerin vatan, millet, din, sevgisini güçlendirmek, şehitlik mertebesini yüceltmek, askeri ruhen doyurmak amacı ile düzenlenmiş oluyor.

Ali Ekrem, *Ordunun Defteri*’nin son bölümünü “hikâyeler, lâtifeler”e ayırmış. Burada daha çok eğlendirici, güldürücü fıkralar yer almaktadır. “Fatih ile Derviş”, “Buyurun Ağalar Cenaze Namazına” (IV. Murat’ın tütün yasağı ile ilgili bir fıkra), “Arslan, Kurt, Tilki” (Fabl türünde manzum hikâye), “Havuç Saîd Efendi” (manzum), “Ben bu Hamama Böyle mi Gel-

dim?” (Bir Yeniçeri fıkrası), “Şerit gibi Tarla” (manzum fıkra), “Nasreddin Hoca ile Dilenci” (manzum fıkra), “Kurt Ne demiş?” (manzum), “Sakallı Mehmet Tıraşlı Oluyor” (mensur hikâye), “Tilkinin Cevabı” (manzum hikâye), “Denize Düşen Hasis” (manzum fıkra), “Koca Karı” (mensur hikâye), “Nasreddin Hoca’nın Akh Başına geliyor!” (manzum fıkra).

Ordunun Defteri üzerinde yaptığımız bu değerlendirme de gösteriyor ki şair, bu düzenlemesi ile Servet-i Fünûn sanat anlayışı dışında toplumcu bir yaklaşım içindedir.

Ana Vatan, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul 1337 (1921)

Bütününüyle manzum olarak düzenlenmiş olan bu kitap da gene ordu tarafından ısmarlanmıştır. Kitaptaki manzumelerden anladığımıza göre *Ana Vatan*, Millî Mücadele yıllarındaki coşkuyu dile getiriyor. Sadettin Nüzhet Ergun’un belirttiğine göre bu kitaptan 2000 adedi orduya dağıtılmış ve Atatürk’e de takdim edilmiştir. Kitabı beğenen Atatürk, şaire bir teşekkürname vermiştir. (*Türk Şairleri*, C. I, s. 429).

Ana Vatan’ın ilk üç şiiri olan “Sancak”, “Askerin Tevhidi” ve “Askerin Na’tı” daha önce *Ordunun Defteri*’nde yer almıştı. Daha sonra gelen “Anadolu” ve “Şark Ordusu” yeni kaleme alınmış şiirler. “İnönü” ise İnönü zaferi üzerine yazılmış, gene “Sakarya” başlıklı şiir de Sakarya zaferinin övgüsüdür. “Hoşnud musun Paşa Baba” ile “Küçük Alim” Türk’ün kazandığı bu son iki zaferin ayrı bir sevincini ve mutluluğunu yansıtmaktadır. “Şehid Oğlum” manzumesi ise gene *Ordunun Defteri*’nden buraya aktarılmış bir başka şiir. Bunu takip eden “Kayserili Osman’ın Destanı” ile “Büyük Millet Meclisine” adh şiirleri bu kitap için yazılmış manzumelerdendir. *Ana Vatan*’ın son şiiri ise “Ervâh-ı Şühedâya” başlığını taşımakta ve şehitlik temi bu kitapta da işlenmektedir.

Ali Ekrem, bu kitabının sonuna da “Atalarımızın Sözleri”ni eklemiş; *Ordunun Defteri*’ne aldığı atalar sözlerinden yaptığı seçmeleri burada da görmekteyiz.

Ana Vatan da *Ordunun Defteri* gibi gerek konuları gerek dili ile kendi millî, vatanî duygularımızın şiirleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiir Demeti, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1340 (1924).

Bu kitabın kapağında -yavrulara- ve “ilk tedrisat mekteplerine mahsus” açıklamalar veriliyor; böylece daha ilk ele alındığında bu şiir kitabının, çocuklar için yazıldığı hemen anlaşılıyor. Ali Ekrem bu kitabını, “dinî, ahlâkî, millî, içtimaî, vatanperverane şiirler, terbiyevî hikâyeler, tagannîler, bilmeceler” diye gene kitabın başında verdiği açıklamalar doğrultusunda düzenlemiştir. Genellikle şiir tarzında çocuklara seslenen şair, kitabın sonunda bir de “Bebek Oyunu” adıyla bir fıkra da eklemiştir.

Şair, *Şiir Demeti*’nin başlangıcında çocukların dinî eğitimine büyük önem verdiğini buraya yerleştirdiği manzumelerden anlıyoruz: “Bismillahirrahmanirrahîm”, “Lâ İlâhe İllallah Muhammedün Rasûlullah”, “İslâmın Şartları”, “Nedîmeciğin Tevhidi”, “Ya Muhammed”, “Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn”, “Allah’ın Niyeti”, gibi şiirler bunun ifadesidir.

Ali Ekrem yarının gençlerine millî benliğin ve birlik fikrinin iyi anlatılması ve aşılması için de şiirler kaleme almıştır: “Cumhurreisi”, “İnönü”, “Sancak”, “Şark Ordusu”, “Sakarya”, “Anadolu” gibi şiirler bu amaçla kitaba konulurken ilk şiir dışındakiler daha önce *Ordunun Defteri* ile *Ana Vatan*’da yayınlanmıştır.

Çocukların ahlâkî değer ölçüleri ile eğitilmelerini ve yetiştirilmelerini de unutmayan şair, bu yolda şu örnekleri yazar :

“Küçük Necdet”, “Şaka”, “Nasıl Eğlenmeli”, “Kibirli Guguk”, “Tembel Nâfiz”, “İnci Gerdanlık”.

Çocuklar için Nasreddin Hoca fıkralarını da unutmayan şair, bunları şiirleştirirken çocukları eğlendirmek, güldürmek, ancak güldürürken de düşündürmek amacını ön planda tutmaktadır. Bu konuda da şu örnekleri görmekteyiz : “Nasreddin Hoca ile Leylek”, “Nasreddin Hoca’nın Aklı Başına Geliyor”, “Doğuran Ölür”, “Nasreddin Hoca’nın Cübbesi”, Öte yanda ata sözlerini şiir dili ile çocuklara aktarması, gene fabl türünde hikâyelerin manzum kaleme alınması *Şiir Demeti*’nin en belirgin özellikleri arasında gösterilebilir.

Yukarıda sıraladığımız yapısı ve özellikleriyle *Şiir Demeti*, o dönem için çocuk edebiyatının ilk örneklerinden olması ve sırf çocuklar için kaleme alınması bakımından Ali Ekrem’in şiir sanatında üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Vicdan Alevleri, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul 1341 (1925).

Vicdan Alevleri, bir anlamda *Ordunun Defteri* ile *Ana Vatan*’ın bir devamı gibidir. Türk ordusunun millî mücadeleden zaferle çıkması ve yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile şairin millî duyguları yeniden kabarmış ve bu coşku ile yeni şiirler kaleme almaya devam etmiştir. Daha önce yazdıkları ile son yazdıklarını bir kitapta toplamayı düşünen şair, *Vicdan Alevleri*’nin oluşmasını şöyle dile getirmektedir :

Yazdım fakat menâkıbını kahramanlığın,
Rûhumda şanlı kavmimin Allahu ekberi ;
Vicdânımm tecellî-yi fahriyle parlayan
Eş’ârım oldu işte şu Vicdân Alevleri... (s. 4)

Bu kitapta daha önce *Ordunun Defteri* ve *Ana Vatan*’da

yer alan “Sancak, Asker Şarkısı, Vasiyyet, Orduya Hitab, Son Facia” gibi şiirler yanında yeni kaleme alınan şiirler içinde en dikkate değer olanlarının başında babası ile kendisinin fikriyle oluşan “Ukab-name” geliyor. Ayrıca “İstanbul’a, Âlem-i İslâma, Tevfik Fikret’in Rûh-ı Cerîha-dârına, Dayanma” gibi yeni şiirler kitaba konulmuş. Bütünüyle manzum olan bu kitap, onun son şiir denemelerini bir araya getirmiş oluyor.

2. Kitaplarında yer almamış ve dergilerde kalmış şiirleri :

Ali Ekrem, ilk şiir denemelerini *Mîrsad* adlı dergide yayınlamaya başlamış, ondan sonra başta *Servet-i Fünûn* olmak üzere Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar değişik edebî dergilerde öteki yazdıklarını yayınlamaya devam etmiştir. Bu şiirlerinin pek çoğunu kitaplarında bir araya getiren şair, bir kısmını ise kitaplarına almaya gerek duymamıştır. Benim yanımda Ali Ekrem’in şiiri üzerinde Yüksek Lisans Tezi hazırlayan öğrencim Metin Bostancı’nın büyük bir emekle taramış olduğu gazete ve dergilerde bulduğu şairin bu şiirlerinin listesini buraya olduğu gibi aktarıyorum.⁽¹⁾

“Bir Vâlidinin Güneş Doğarken Söylenişi “, *Mîrsad*, 23 Mayıs 1307, C. I, S. 11, s. 82.

“Yaz ve Mehtâb”, *Mîrsâd*, 29 Ağustos 1307, C. I, S. 25, s. 194-196.

“(Nüvîde) Unvanlı Bir Hikâyeden”, *Servet-i Fünûn*, 7 Mart 1312, C. XI, S. 262, s. 18.

“Bir Lâtife”, *Servet-i Fünûn*, 19 Haziran 1313, C. XIII, S. 329, s. 261.

1. Metin Bostancı, Ali Ekrem Bolayır’ın Hayatı, Sanatı ve Şiirleri, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

“Yeni Beyler 1”, *Servet-i Fünûn*, 4 Mayıs 1316, C. XIX, S. 479, s. 162.

“Takvim Yapraklarından”, *Servet-i Fünûn*, 11 Teşrin-i sâni 1926, C. LXII, S. 1578-104, s. 407.

“Takvim Yapraklarından”, *Servet-i Fünûn*, 9 Kânun-ı evvel 1926, C. LXII, S. 1582-108, s. 55.

“Takvim Yapraklarından”, *Servet-i Fünûn*, 30 Kânun-ı evvel 1926, C. LXII, S. 1585-111, s. 110.

“Sürünen Seneye”, *Servet-i Fünûn*, 6 Kânun-ı sâni 1927, C. LXII, S. 1586-112, s. 119.

“Bulutlar”, *Nedim*, 1 Mayıs 1335, S. 14, s. 223-224.

“Ayla Deniz”, *Süs*, 7 Haziran 1340, S. 52, s. 6.

B) PİYESLERİ

Ali Ekrem, 1908 Meşrutiyetinden sonra piyes denemeleri de yapmıştır. Bunlardan ilki olan *Bâria* tamamlanmış ve kitap halinde yayınlanmış olup öteki üç piyes denemesi ise tefrika edilirken yarıda kalmıştır. Bunlar üzerindeki kısa değerlendirmemiz şöyle :

Bâria, Matbaa-i Agob Matyosyan, İstanbul, 1324 (1908).

Ali Ekrem'in tam metin olarak yayımlandığı bu ilk piyesi, dört fasıldan oluşan bir dramdır. Yazar vakanın geçtiği yeri ve zamanı Birinci Fasil'in başında şöyle anlatmaktadır: "Vaka İstanbul'da 1285 (1869) tarihinde cereyan eder."

Halk dramları türünde olan bu piyes, aşırı kıskançlık temi üzerine kurulmuştur. Varlıklı bir ailenin oğlu olan Halit, babasının zoru ile soylu bir ailenin kızı, daha doğrusu bir paşa kızı olan Bâria ile evlenir. Aslında bu evlilik, bir asalet evliliğidir ve ailenin gösterişi için gerçekleştirilmiştir. Sağlam temeller üzerine oturtulmayan ve ailenin zoru ile yapılan bu evlilik kısa zamanda birtakım sorunlar yaratmakta gecikmez. Zaten bir paşa kızı olan Bâria, her şeyi küçük yaştan beri kolaylıkla elde etmiş ve aşırı hassas büyütülmüş bir genç kız olarak kocasını her şeyden, herkesten kıskanmaktadır. Özellikle de evin cariyesi Nevin'den. Buna rağmen evlilikte keramet vardır, deyimi burada kendini gösterir. Bu iki genç yeni evliler, giderek birbirlerine ısırır ve aralarındaki gönül bağı güçlenmeye başlar. Ne var ki Bâria'nın aşırı kıskançlığı ailede giderek huzursuzluklar yaratmaya başlar ve bir gün ev halkına hakaretler ederek baba evine döner; bu dönüşte Baria'nın serseri ruhlu iki erkek kardeşinin de kışkırtması vardır. Bu ayrılık, bir başka yakınlaşmayı sağlar. Halit ile cariyeye Nevin evlendirilir. Oysa genç erkeğin gönlü hâlâ Bâria'dadır ve eski karısının bir gün döneceğine inanmak-

tadır, bu dönüş gününü özlemle beklemektedir. Nitekim o gün gelir çatar. Bâria, geri dönmüştür, fakat veremli bir kadm olarak. Aslında bu dönüş veda içindir. Bâria, kıskançlığının kurbanı olmuş, bir anlamda kendi acı sonunu yine kendisi hazırlamıştır.

Ali Ekrem, bu piyesinde Tanzimat tiyatrosundan beri süregelen ve çokça işlenen “gençlerin evlendirilmeleri” sorununu bir aile dramı çerçevesinde oyunlaştırmış oluyor.

Yavuz Sultan Selim (Birinci Fasıldan İkinci Meclis), *Resimli Kitap*, C. 4, No : 19, s. 547.

Bu piyes, “Manzum Facia-i Tarihiyye” olarak dört fasıl diye veriliyor. Ali Ekrem’in bu piyesini yazmakta olduğunu öğrenen gazete, ondan bir bölümün yayınlanması iznini alıyor ve bu bölüm dergide böylelikle yayınlanmış oluyor. Gazete bunu şöyle açıklıyor : “Ali Ekrem Beyefendinin bu unvan ile munzum bir fâcia-i tarihiyye (tarihî dram) yazmakta olduklarını haber aldığımızdan esere ikmal ve neşrinden evvel kesb-i ittılâ edebilmek (tanıyabilmek) ümidiyle Ekrem Beyefendinin ziyaretlerine şitâbân olduk (aceleyle gittik). Edib-i müşârüniley (adı geçen yazar) arzumuzu isâf (yerine getirmek) ile beraber faciâ-i tarihiyyeden bir meclisin “Resimli Kitap”ta neşrine müsaade buyurmuşlardır.” (dipnot)

Bu tarihi oyun, Yavuz Sultan Selim’in babası II. Beyazıt ile Çorlu önlerinde karşılaşmasını sergiliyor. Burada Sultan Selim’in psikolojik dünyası yansıtılıyor.

Sükût, *Tarik* 2 Ağustos 1919, No : 13.

Ali Ekrem’in bu oyunu da *Tarik* gazetesinde tefrika edilmiş, kitap haline getirilmemiştir. Üç perdelik bir dram olan *Sükût*, yasak aşkın yarattığı bir faciayı veriyor. Karısı öldükten sonra genç bir kadınla evlenen yaşlıca bir adamın, evlât edindiği yi-

ğeni ile karısının gizli aşkını öğrenmesi üzerine bu aile faciası ortaya çıkmış oluyor. Basit kuruluşlu bir aile dramı olan *Sükût*, Yazarı pek tatmin etmemiş olmalı ki onu yayınlamayı gerek görmemiştir.

Mama Dadım Darılır, (Bir Perdelik Müdhike), *Tarik*, 28 Ağustos 1919, NO: 39-46.

Komedi türünde bir perde olarak yazılan bu piyes, aşk entrikası üzerine kurulmuştur. Bir başka deyişle bu deneme, entrika komedisi olarak da nitelenebilir. İki akraba gencin sevimleri ve evlenebilmek için çevirdikleri dolapları güldürü tarzında oyunlaştıran *Mama Dadım Darılır* da basit kuruluşlu bir piyes olarak nitelenebilir.

C) MONOGRAFİLERİ

Ali Ekrem, iki monografi çalışması yapmıştır; biri adını aldığı Recâî-zade Mahmut ekrem, öteki babası üzerinedir.

Recaî-zade Mahmud Ekrem Bey, Evkaf-ı İslâm Matbaası, İstanbul 1339 (1923).

Ali Ekrem, Recaî-zade üzerindeki bu incelemesini musahabe (edebî sohbet) tarzında düzenlemiş ve 26 Şubat 1337 (1921) tarihinde Dârülfünun (Üniversite) konferans salonunda ders olarak vermiştir.

Yazar, Recaî-zade'yi çocukluk yıllarından kalan anıları ile anlatmaya başlıyor ve onun hayat hikâyesini kendisinden dinlediği biçimde veriyor. Babasının, kendi adını bu üstadın adından dolayı verdiğini anlatıyor. Recaî-zade'yi özellikle Namık Kemal'in değerlendirmeleri ile de yorumlamaya çalışan Ali Ekrem, onun *Talim-i Edebiyat'*ını tahlil eder ve bu eserin önemi üzerinde durur. Sonra üstadın hayat hikâyesini verir. Ali Ekrem, adını aldığı şairin daha çok şiir sanatı üzerinde durur ve onun yazdıklarının beyit beyit inceler, özellikle de *Zemzeme*'leri söz konusu eder.

“İkinci Musâhabe” (5 Mart 1338/1922) ise Recaî-zade'nin nesirleri üzerinde olur. *Zemzeme* önsözleri ile *Araba Sevdası* romanını tahlil eden yazar, bu arada tiyatrolarını da gözden geçirir. Sonra sözü tenkitlerine getirerek Muallim Naci ile olan münakaşalarını anlatır. İncelemesinin son bölümünde de Recaî-zade Ekrem'in özel hayatı, yaşayış tarzı, günlük çalışması, güzel sanatlara olan yakınlığı ile Servet-i Fünûn edebiyatına gösterdiği ihtimam üzerinde durulur. Bu arada Ali Ekrem, kendisinin Fikret'le olan tartışmalarına üstadın ne kadar üzüldüğünü de özellikle belirtir. Kitabın sonunda da yazar, Recaî-zade'nin son günlerini, hastalıktan çektiği acıları anlatır. Kitabın sonuna da Abdülhak Hâmit'in Ekrem'in mezarını ziyareti münasebetiyle kaleme aldığı bir şiirini ekler.

Ali Ekrem'in bu monografik çalışması, Recâî-zade üzerinde etraflı yapılan en eski ve sağlam etütlerden biridir. Üzerinde çalıştığı kişiyi yakından tanıması, babasının bu şair üzerindeki kanaatlerini aktarması ve onunla ilgili anıları dile getirmesi bakımından da bu eser, edebiyat tarihimiz için bir kazançtır.

Namık Kemal, Büyük Adamlar Serisi Nr. 2, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

Talim ve Terbiye Heyetinin, lise öğrencileri için şaire ısmarladığı bu kitap, Ali Ekrem'in ikinci ciddî monografisidir. Şair, babası hakkında bir inceleme yazmasının güçlüğü kitabın "İfade" başlıklı bölümünde açıkça dile getiriyor. Ancak, onu en yakından tanıyan bir kişi olarak da bu incelemeyi yapmasının kendisini rahatlattığını belirtiyor.

Ali Ekrem, babasını "Çocukluğu ve Gençliği" başlıklı ilk bölümle anlatmaya başlıyor. Ailenin baba ve anne tarafın soyu hakkında birtakım bilgiler veren yazar, babasının çocuklukta dedesi ile gezdiği yerleri ve gördüğü eğitimi anlatır, Sofya'da evlendiğini belirtir. Kitabın ikinci bölümü "Namık Kemal'in Edebî Hayatı ve Eserleri" başlığını taşıyor. Burada Kemal'in şiire başlayışı, Encümen-i Şuarâ'ya katılışı, "Namık" takma adını alışı üzerinde durulur ve yenilik fikrinin Şinasi'den kaynaklandığı vurgulanır. Namık Kemal'in eserleri üzerinde önce şiirleri gündeme gelir, "Hürriyet Kasidesi" tahlil edilir ve yeni tarzdaki şiirlerinden "Vaveylâ"nın övgüsü yapılır.

Ali Ekrem, Namık Kemal'in "Makaleler"ini iki bölümde inceler. Bunlar edebî ve siyasî makalelerdir. Siyasî makalelerin daha çok *Tasvir-i Efkâr*, *Hadika*, *Hürriyet*, *İbret* gibi gazetelerde yayımlandığına işaret eden yazar, bunların fikrî yapısı üzerinde durur. "Tenkit Eserleri" bölümünde ise Namık Kemal'in tenkit eserleri iki kısma ayrılır : 1. Kendisine karşı olanların eser-

lerine yazdığı tenkitler, 2. Kendi mesleğinde olanların eserleri üzerine yazdığı tenkitler. Sonra “Tiyatrolar” başlığı ile *Vatan yahut Silistre*, *Zavallı Çocuk*, *Gülnehal*, *Âkif Bey*, *Celâl* ve *Kara Belâ*’nın tahliline geçilir. “Romanlar” bölümünde *İntibah* ve *Cezmi* incelenir. “Tarihler” başlıklı bölüm, *Evrak-ı Perişan*, *Kanije Muhasarası*, *Osmanlı Tarihi* ile *İslâm Tarihi*’ni tanıtır. “Edebî Mahiyeti” bölümünde Namık Kemal’in edebiyatımızdaki yeri üzerinde durulur. “Siyasî Hayatı” bölümü siyasî ve fikrî hayatına ışık tutmaya çabışır. Sonunda da Ali Ekrem, babasının özel hayatını, yaşayış tarzını, zevklerini, hayatının son günlerini dile getirir ve kitabını babasının vatan sevgisiyle söylediği sözler ile bitirir. Ali Ekrem, bu kitabı babasına ait resimler, babasının el yazıları ve şiirleriyle süsleme yoluna da gitmiştir.

Namık Kemal adlı bu inceleme de gene Ali Ekrem’in babası hakkında verdiği aydınlatıcı bilgiler ile dolu olması bakımından dikkate değer bir eser olarak nitelenebilir.

Ali Ekrem’in ortaya koymuş olduğu bu iki monografik çalışma, şüphesiz onun Dârülfünun (Üniversite) ve lise hocalığı yıllarının yarattığı birer eserdir. Her ne kadar ikisi de basit birer inceleme örneği olarak karşımıza çıkmakla birlikte, birer canlı tarih olarak nitelenmesi yerinde olur inancındayım.

Ç) DİL ve EDEBİYAT GÖRÜŞLERİNİ İÇİNE ALAN KİTAPLARI

Tarih-i Edebiyyat-ı Osmaniyye, cüz. 1, İstanbul H. 1328 / M. 1910 (Taş basması)

Ali Ekrem'in bu edebiyat tarihi denemesi, Dârülfünun (Üniversite) da verdiği derslerin notlarından oluşuyor. Yazar da bunu önsözde belirtmektedir. Ancak, bu deneme, düzenli bir edebiyat tarihi değil, üstelik belli bir metodolojisi de yok. Edebiyat tarihi kavramını da Fransız tenkitçilerinden Taine ile Faget'nin görüşleri doğrultusunda değerlendiriyor. Edebiyat tarihinin ağırlık noktasını son dönem edebiyat hareketleri oluşturuyor.

Lisan-ı Edebiyat, (Dârülfünun edebiyat derslerinin birinci sene notları), İstanbul 1330 (1914) (Taşbasması)

Edebiyat dilinin yapısı üzerinde duran yazar, şiir dili ile nesir dilinin özelliklerini ayrıntılı olarak inceler. Fesahat ve belâgat ile üslûp yapısını gözden geçirir.

Lisân-ı Osmanî, Zerafet Matbaası, İstanbul 1332 (1916).

1908 Meşrutiyetinden sonra gelişen dilde sadeleşme hareketleri karşısında kendi dil anlayışını yansıtan bu küçük manzum kitap, daha önce yazarın dil görüşlerini değerlendiren söz konusu edilmiş ve Ali Ekrem'in buradaki dil görüşleri değerlendirilmişti.

Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri, (1331-332 sene-i tedrisiyyesinde Dârülfünun'da takrir olunan derslerden müteşekkildir) (Taş basması).

Edebiyat teorileri üzerinde yazarın üniversitedeki dersleri sırasında yaptığı değerlendirmeleri bir araya getiren bu kitap,

birinci bölümde, “Lisan-ı edebiyat” konusunu işler ve nazım ile nesir yapısı üzerinde durur. İkinci bölüm, “Aruz vezni hakkında tedkikat” başlığını taşır ve vezinlerin geniş bir şekilde incelenmesini içine almaktadır. Üçüncü bölümde “Lisan-ı nazm” başlığı ile kafiye konusunu ayrıntılı olarak işler. Dördüncü bölüm, “Eşkâl-i nazm” başlığını taşımaktadır. Burada şair, eski şekiller olarak : müfred, beyit, kıt’a, rübâî, gazel, kaside, mesnevî, murabba, muhammes, müseddes, müselles, *terkib-i bend*, *tercî-i bend*, *bahr-ı tavîl* üzerinde örneklerle açıklamalarda bulunur. Yeni şekiller olarak Tanzimat döneminde kullanılan *bend*leri gösterir ve Namık Kemal, Recaî-zade Ekrem, Hâmit’in yazdıklarından örnekler verir. Servet-i Fünûn mektebinin nazım şekilleri arasında ise sone, müselles kıtalar (üçlü *bend*ler) ile çeşitli *bent*lerin yapısını örneklerle anlatır. Son bölümde ise vezinler üzerinde durur ve “vezn-i millî” (hece) ile “vezn-i aruzî” (aruz) üzerinde karşılaştırmalar yapar.

Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri, — Nesir Kısım — (332 — 333 sene-i tedrisiyyesinde Dârülfünun’da takrir olunan derslerden müteşekkildir) (Taş basması).

Gene Ali Ekrem’in üniversitede ikinci yıl ders notlarından oluşan bu kitap, Türk nesir sanatının tarihî gelişimi ve değişimini özetlemektedir. Nesir dilinin özelliklerini değerlendiren yazar, dilin değişmesi ve gelişmesini Tanzimat döneminden başlayarak inceler.

Nazariyyât-ı Edebiyye Dersleri, — Mesâlik-i Edebiyye — (33 — 334 sene-i tedrisiyyesinde Dârülfünun’da takrir olunan derslerden müteşekkildir) (Taş basması).

Ali Ekrem, bu derslerinde de klasik dönemden başlayarak edebî ekollerin ortaya çıkışını ve özelliklerini inceler. Ağırlıklı

olarak Şinasi Mektebi üzerinde duran yazar, nesir tarzında da Halit Ziya Mektebi'ni bir merhale olarak gösterir. Son bölümde de genç kuşağın Servet-i Fünûn edebî ekolünden etkilenmesini örneklerle açıklama yoluna gider.

Şerh-i Mütûna Medhal, — Edebî Meslekler — Dârülfünun'da Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1928 (Taş basması).

Beş bölümden oluşan bu kitap, düzenleniş bakımından Recaî-zade Mahmut Ekrem'in *Talim-i Edebiyyat* adlı kitabına benziyor. Birinci bölüm, "Dimâg-ı beşerin faaliyeti" (İnsan beyninin işleyişi) konusunu ele alıyor ve beş duyunun önemini anlatıyor. İkinci bölüm, zihin gücünü ve onun önemini işliyor, edebiyat eserlerinde his ve hayal gücünün yaratıcılığı üzerinde duruluyor. Üçüncü bölüm "efkâr" başlığını taşıyor ve fikir unsurunun edebiyattaki değeri üzerinde duruluyor. Dördüncü bölüm, "fesahat, belâgat ile üslûp" konusunu inceliyor. Son bölümde de edebî akımlar gözden geçiriliyor.

Lisanımız, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1930.

Bu kitap, 1930'larda yeniden gündeme gelen dilin sadeleştirilmesi hareketi ile basında çıkan tartışmalar üzerine yazarın *Cumhuriyet* gazetesi sahibi Yunus Nadi'ye gönderdiği dil üzerindeki görüşlerini içeren mektuplarından oluşuyor. Ayrıca kitabın sonuna da bu mektuplara gelen itirazlara gene yazarın verdiği cevaplar da eklenmiş. Birinci mektup, "Lisanı sadeleştirmenin manası" başlıklı yazı ile başlıyor ve şu noktaları işliyor : "Sadeleştirmek niçin lâzımdır?", "Medeniyet ne? diyorsun bilmem, Medeniyet yaşamaktır sersem!", "Sadeleştirmek ne vakit yapılır?", "Sadelik nasıl yapılır?". İkinci mektupta yazar, resmî dil üzerinde durur ve bu dilin Tanzimat'tan itibaren oluşmasını gözden geçirir. Üçüncü mektupta ise imlâ ve gramer sorunları gündeme getirilir. Tanzimat'tan itibaren Fransız kültürü ve edebiyatına yönelen yazarlarımız, son dönemlerde işi çığı-

rından çıkarmışlar, Türkçenin o güzel söylenişini bozarak Fransızcanın esiri olmuşlardır, yargısını ortaya atan Ali Ekrem, bunu karşılaştırmalı cümlelerle örnekleme yoluna gider. Dördüncü mektupta şair, dili sadeleştirirken farkında olmadan fakirleştirdiğimizin örneklerini sıralar. Bunları Gazi Mustafa Kemal'in sözleri yanında Abdülhak Hâmit, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin ile Hüseyin Siyret'in söylediklerinden aktardığı örnekler ile açıklama yoluna gider. Beşinci mektup, dilin "ahenk", "muvafakat" ve "belâgat" kurallarına göre değer kazandığını vurgular. Dilin bu özelliklerinin bozulmaması gerektiğini anlatır. Altıncı mektup ise dild e sadeleşme yapılırken göz önünde tutulması gereken esasları tespit eder.

Kitabın "Lâhika" bölümünde Ali Ekrem, *Cumhuriyet*'te yayınlanan bu mektuplara Fazlı Necip, Kâzım Nami ve Mustafa Nermi Beylerin itirazları üzerine onlara verdiği cevapları bir araya getirir. Bunlar, o dönem dil tartışmalarını hattâ zaman zaman ağır eleştirilerin örneklerini vermesi bakımından önemlidir.

D) DİL ve EDEBİYAT ÜZERİNE YAZILARI

Ali Ekrem'in kitapları dışında gazete ve dergilerde yer almış dil ve edebiyat üzerine yazdıkları, hikâye denemeleri ve değişik konulardaki yazıları da pek çoktur. Bunları yayımlanmış tarihini göz önüne alarak burada sıralamayı uygun bulduk.

Varaka, *Resimli Gazete*, 25 Nisan 1307, S. 7

Dağ, *Resimli Gazete*, 25 Nisan 1307, S. 7

Sâate Dair Bazı Malûmât, *Resimli Gazete*, 9 Mayıs 1307, S. 9

(....) Şehrinde Bulunduğum Sırada Küçük Kardeşime Yazdığım Mektuptur, *Resimli Gazete*, 23 Mayıs 1307, S. 11.

Mübtelâ-yı İşret, *Servet-i Fünûn*, 25 Haziran 1312, C. XI, S. 269, s. 131-135.

Mübtelâ-yı İşret, *Servet-i Fünûn*, 2 Mayıs 1312, C. XI, S. 270, S. 151-154.

Mükâlemât-ı Ahlâkiyyeden, *Servet-i Fünûn*, 16 Mayıs 1312, C. XI, S. 272, s. 183-187.

Beşik Hediyesi, *Servet-i Fünûn*, 6 Haziran 1312, C. XI, S. 275, s. 230-235.

Boğaziçinin Sesleri, *Servet-i Fünûn*, 13 Haziran 1312, C. XI, S. 276, s. 248-251.

Mükâlemât-ı Ahlâkiyyeden 2, *Servet-i Fünûn*, 4 Temmuz 1312, C. XI, S. 279, s. 290-291.

Musâhabe-i Edebiyye, *Servet-i Fünûn*, 11 Temmuz 1312, C. XI, S. 280, s. 308-310.

Mükâlemât-ı Ahlâkiyyeden 3, *Servet-i Fünûn*, 18 Temmuz 1312, C. XI, S. 281, s. 323-327.

Musâhabe-i Edebiyye, *Servet-i Fünûn*, 25 Temmuz 1321, C. XI, S. 282, s. 338-339.

Mükâlemât-ı Ahlâkiyyeden 4, *Servet-i Fünûn*, 8 Ağustos 1312, C. XI, S. 284, s. 374-379.

Bir Hande-i Ruhânî, *Servet-i Fünûn*, 15 Ağustos 1312, C. XI, S. 285, s. 388-391.

Deyy Kiroğlan, *Servet-i Fünûn*, 5 Eylül 1312, C. XII, S. 288, s. 23-26.

Deyy Kiroğlan, *Servet-i Fünûn*, 12 Eylül 1312, C. XII, S. 289, s. 39-42.

Mükâlemât-ı Ahlâkiyyeden 5, *Servet-i Fünûn*, 3 Teşrin-i evvel 1312, C. XII, S. 292, s. 87-90.

Ateşçi, *Servet-i Fünûn*, 17 Teşrin-i evvel 1312, C. XII, S. 294, s. 123-126.

Hatice Hanım, *Servet-i Fünûn*, 31 Teşrin-i evvel 1312, C. XII, S. 296, s. 152-154.

Hatice Hanım, *Servet-i Fünûn*, 7 Teşrin-i sâni 1312, C. XII, S. 297, s. 166-172.

Mensiyyât, *Servet-i Fünûn*, 21 Teşrin-i sâni 1312, C. XII, S. 299, s. 196-197.

Mişo, *Servet-i Fünûn*, 27 Mart 1313, C. XIII, S. 317, s. 74-77.

Mişo, *Servet-i Fünûn*, 3 Nisan 1313, C. XIII, S. 318, s. 88-91.

Mişo, *Servet-i Fünûn*, 17 Nisan 1313, C. XIII, S. 320, s. 119-122.

Taksim Bahçesinde, *Servet-i Fünûn*, 1 Mayıs 1313, C. XII, S. 322, s. 154-158.

Cemile, *Servet-i Fünûn*, 12 Haziran 1313, C. XIII, S. 328, s. 245-250.

Semere-i Hayat, *Servet-i Fünûn*, 5 Mart 1314, C. XIV, S. 366, s. 25-30

Zenciyye, *Servet-i Fünûn*, 7 Kânun-ı sâni 1314, C. XVI, S. 410, s. 307-311.

Tepebaşı Konserinden, *Servet-i Fünûn*, 12 Teşrin-i evvel 1316, C. XX, S. 502, s. 110-120.

Şiirimiz, *Servet-i Fünûn*, 2 Teşrin-i sâni 1316, C. XX, S. 505, s. 163-170.

Şiirimiz, *Servet-i Fünûn*, 9 Teşrin-i sâni 1316, C. XX, S. 506, S. 178-186.

Şiirimiz, *Servet-i Fünûn*, 16 Teşrin-i sâni 1316, C. XX, S. 507, s. 190-199.

Şiirimiz, *Servet-i Fünûn*, 26 Teşrin-i sâni 1316, C. XX, S. 508, s. 211-215.

Mektub, *Malûmat*, 30 Teşrin-i sâni 1316, C. XI, S. 266, s. 526.

Şiirimiz, *Malûmat*, 30 Teşrin-i sâni 1316, C. XI, S. 266, s. 526-530.

Şiirimiz, *Malûmat* 7 Kânun-ı evvel 1316, C. XII, S. 267, s. 539-542.

Şiirimiz, *Malûmat*, 14 Kânun-ı evvel 1316, C. XII, S. 268, s. 554-564.

Musâhabe-i Edebiyyeye Cevâb, *Malûmat*, 28 Kânun-ı evvel 1316, C. XII, S. 270, s. 597-599.

Bir Musâhabe-i Musikiyye, *Malûmat*, 18 Mart 1317, C. XII, S. 281, s. 822-826.

Matmazel Sesil Şaminat'ın Konseri, *Malûmat* 12 Nisan 1317, C. XII, S. 284, s. 871-875.

Musâhabe-i Edebiyyeye Cevâb, *Malûmat*, 19 Nisan 1317, C. XII, S. 285, s. 892-900.

Servet-i Fünûn'a, *Malûmat*, 3 Mayıs 1317, C. XII, S. 287, s. 923-27

Cevâb, *Malûmât*, 17 Mayıs 1317, C. XII, S. 289, s. 950-954.

Tenkîdât Nümûneleri, *Malûmat*, 5 Haziran 1317, C. XIII, S. 292, s. 1010-1012.

Tenkîdât Nümûneleri, *Malûmat*, 14 Haziran 1317, C. XI-II, S. 293, s. 1019-1024.

Tenkîdât Nümûneleri, *Malûmat*, 21 Haziran 1317, C. XI-II, S. 294, s. 1034-1039.

Eşâr-ı Cedîde, *Malûmat*, 2 Ağustos 1317, C. XIII, S. 300, s. 1131-1135.

Eşâr-ı Cedîde, *Malûmat*, 9 Ağustos 1317, C. XIII, S. 301, s. 1140-1151.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif *Sebilü'r-reşad*, 25 Temmuz 1329, C. X, S. 256, s. 354-357.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 8 Ağustos 1329, C. X, S. 258, s. 385-389.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 5 Eylül 1329, C. XI, S. 262, s. 21-23.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 12 Eylül 1329, C. XI, S. 263, s. 38-39.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 3 Teşrin-i evvel 1329, C. XI, S. 266, s. 85-88.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 10 Teşrin-i evvel 1329, C. XI, S. 267, s. 100-102.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 24 Teşrin-i evvel 1329, C. XI, S. 269, s. 132-135.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 31 Teşrin-i evvel 1329, C. XI, S. 270, s. 150-151.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 28 Teşrin-i sâni 1329, C. XI, S. 274, s. 210-212.

Sahâif-i Tenkid, Mehmet Âkif, *Sebilü'r-reşad*, 12 Kânun-ı evvel 1329, C. XI, S. 276, s. 244-246.

Bir Hâtıra, *Muallim (Nüsha-i Mahsusa)*, Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1333, s. 449-460.

Sahâif-i Hâtırât, *Yeni Gün*, Ocak 1336.

Hâtıralar, *Servet-i Fünûn*, 14 Mayıs 1341, C. 57, S. 1500-26, s. 414-415.

Hâtıralar, *Servet-i Fünûn*, 21 Mayıs 1341, C. 58, S. 1501-27, s. 10-11.

Hâtıralar, *Servet-i Fünûn*, 3 Haziran 1926, C. 60, S. 1555-81, s. 38-39.

Hâtıralar, *Servet-i Fünûn*, 29 Temmuz 1926, C. 61, S. 1563-89, s. 166-168.

Küçük bir Tenkide Küçük Bir Cevap, *Servet-i Fünûn*, 12 Şubat 1931, C. 69-5, 1800-115, s. 163-176.

Türk Edebiyatının Bugünkü Vaziyeti, *Servet-i Fünûn*, 19 Şubat 1931, C. 69-5, S. 1801-116, s. 182-183.

Lisanımız, *Servet-i Fünûn*, 12 Mart 1931, C. 69-5, S. 1804-119, s. 230-231.

Cenap Şehabettin, *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1934, S. 3515, s. 3.

IV

ALİ EKREM HAKKINDA YAZILANLAR

Ali Ekrem Bolayır hakkında bu güne kadar onu her yönüyle inceleyen bir araştırma yayımlanmış değil. Bununla birlikte son dönem edebiyatımızı inceleyen edebiyat tarihleri, antolojiler ile ansiklopedilerin hemen hepsinde bu şairimiz hakkında bilgi verilmiştir. Bunların içinde eskilik bakımından ilk sırayı antolojik mahiyette düzenlenen ve şairimiz hakkında sağlıklı bilgiler veren İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* ile edebiyat tarihi olarak İsmail Habib Sevük'ün *Türk Tecedüd Edebiyatı Tarihi* ve *Edebî Yeniliğimiz* adlı kitaplarını gösterebiliriz. Son yıllarda ise şairi daha geniş inceleyen bir başka eser ise Prof. Kenan Akyüz'ün *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*'dir.

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (cüz. 2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 286-290)'nde daha çok Ali Ekrem'in hayat hikâyesine ağırlık vermiş. Çünkü ona bu bilgileri bizzat şairin kendisi vermiştir. Bu bakımdan burada verilen bilgiler daha sağlam diyebiliyoruz. Yazar, Ali Ekrem'in sanatını iki dönemde inceliyor. Birinci dönem 1908 Meşrutiyetine kadar olan sanat hayatı; ikinci dönem, 1908'den sonrası sanat hayatıdır. İ.M.K. İnal'ın şair hakkında verdiği şu hüküm gerçekten dikkate değerdir :

“En güzel şiiri — Teselya Yunan Muharebesinde neşr olunan Servet-i Fünûn nüsha-i mümtazesini için yazdığı — “Vasiyyet” manzumesidir ki kıymetini daima muhafaza edecektir. Bütün âsârı bu manzumeden ibaret olsa Ekrem Bey, şairim diyenlerin pek çoğuna meydan okuyabilir” (S. 288)

Yazar burada ayrıca Ali Ekrem'in iki şiirini örnek veriyor. Birincisi, Sultan Selim I'ın Farsça bir mısraını tahmis ettiği

“Feryad” manzumesi; ikincisi ise ünlü “Vasiyyet” manzumesidir.

İsmail Habib Sevük, *Edebî Yeniliğimiz* (2. kısım, Devlet Matbaası, İstanbul 1932, s. 198-201)’de Ali Ekrem’in hayatını ana çizgileri ile verdikten sonra şairin Servet-i Fünûn içindeki yerini tesbite çalışır. Özellikle “Elvah-ı Tabiatten” başlıklı şiir serisinin kuvvetli bir manzumeler dizisi olduğunu belirtir. Ayrıca o kuşak içinde “Vasiyyet” ile önemli bir boşluğu doldurduğunu şöyle dile getirir :

“Vasiyyet şiiri Ali Ekrem Bey’de orjinal bir cihet olduğu-
nu da gösterdi. Bu şiir, Servet-i Fünûn nazımının boş bıraktığı
kıymetli bir köşeyi dolduracak bir kalem bulunduğunu
müjdeliyordu.

O mecmuada Cenap, aşk ve tabiatın mücerret bir şekilde
şairliğini yapıyor, Fikret’in şiiri en çok ictimâî bir hüviyetle gö-
rülüyor, o edebiyatta, mahallî renk ve mahallî çizgiler taşıyan
şiir bulunmuyordu. Vasiyyet, işte bu boşluğun beşareti oldu.”(s.
199)

İsmail Habib, şairin hece vezniyle şiirler de yazdığını vur-
guladıktan sonra, bu tarz şiirlerinden “Diclenin Müruru”nu söz
konusu eder. Burada Ali Ekrem’in Dicle’yi geçen Arapları öv-
mesini eleştirir ve bu şiirden bir bölümü örnek olarak verir.

Bu güne kadar Ali Ekrem’in hem hayatını hem de sanatını
en geniş biçimde inceleyen, Prof. Kenan Akyüz’dür. *Batı Tesi-
rinde Türk Şiiri Antolojisi* (1. baskı 1952, son ve 4. baskı 1986)
adlı kitabında Kenan Akyüz, şairin hayat hikâyesini düzenli ve
kronolojik olarak zengin bilgilerle vermektedir. Ayrıca sanat ha-
yatını da her safhasıyla örnekleyerek ve kendi dönemi içinde de-
ğerlendirerek çizen yazar, onun sanat hayatını, önceki eserlerde
olduğu gibi 1908 öncesi ve sonrası olarak iki dönemde de-
ğerlendirir; şairin eserlerini de bu kronolojik sıra doğrultusunda ve-

rır. Burada hemen şunu belirtelim ki Prof. Kenan Akyüz, Ali Ekrem'in yayınlanmış bütün eserlerini veren ilk ve tam kaynak olarak gösterilebilir. Gene Prof. Kenan Akyüz, şairin sanatını Servet-i Fünûn edebî hareketi içinde detaylı olarak yorumlayan bir araştırmacıdır. Bu yorumlardan bir bölümü buraya olduğu gibi aktarıyorum :

“Ali Ekrem’de, başkalarının ıztıraplarına karşı duyulan ilginin izlerine 1908’den önceki şiirlerinde de rastlanır. Esasen Servet-i Fünûn şairleri içinde ve Fikret’ten sonra da bu sahada en çok aktif gördüğümüz odur. Gerek kendi duygularını ve gerekse başkalarının ıztıraplarını anlatan şiirlerinde yer yer güzel ve câzip pasajlar bulunmakla beraber, umumiyetle, bir yaratma ve kompozisyon zaafı göze çarpar. Parça halindeki bu güzellikleri daha bol olarak yaratmakta ve onları bir manzume içinde bir bütün halinde devam ettirebilmekte başarı gösteremez. Ferdî tahassüslerini anlatan şiirlerinde, renkli bir muhayyilenin akisleri de yoktur. Bu lirizm azlığı, şairin dilde ve nazmın tekniğinde gösterdiği titizlikten doğma bir nevi zorlama ile de birleşince, samimî olmaktan çok sun’î bir atmosfer içine girmiş oluyoruz. Ali Ekrem de, Osmanlıcanın koyu bir müdafii olarak kaldı. Nazımda vezne büyük önem vermesi, onu, Aruzun kâhlpları arasında yeni bir takım terkipler yapmağa, yeni aruz vezinleri icadına kadar sürükledi. Fakat ,Aruz üzerindeki bu teferruatlı uğraşmaları onu Hece ile de uğraşmaktan alıkoymuş değildir. Servetifünûn şairleri içinde, Heceyi ilk kullanan şair Ali Ekrem’dir. Bu ilgisini 1908’den sonra büsbütün artırmış, Ordunun Defteri’ndeki parçaların çoğu, Şiir Demeti’nde ve Ana Vatan’daki — bir manzume hariç — bütün şiirler Hece ile yazılmıştır. Çocuk şiirlerinin dil ve üslûbunda, Şermin’in (Tevfik Fikret’in çocuklar için yazdığı şiir kitabının adı) tesiri çok bellidir.” (*Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 2. b. Ankara 1958, s. 331)

Ali Ekrem hakkında yazılanların burada iki bölümde vermek istiyorum. Birinci bölüm, edebiyat tarihi, antoloji, ansiklopedi ve ondan söz eden kitapları içine alacak; ikinci bölümde ise onun hakkında yazılan makaleler verilecektir.

Bu bibliyografya, yazar soy adına göre alfabetik dizilmiştir. Aranılan eserin kolayca bulunması bakımından bu yol tercih edilmiştir.

I. ALİ EKREM'DEN SÖZ EDEN KİTAPLAR

Akyüz, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1958.

Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Türkoloji Dergisi, C. II, S. 1.

Tevfik Fikret, Ankara 1947.

And, Metin, *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu*, Bilgi Basımevi, Ankara 1971.

Banarlı, N. Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Ercilasun, Bilge, *Servet-i Fünûnda Edebî Tenkit*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1981.

Ergun, S. Nüzhet, *Türk Şairleri*, C. 3, Zaman Matbaası, İst. (Tarihsî Gözler, H. Fethi, *Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri*, İnkılâb ve Aka Basımevi, İstanbul 1981.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

Kaplan, Mehmet, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1971.

Kocatürk, V. Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.

Kutlu, Şemsettin, *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981.

Levend, A. Sırrı, *Edebiyat Tarihi Dersleri*, Servet-i Fünun Edebiyatı, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1938.

Necatigil, Behcet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık İstanbul 1983.

Ozansoy, H. Fahri, *Edebiyatçılar Çevremde*, Ankara 1970.

Özön, M. Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1941.

Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1934.

Sevük, İ. Habib, *Türk Teceddüt Edebiyat Tarihi*, İstanbul 1340.

Edebî Yeniliğimiz, İstanbul 1932.

Tanzimattan Beri, İstanbul 1944.

Uraz, Murad, *Türk Edib ve Şairleri*, Tefeyyüz Kitabevi, İst. 1939

Yöntem, Ali Canib, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931.

II. YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bostancı, Metin, *Ali Ekrem Bolayır'ın Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara 1986.

Bu Yüksek Lisans tezi, Metin Bostancı tarafından benim yönetimimde hazırlandı.

III MAKALE ve DEĞİŞİK YAZILAR

And, Metin, *Ali Ekrem ve Tiyatro*, **Forum**, 15 Eylül-1 Ekim 1966, C. 19, S. 299-300, S. 16 ve 18.

Cunbur, Müjgân, *Ali Ekrem Bolayır*, **Millî Kültür**, c. 1, S. 8, s. 576.

Ergun, S. Nüzhet, *Ali Ekrem Bolayır Bey*, **Yücel**, 1937, C. 6, S. 32.

Müfid Ratib, *Baria*, **Servet-i Fünûn**, C. 38, S. 979, s. 263.

Refik Halid, *Baria ve Feth-i Meyt-i Edebî*, **Servet-i Fünûn**, C. 38, S. 980, s. 280.

Safa, Peyami, *Ali Ekrem*, **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1937, S. 4774.

Tarlan, Ali Nihat, *Üstad Ali Ekrem Bolayır*, **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1937, S. 4807, s. 7.

Tevfik Fikret, *Hafta-i Edebî*, **Tarîk**, 4 Kânun-i sâni 1314, No: 4683, s. 3.

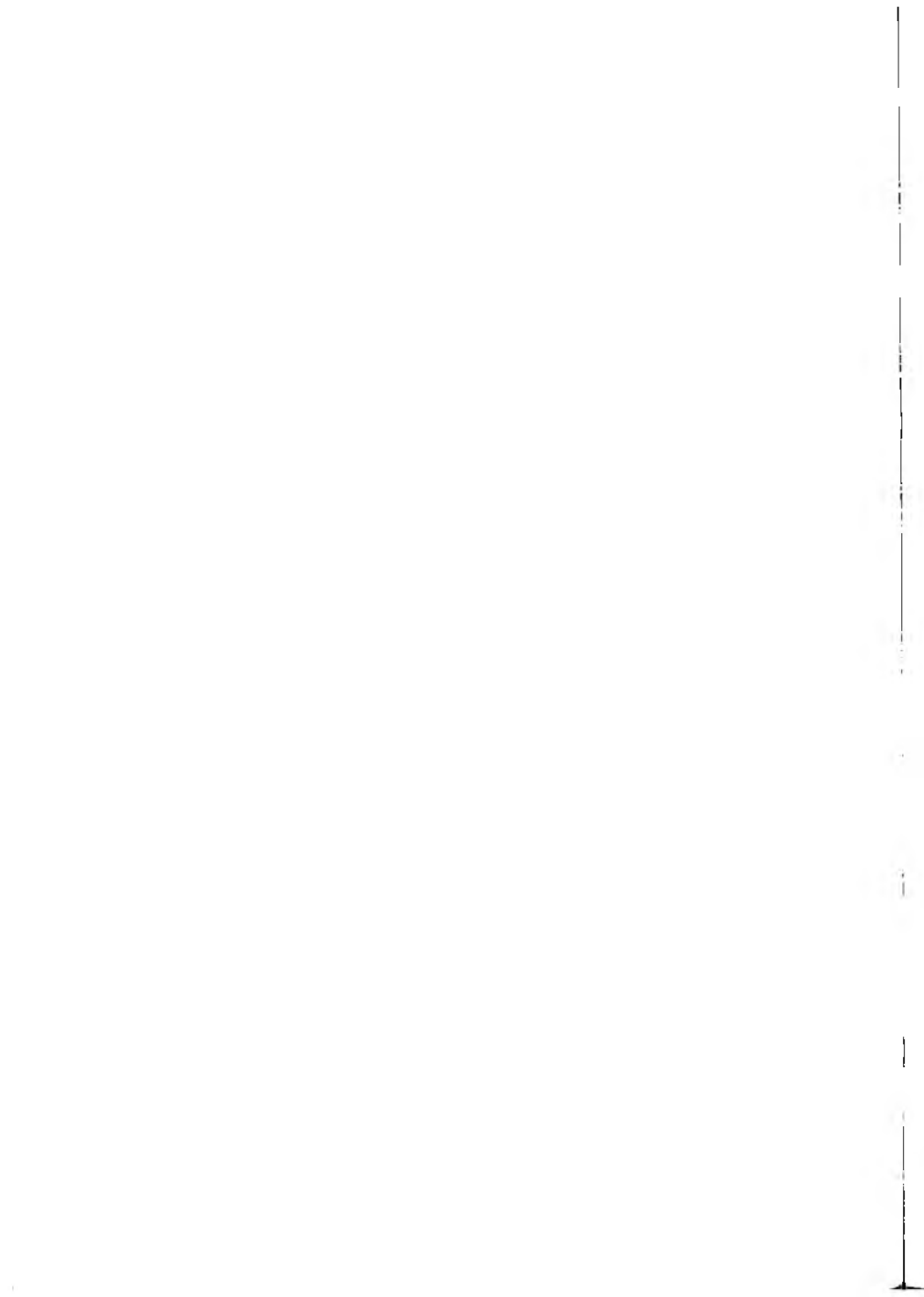
Tokgöz, Ahmet İhsan, *Edebiyat-ı Cedideden Büyük Namık Kemal Oğlu Ali Ekrem*, **Servet-i Fünûn**, 23 Eylül 1937, C. 82, S. 2144-459, s. 275.

Vâ-nû, *Üstad Ali Ekrem'e Dair*, **Ayn Tarihi**, 1. Teşrin 1937, S. 45, s. 305.

Yücel, Hasan Âli, *Ali Ekrem Bolayır*, **Ayn Tarihi**, 1. Teşrin 1937, S. 46, s. 362.

V

ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

A) ŞİRLERİNDEN ÖRNEKLER

KEMAL'E MERSİYE'DEN

— I —

1. Ey pençesinde can ezilen şîr-i hun-feşan!
Ey tîği ömrü pareleyen mevt-i bî-aman!
2. Senden bana tevârüd eden ye's ü mihneti
Vidânım olsa anlayamaz kimse bir zaman,
3. Gönlümdeki kûdûreti billah söylemez
Vahy-i celîl-i Hakk'a sözüm olsa tercüman;
4. Feryâd ü âha kalmasa gönlümde iktidâr,
Derk etmez olsa varlığını akl-ı nâtüvân,

-
1. Ey pençesinde can ezilen kan saçıcı aslan! Ey kılıcı, ömrü yarıda kesen acımasız ölüm!
 2. Senden bana geçen üzüntü ve acıyı, vidânım olsa kimse hiçbir zaman anlayamaz.
 3. Gönlümdeki sıkıntıyı, sözüm Tanrı'nın yüce vahyi dahi olsa billah söyleyemez.
 4. Ah etmeye, inlemeye gönülde takat kalmasa, güçsüz akıl varlığını kavrayamasa,

5. Ben kalbi ye's eliyle yerinden söküp yine
Cangâha münatif elma eylerim nişân!
6. Allaha cânımı vererek fikr alır da ben
Müdhîş hakîkati bulurum Hak kadar ayân
7. Ölsem de nâlem ermeyecek müntehâsına :
Rûhum hazîn hazîn edecek tâ ebed figan!
8. Herkes cihanda şiddetine uğrar ey eccl,
Ben uğradım hıyanetine ey adüvv-i cân:
9. Şemsîr-i zülmü yâreli bir kalbe sapladın
Öldü babam büyüklüğüne doymadan cihan!
10. Bir rûkn-i a'zamı yıkılıp âdemiyyetin,
Göçdü bugün velî-yi hakîkîsi ümmetin!

-
5. Ben kalbimi üzüntüyle yerinden söküp, can evime yönelik bir nişan olarak elma yerine tutarım.
 6. Tanrı'ya gönül vererek o müthiş gerçeği Tanrı kadar açık ve seçik bulurum.
 7. Ölsem de inlemelerim son bulmayacak, ruhum gizli gizli ebediyete kadar inleyecektir.
 8. Ey eccl, bu dünyada herkes senin şiddetine uğrar, ancak ben senin hıyanetine uğradım, ey can düşmanı!
 9. Zülmün kılıcını yaralı bir kalbe sapladın; çünkü babam, cihan daha ona doymadan öldü.
 10. İnsanlığın bir en büyük direği yıkılıp, ümmetin gerçek velisi bu gün öbür dünyaya göçtü.

1. Karşımda kimdir inleyerek can veren hayâl?
Âgûşuna vücûd arayan cism-i bî-mecâl.
2. Kimdir şu rengi gül gibi solmuş donuk ka:ner?
Kimdir şu ruhu vechine gelmiş uçuk cemâl?
3. Allah'ı, milleti anıyor şevk ile müdâm,
Mahsûl-i ömrünü sorar ammâ lisân-ı hâl.
4. Evlâdının muhabbeti olmuş da bir melek,
Durmuş başında rihletine vermez ihtimâl!
5. Ma'nâ feminden ağlayarak arşa uçmakta,
Rûhıyla hâlîka gidecek canlı bir me'âl!
6. Bir böyle anlı şanlı şehîd-i mukaddesin
Rûh-ı Nebîye mevtâ olur bâ'is-i melâl!

-
1. Karşımda inleyerek can veren hayal kimdir? Kucağında takatsiz bir cisim arayan kimdir?
 3. Kimdir, rengi gül gibi solmuş, şu donuk ay? Kimdir, ruhu yüzüne vurmuş uçuk şu güzel yüz?
 4. Allah'ı milleti coşkuyla anıyor, ancak hal diliyle ömrünün elde edemediğini soruyor.
 5. Bir melek çocuğunun sevgisi olmuş, onun ölümüne ihtimal vermiyor!
 6. Mânâ ağzından sızlayarak yücelmekte, böylelikle Tanrı'ya ruhu ile canlı bir anlam gitmekte!

7. Kimdir bu şan ü hüznün içinde yatan vücûd
Kim refte refte can garîbi bulur zevâl?
8. Nûr-ı ezelf midir ki kılar aslına rücû?
Ya fikr-i hak mıdır ki eder arşa intikal?
9. Mutlak bu bir hayat-ı ebeddir ki munkalib :
İnsan bu rütbe izzet ile etmez irtihâl...
10. Sensin o gördüğüm müte'ellim hayâl âh,
Ey muhterem peder, niçin olmaktadır tebâh?

-
7. Böyle bir anlı şanlı kutsal şehidin, ölümü peygamberin ruhunda bile üzüntüye sebep olur.
 8. Bu şanlı ve hüznü yatan vücut kimdir, o yavaş yavaş yok olmaktadır.
 9. O, ezelf bir ruh mudur, aslına rücu etmektedir? Yoksa Tanrı'nın fikri midir, gökyüzüne çekilmektedir? Mutlak bir ebedî hayata dönüşmektedir, çünkü bir insan böylesi bir izzetle ölüme gitmez.
 10. Sensin o gördüğüm hüznü hayal, ey muhterem babam, niçin yok olmaktadır?

1. Dünyâda nâm ü şânını yazdıkça her kalem,
Ashâb-ı zülmü la'net ile yâd eder ümem.
2. La'net seni helâk eden ehl-i cehenneme!
Oldukça şanlı meskenin ol kabr-i muhterem
3. Beyt-i Hüdâyı kapladı mazlûm kanları
Hayl-i adüvv mesâcide hep basdı da kadem
4. Bir nebze himmet etmedi meleğin e'âzımı,
Gitti vatan da gelmedi bir kimseye elem
5. İfnâ için ezâ ile ammâ vücûdunu
Şîr-i dilîre benzedi her bânî-i sitem!
6. Bunlar Yezîd'i geçti şenâ'atte eylerim
Kendimce başka bildiğim Allaha bin kasem!

-
1. Dünyada adımı ve şanımı yazdıkça her kalem, halk zulüm sahiplerini lânetle anar.
 2. Seni yok eden cehennem ehline lânet! Şanlı meskenin muhterem mezarındır.
 3. Tanrı'nın evini (cami) mazlumların kanları kapladı, pek çok düşman mescidlere ayak bastı.
 4. Meleklerin en büyüğü de bir parça yardım etmedi, vatan elden gitti de kimseye bir acı gelmedi.
 5. Vücudunu acılar içinde yok etmek için her sitem yapıcı can alan aslana benzedi.
 6. Bunlar kötülükte Yezid'i geçtiler, ben bundan dolayı kendimce başka bildiğim bir Allah'a yeminler ederim.

7. İhyâ-yı dîne hâdim iken fikr-i akdesin,
Addettiler diyânetini hâdim-i harem,
8. La'net seni şehid eden erbâb-ı zillete
Oldukça sözlerin feleğe nâşir-i hikem!
9. Billâh gökte mevtine ervâh ağladı,
Oldun o rütbe mihnet ile ey nebî-yi şiyem.
10. Her katre kim semâdan eder kabrine nüzûl
Bir âh olur da tâ melekûta bulur vüsûl

(Zılâl-i İlham, s. 9-16)

-
7. Kutsal fikrin, dinin ihyasına hizmet ederken senin diyanetini kötülüğe hizmet saydılar.
 8. Senin sözlerin feleğe hikmetler verirken seni şehit eden aşağılık kişilere lânet.
 9. Ey peygamber ruhlu, öylesine acılarla yuğruldu ki senin ölümüne gökteki ruhlar bile ağladı.
 10. Her damla semadan mezarına iner ve bir âh olarak melekler diyarına yol bulur.

DAĞLARA

Mâhitâbın sanki âşıkıdır hilâli dağlara,
Kim semâyı eylemez tercîh hâfî¹ dağlara.

Bir cebel kurbunda oldu bak yine vechi ayân,²
În'ikâs etti³ o sevdâvî melâli dağlara

İntişâr eyler⁴ donuk bir reng-i ahdar⁵ mağrîbe⁶
Lem'a lem'a⁷ nûr saçtıkça cemâli dağlara.

Bir semâvî hüzn ile mestûr olur⁸ her köşesi,
Sanki bin âşık gömülmüştür şu âlî dağlara!

Sanki rûhumdan uçan bir âhı teşrih eyliyor,⁹
Âkis olmuş¹⁰ bülbülün mahzûn makalî¹¹ dağlara.

Kabr-i leyle¹² âh kim çok sürmeden girdi hilâl,
Parça parça düştü ol leylin zilâli¹³ dağlara.

Bir sabah-ı mes'adette¹⁴ vâkiâ gül-pûş olur¹⁵
În'ikâs ettikçe¹⁶ şarkın reng-i ah dağlara.

Bence ammâ bir gülistândan güzeldir makbere¹⁷
Müncezib¹⁸ gönlüm şu kabristân misâli dağlara...

Mutlak eylerdi ziyâret hâkini,¹⁹ eşcârını²⁰
Rûhumun olsaydı ger uçmak mecâli dağlara!

13 Mayıs 1307/26 Mayıs 1891

1. boş 2. bir dağ kenarında yüzü açıkça göründü. 3. yansıdı 4. yayılır 5. yeşil renk 6. batıya 7. ışık ısrar 8. örtülür 9. açığa vuruyor 10. yansımış 11. sesi, sözü 12. karanlık mezara 13. gölgesi 14. mutlu sabahta 15. gül örtülür 16. yansıdı 17. mezarlık 18. çekilmiş, tutulmuş, 19. toprağını 20. ağaçlarını.

Böğürtlen

Bazen en sade bir letafetle
Kuytu yollarda taş duvarlardan,
Gâh bir itiyâd-ı gılzetle¹
Kayalıklardaki damarlardan,

Çalılardan büyük ağaççıklar
Görünür : Dallarında cilve eder,
Öpüşür, nûr-ı şems² ile parlar
Penbe, al, mor, siyah böğürtlenler.

İns-i vahşetle perveriş bulmuş, ³
Hepsi şâyeste-i garâm olmuş⁴
Bedevî kızlarile yeksândır;

Bunları bol görüp de atmayınız;
Pek güzeldirler.... el uzatmayınız,
Hepsine bir diken nige-h-bândır!⁵

5 Haziran 1316/18 Haziran 1900
(Zılâl-i İlham, s. 30)

1. Alelâde bir alışkanlıkla 2. güneş ışığı 3. vahşî insanların elinde yetişmiş
4. aşka yakışmış 5. gözcüdür.

KÜÇÜK ŞEYLER

— 2 —

Gelincik

Tarlalarda küçük başaklarla
Yetişen incecik gelincikler
Nevbaharın tulû'unu bekler,¹
Açılır en hafif sıcaklarla.

O uzun sâk-ı nâzik² üstünden
Hepsi nûr-ı şafak gibi gülerek
Sallanır, sinesinde bir koyu ben;
Sanki binlerce kırmızı kelebek!

Bu terâvette canlanan zînet,
Bu hudârette mevc uran humret³
Handenin ma'kes-i letâfetidir...⁴

Daha şâir neler bulup söyler,
Sormayın çiftçiye : Gelincikler
Tarlanın bir büyük musibetidir!

8 Teşrin-i evvel 1316/21 Ekim 1900

(Zılâl-i İlhâm, s. 44)

1. İlkbaharın gelişini bekler 2. ince ve güzel dal 3. bu yeşillikte dalgalanan kırmızılık 4. gülüşün tatlı ve güzel bir aksidir.

Şebnem

Gecenin sinesinde cilve eden
Mütehâlik garâm eser leme'ât¹
Yaklaşırken seher, iner gökten,
Olur ezhâra hande-riz-i hayat.²
Bu küçük lem'alar ki şebnemdir
Hüsn-i subhun esîr-i vuslatını³
Kalb-i ezhâra gizlice getirir,
Onların bûs eder terâvetini.

Katre-i eşke cismi pek benzer⁴
Böyle teşbih ederse şâirler
Haklıdırlar, fakat bu noksandır :

Bence bir katredir ki ağırlarken
Nâgehân nemli gözleriyle gülen
Çocuğun kirpiğinde tâbândır!⁵

10 Teşrin-i evvel 1316/23 Ekim 1900

(Zılâl-i İlham, s. 322)

1. Ürkek aşk örneği parıltılar 2. çiçeklere hayatın gülücüklerini saçarlardı. 3. sabahın güzelliğinin kavuşma acıklılığını 4. görünümü gözyaşı damlacığına pek benzer 5. parıldayanıdır.

FIRIN ÖNÜNDE

Akşam olmuş, fırının peykesi ekmekle dolu;
Nar kadar kırmızı, pişkin, sıcak ekmekle

Mühnasif-ı kurs-ı kamer¹

Gibi enzâra² urur; üstü susamlı, kokulu
Pideler, yağlı simitler yayılı; gevrekler

Cam dolablarda güler;

Halkalar iplere geçmiş asılı... Hep fırının
Pişirip döktüğü esbâb-ı hayat³ âmâde⁴ !

Mütevâzi, sâde

Kut-i yek-ruze⁵ ki tahsiline kâfidir onun
Bir kuruşçuk getiren en ufacık bir himmet....
Çokluğuyla doyurur halkı mübârek ni'met!

Bir güzel râyiha⁶ bir hârr u sîmîn bû-yı hayat⁷
Bütün etrâfa yayıldı, ne kadar çok insan

Koşuyor pür-halecan

Fırının önlerine! Şimdi bütün zevkiyyat,
Bütün insanları teshir eden⁸ âmâl-i cihân⁹

Duruyor hande-künân,¹⁰

-
1. Sönükleşmiş ayın uzaktan görünüşü
 2. bakışlara
 3. hayat için gerekli olanlar
 4. hazır
 5. bir günlük yiyecek
 6. koku
 7. sıcak ve çekici hayat kokusu
 8. büyüleyen
 9. dünya işleri
 10. gülümseyerek

Ekmeğin çehre-i sâfında; onun bedrinden
Uruyor vech-i mesâîye ziyâ-yı ümmid,¹¹

Mütebessim, câvid!¹²

Ne kadar şevk ü tehâlûk¹³ ! Bu cedel-gâha¹⁴ düşen
Hayli zahmet çekiyor.... Sonra, nihayet mesrur,
Alıyor koltuğuna ekmeği ser-mest-i gurur.¹⁵

Yalnız bir kadının hissesi yok: Bîçâre
Çocuğuyla duruyor bir köşede inleyerek: Sadaka, bir ekmek!

Levha-i hüznü¹⁶ için bir nazar-ı âvâre¹⁷
Belki ibzâl olunur¹⁸ ; yoksa bir ekmek vermek!

Bunu kim bezl edecek?¹⁹

Yok, hayır: Merhamet insanda nihâyet başlar,
İşte bir ekmek alındı kadına; şemmiyle²⁰

O da seyr oldu hele.

Kurumuş gözlerine doldu münevver yaşlar;
Ekmeği, yavrucağı aldı beraber koluna
İki sermaye-i ömrüyle²¹ koyuldu yoluna!

27 Teşrin-i evvel 1316/9 Kasım 1900

(Zılâl-i İlham, s. 84)

11. günün görünümüne ümit ışığı vuruyor

12. gülümseyen ebedî

13. şevk ve coşkuyla

14. mücadele meydanına

15. gururun verdiği sarhoşlukla

16. hüznü tablo

17. avare bir bakış

18. yöneltilir

19. bol bol verecek

20. kokusuyla

21. hayatının iki sermayesiyle (onu hayata bağlayan iki değerle)

KÜFECİ ÇOCUK

Vücudu ince, kemiksiz... şikeste kametini¹
Tutup ezer, kavurur gird-bâd-ı ömr-i girân;²
Sönük nigâhına bir ıztırâb-ı bî-pâyân³
Dolar; maîşete⁴ vakf eylemiş sabâvetini!⁵

Güneş yemiş yüzünün rengini; hava yutmuş
Yanık teneffüsünü... sanki levha-i bî-rûh;⁶
Tabîatın eli âvâre cismini tutmuş,
Tûrâb-ı zillete ⁽⁷⁾ atmış... yatar sönük, mecrûh.

Yatar kırk küfesiyle, çürük libâsiyle,
Yatar hazîz-i mezellette⁸ müzmahil⁹ öyle,
Koşar vücudunu seyl-i hevâm-ı tesmîme;¹⁰

Hevâ--- ¹¹ şemse, hevâya nasib olur her gün,
Eder Hudâya teşekkür hayât-ı zârı¹² için
Nasîb olursa eğer on parayla bir tekme!

18 Teşrin-i sâni 1311/30 Kasım 1895
(Zılâl-i İlham, s. 160)

1. Kırk, zayıf boynunu. 2. ağır hayatın kasırgası. 3. sonsuz bir ızdırıp 4. geçim derdine 5. çocukluğunu. 6. cansız levha 7. aşağılık toprağa 8. horlanmanın en aşağılık durumunda 9. çökmüş 10. zehirli böceklerin akıntısına 11. böceklerle, haşerelere 12. acılı hayatı

NAĞME-İ BAHAR

Gülşen-bahâr-ı hüsnüne¹ geldim melûl ü zâr,²
Git söyle yâre hâlimi ey nefha-i bahâr!³
Git söyle yâre çektiğim âlâm-ı firkatî⁴
Billah yakdı rûhumu endûh-ı intizâr!⁵

Lerzende-dil, şikeste nazar, müntazî emel,⁶
Bî-tâb ü bî-hayât olurum reh-rev-i gubâr⁷
Ezhârdan ⁸ duyar gibiyim şemme-i vefâ,⁹
Enhârdan¹⁰ gelir gibidir nağme-i mesâr.¹¹

Eşcârdan¹² arar dururum zılî-i hüsnünü¹³
Envârdan ¹⁴ ümîd ederim lem'a-i izâr.¹⁵
Gönlümde girye girye buruşân belâ-yı aşk,¹⁶
Karşımda cilve cilve girizân hayâl-i yâr¹⁷ ...

Git söyle yâre hâlimi ey nefha-i bahâr.
Düştüm türâb-ı vaslına¹⁸ dil haste, cân nizâr! ¹⁹

16 Mart 1313/29 Mart 1897

(Zılâl-ı İlham, s. 258)

1. güzelliğinin baharı andıran gül bahçesine 2. bezgin ve inleyerek 3. bahar yeli 4. ayrılığın dertlerini 5. bekleyişin sıkıntısı 6. titrek gönül, kırık bakışlar, sönmüş emel 7. tozlu yolda güçsüz ve cansız olurum 8. çiçeklerden 9. vefa kokusu 10. ırmaklardan 11. sevinç nağmeleri 12. ağaçlardan 13. güzelliğinin gölgesi 14. nurlardan 15. yanağının parlaklığını 16. aşk acısı gönlünde damla damla coşmuş 17. Sevgilinin hayali karşımda cilveli cilveli kaçmakta 18. kavuşma toprağına 19. zayıf

ELVÂH-I TABİATTAN

4

Şeb-i Siyâh

Şu gönlümün yine bilmem ne yolda cinneti ¹ vardır
Ki bî-sebeb bu kadar âşıkane rikkati vardır!
Bu şeb dedikleri şeyin de gamlı hâleti vardır
Ki rûh-ı şâire te'sîr eder sükûneti vardır.
Derim ki dilde şu leylin mahûf zulmeti vardır,²
O rûtbe mâtemi vardır o rûtbe mihneti vardır!

★

★ ★

Sen ey gece, sen hep gölgeler nisâr ediyorsun,³
Çekip de ka'rına kevkepleri gubâr ediyorsun,⁴
Alıp da koynuna dünyayı bir mezâr ediyorsun!
Bütün ziyâları yutmakla iftihâr ediyorsun!
Hele benim gibi bed-bahtı târ ü mâr ediyorsun,
Fakat sana yine vicdanımın muhabbeti vardır!

★

★ ★

Senin şu hâline billah âşıkım ki şu hâlin
Olur nümunesi en vâlihâne hüzn ü melâlin; ⁵
Duyulmaz ekseri gönlüm gibi senin de makalin,⁶
Fakat garip garip eyledikçe girye zilâlin,
Durur benim gibi muzlim yüzünde gamlı me'âlin⁷
Seninle bahtımızın pek karîb⁸ nisbeti vardır.

-
1. deliliği
 2. gönülde şu gecenin korkunç karanlığı vardır.
 3. saçıyor
 4. derinliklerine yıldızları çekip de toz ediyorsun
 5. hüznün ve karamsarlığın en hayret verici örneği olur.
 6. sözün
 7. Benim gibi karanlık yüzünde acılı anlamın durur
 8. yakın

Bedenden uça da rûhum bu şeb cevvi-i semâya,⁹
Karışsa gökleri mestûr eden zalâm-ı hafâya,¹⁰
Belâ vücudumu terk eyleyip cihân-ı belâya,
Müebbeden sefer etsem fezâ-yı melek-bekaya,¹¹
Aceb müsâid olur mu felek o yerde safâya?
Hayır : O melek bekanın da bin musîbeti vardır.

Eğer tasavvur olunsaydı çâr-kûşe-i âlem,¹²
Ayan olurdu bize her felekte bir şeb-i mâtem!¹³
Demek dolaşsa bütün kâinâtı görse de âdem,
Şu hüzn-i leyli bulur her cihân gussada her dem!
Derim Hudâ'ya-olursam huzûr-ı izzete mahrem-
Îlâhi kullarının hangi yerde rahatı vardır?

Seninle ağlaşalım ey şeb-i hazîn ü perişân!¹⁴
Şu hüznümüz bulur ancak bükâ-yı cân ile pâyân...¹⁵
Benim sirişkimi mahv eylediyse âteş-i vicdân,¹⁶
Bulutlarında senin yok mudur lû'lü-i bârân?¹⁷
Beraber ağlayamazsak sen ağla ey şeb-i hicrân!¹⁸
Cihanda var ise bir ağlamak sa'âdeti vardır.

5 Haziran 1308/18 Haziran 1892

(Zılâl-i İlhâm, s. 89)

-
9. ruhum bu gece bedenimden gök yüzünün derinliklerine uça
10. gizli karanlıklara
11. ebediyyen gitsem melekler kadar kalıcı olan gök yüzüne
12. dünyanın dört yanı
13. bize gök yüzünün her bir katında hüznü ve gece açıkça görünürdü
14. ey hüznü ve perişan gece
15. şu hüznümüz ancak gönül göz yaşlarıyla son bulur
16. vicdan alevi benim göz yaşlarını mahvettiye
17. yağmur gibi inci tanesi
18. ey ayrılık gecesi.

KÜÇÜKSU DERESİ

Tatlı baygın mayısın mağrib-i zer-târından
Nerm ü yâbis dökülen ince, perişan envâr
Süzülüp bir korunun zirve-i eşcârından,
Göksu'nun çehre-i mağmûmuna rîzân oluyor,

1. Sâye-perver suların sath-ı çemen fâmmda
Serv-i sîmîn gibi bir huzme girizân oluyor,
Sâf ü râkid derenin sîne-i ârâmında
Uyuyor sanki yorulmuş da perî-yi ebhâr..
Saçı gûyâ dökülüp halkalanıp cûş ediyor :
Mevcecikler derede öyle perişan gidiyor.

Bütün etraf yeşil, sathı serâpâ derenin
Yemyeşil; sonra da umkunda -açıklı koyulu-
Bütün elvânı, yeşil gölgeleri meşcerenin;
İki yandan dağılan incecik otlar, çalılar
Mir'at-ı mücellâ-yı hudârette ayân;
2. Gâh bir kuytu kovuktan ediyor cezb-i nazar
Nûr-ı ahdar gibi bir sâye-i berk-i tâbân;
Dalların altına zümrütlü kemerler oyulu...
Dere bir hâreli atlas ki siyah cevherler
İşlenilmiş gibidir izler yine ser-tâ-ser.

1. Tatlı baygın mayısın yaldızlı batışından, yumuşak ve kuru dökülen ince, perişan nurlar süzülüp bir korunun ağaçlarının tepelerinden, Göksu'nun gamlı görünümüne dökülüyor, gölgeli suların yeşil renkli yüzünde, ay ışığının denizde yarattığı parıltılar gibi bir huzme gizleniyor, sessiz ve saf derenin durgun sinesinde sanki denizlerin perisi yorulmuş da uyuyor, saçları sanki dökülüp halkalanıp coşuyor : Dalgacıklar derede öyle perişan gidiyor.

2. Bütün etraf yeşil, derenin yüzü baştan başa yemyeşil, sonra da derininde -açıklı koyulu- bütün renkleri, yeşil gölgeleri ağaçlığın; İki yandan yayılan dağılan incecik otlar, çalılar yeşilliğin yansıdığı parlaklıkta açık saçık; gâh bir kuytu kovuktan bakışları çekiyor, yemyeşil nur gibi parlak bir yaprak gölgesi; dalların altına zümrütlü kemerler oyulu... Dere bir hareli atlas ki siyah cevherler, izler yine baştan başa işlenmiş gibidir.

- Bu yeşillikler içinde ne kadar rûh-âşûb
Sâyeler yaslanıyor Göksu'nun âyînesine;
İşte bir ebr-i bahârı ki ziyâ-dâr-ı gurûb
Kumru göğsüyle geçer, nîm ziyâ bir ahter
3. Süzülür gölgelere; bir yuvacıktan bî-tâb
Aks eder bir nazar-ı aşk... cevânib-i yek-ser
Döküyor sâye-i sevdâ, döküyor rûh-ı şebâb...
Şâirin nazra-i vicdânma urmakta yine :
— Bütün elvâhın içinden mütevahhiş, bîzâr —
Şu donuk aks-i beyâziyla küçük seng-i mezâr!

24 Mart 1316/5 Nisan 1900
(Zılâl-i İlham, s. 164)

3. Bu yeşillikler içinde ne kadar ruh dolu gölgeler Göksu'nun parıltısına yaslanıyor. İşte bir bahar bulutu ki güneşin batışının ışıkları kumru göğsüyle geçer, yarı aydınlık bir yıldız gölgelere süzülür, bir yuvacıktan güçsüz bir aşk bakışı yansır Baştan başa her taraf aşk gölgesi döküyor gençliğin ruhu... Şairin gönül gözüne yine vurmakta: Bütün satırların üzerinden ürkek, titrek-şu donuk beyazlığının yansmasıyla küçük mezar taşı !

YAĞMUR

1. Yağmur yağacak, gök yine müstağrak-ı zulmet
Yok bir tepecikten görünür çehre-i mâî,
Yok bir bulut altından uçar nûr-ı semâî,
Âfâka nüzûl eyliyor eşbâh-ı küdürret,
Atmış gibi dünyaya semâ pençe-i siklet,
Saçmış gibi dūzah yere bir seyl-i harâret.

2. Yağmur yağıyor, titreyerek hâif ü nâzân
Düşmekte terâvîde kateyrâtı zemîne :
Bir şi'r-i dem-â-dem getirir sem'-i hazîne
Âheste usûlüyle kesik şîve-i elhân...
Başlar seni taklîd ile bir gamlı enîne :
Anlar gibidir hissini ey nağme-i bârân,
Kalbimde gömülmüş kalan âvâze-i hicrân!

3. Yağmur yağıyor : Şimdi bir âheng-i tarab-zâ
Sevdâlı hayâlâtımı olmakta müheyyic;
Gûyâ olur zûlf-i ser ü şân mütemevvic,
Her târ-ı lâtîfi o kadar hâiz-i ma'nâ,
Büklümlerine toplanıyor nûr ile gûyâ
İsmet kucığından o cûşân şemme-i sevdâ.

1. Gök yine karanlıklara boğuldu, yağmur yağacak; Bir tepecikten görünür bir mavilik yok. Bir bulut altından uçan bir sema nuru yok. Sıkıntılı görünümle gök yüzüne yayılıyor. Ağır bir pençe gibi sema dünyaya atılmış. Cehennem yere bir hararet seli saçmış.

2. Ürkek ve nazlı titreyerek yağmur yağıyor. Düşmekte damlayan katreleri yere. Hüzünlü kulaklara zaman zaman bir şiir getirir. Kesik bir türkünün aheste usulüyle seni taklit ederek gamlı bir iniltiye başlar. Ey yağmurun iniltisi, kalbine gömülmüş olan hicran çığlığı senin duygularını anlar gibidir.

3. Yağmur yağıyor : Şimdi coşkulu bir ahenk, sevdalı hayallerimi coşturmakta, sanki başındaki saç dalgaları, her ince teli bir ayrı anlam taşır, sanki büklümlerine nur toplanır, o sevdâ kokulu coşkun ismet kucığından.

4. Yağmur yağıyor: Şimdi bevârik mütevâli,
Tarrâka-i sad çâk ile pür-zûr-ı savâik,
İnler gibidir hışm ile mağrur-ı şevâhik
Titretmededir zann olunur bâd cibâli,
Tekbîr alır eşcâr olarak sâcid-i hâlik,
Bin füşha-i sahrâ pür-âvâz ile mâlî,
Mahşerler açar göklere âfâk-ı havâlî!

5. Yağmur yağıyor : Sath-ı seher çehre-i deryâ
Encüm gibi bin katre-i pür-nûr ile menkûş,
Bir mevceciği etmede bir huzme der-âgûş,
Bir nûd'et alır koynuna bir ravzayı gûyâ,
Bir kûha konar kuş gibi bir nûr-ı dürer-pûş,
Handân-ı taabdûr nigeş-i tâze-i eşyâ
Gir-yân-ı safâ çehre-i pür-şebnem-i dünyâ.

4. Yağmur yağıyor : Şimdi şimşekler yüz parça ile yıldırımlar yaratarak uzar. O mağrur tepeler hışm ile inler gibidir. Rüzgâr, dağı titretir zannedilmektedir. Ağaçlar Tanrı'ya secde eder gibi tekbir alır. Bin sahra seslerle dolu, çevrenin afakı göklere mahşer açar.

5. Yağmur yağıyor : Seher vakti denizin yüzü yıldızlar gibi binlerce nur damlacıkları ile nakışlı, bir dalgacık bir ışık kucaklamakta, bir eleğim sağma bir cenneti koynuna almış gibidir; inciler saçan bir nur, bir kuş gibi koruluğa konar. Eşyanın taze bakışı, aydınlık bir gülüştür, dünyanın çiy dolu yüzü, mutluluktan ağlar gibidir.

6. Evet lâtf idi âlem, lâtf ü rûh-nüvâz,
Fakat mahâsin-i dünyâ içinde ömrü sönen
Bir ihtiyâr kadın inler dururdu âvâre.
Nasîb-i ömrü olan külbecikte bîcâre,
Carîb tek başına -Hakk'a rihlet eyler iken-
Ederdi zikr-i nigâhıyla bî-mecâl, ebkem
Ederdi rahmet-i Hakk'dan lisân-ı cânile niyâz
Sadâ-yı kudsî-yi kırâ'etle katre-i zemzem...

7. Yağmur yağıyor : Şiddet-i te'sîr-i hevâdan
Seylâbe ile parçalanın penceresinden
Nûş etti o bîcâre kadın rihlet ederken,
Zemzem yerine rahmet cûşân-ı Hudâ'dan!

6 Kânun-ı evvel 1312/19 Aralık 1896
(Zılât-ı İlham, s. 255)

6. Evet, lâtf idi dünya. lâtf ve gönül okşayıcı, fakat dünya güzellikleri içinde ömrü sönen bir avare ihtiyar kadın inler dururdu. Ömrünün nasibi olan küçük bir kulübede zavallı, tek başına Tanrı'nın huzuruna göç ederken güçsüz, dilsiz, bakışlarıyla, Tanrı'nın rahmetinden ha! dili ile okunan kutsal sada ile zemzem damlası niyaz ederdi.

7. Yağmur yağıyor : Hayvanın tesirli şiddetinden, dalgalarla parçalanın penceresinden o zavallı kadın Tanrı'nın huzuruna göç ederken, zemzem yerine Tanrı'nın coşkun rahmetinden içmiş oldu.

KAN DAMLACIĞI

Elinde bir küçücük gömlek, ince bir iğne,
Yanında yavrucağı minder üstüne yatmış;
Güzel kadın saçını düş-ı nâzına ¹ atnuş,
Sevimli yavrucak almış o saçları eline.

Güzel kadın çekerek nazlı nazlı ipliğini
Çiçekli nakşını işler ipekli tülbende;
Sevimli yavrunun oldukça vechi tâbende, ²
Sevip sevip de bakarken o pür güzelliğini!

Yuvarlanır gibi oldu çocuk... aman düşecek
Zavallı vâlide birden atıldı, fırlatı
Elinden uçtu havâya o nâzenin gömlek;
O ince iğne benân-ı zaîfine³ battı

Göründü katre-i hûnu⁴ ... güzel güzel gülerek
Bakar da annesine eğlenirdi yavru melek!

27 Ağustos 1312/9 Eylül 1896
(Zılâl-i İlham, s. 266)

1. nazlı omuzuna 2. sevimli yavrunun yüzü parıldadıkça 3. zayıf parmak-
larına 4. kan damlası.

VASIYYET'TEN

Donukça bir fenerin nûr-ı sâye-dârında,¹
Çadırların arasında zamân-ı râhatte²
Nöbet değistirilen bir ferahlı sâatte,
Ağaçlı bir tepenin kuytu bir kenârında,
Buluştular iki hem-şehrî kahraman asker :
Çemişkezek'li Memiş'le bölük-emîni Ömer.
— Gel arkadaş, bakalım, gel şu mektubu anlat :
Babam nasıl?

— İyidir.

— Çok şükür.. Nasıl Emine'm?

Yeminlidir bana korkma yalan dimez ki ninem.
Çarık takındığımız gün ağırca hasta idi;
Memiş, eğer ben ölürsem sakın acınma, dedi...
— Baban selâm ediyor, Daltaban selâm ediyor;
Bekir selâm ediyor, Pehlivan selâm ediyor;
Ninen selâm ediyor, emmi kızların hekezâ;
Çoban selâm ediyor....

— Bak hele! diyindi bana,

Bizim kadın nice olmuş.... Bizim kadın Emine?

— Bekir nişanlanıvermiş, Bey İrnağı daşmış;

Sular yeşil öyüğün üstünü basıp aşmış....

— Yoğundu... emme su hâ!... coşgun olmalı bu sene.

Kızılpinar bu kader daşmadıydı... sen de hele

Şu mektubu bitir artık, bizim kadın nicedir?

— Memiş durundu...

— Bırak, ben tamam sekiz gicedir

1. gölgeyi ışığında

2. rahat bir vakitte

Düşümde görmedim artık ...

— Bu yıl da sazlı ile

Çekirge çok düşüyormuş, ögen hele yoğumuş.

Ağılda üç koyun ölmüş ; sıcak biraz çoğumuş.

Senin buzağ büyümüş, kök ağaç çiçek açmış;

Zavalhı Çöp Hasan'ın kır tayı dağa kaçmış.

İmam duâ okumuş cenge... hâ selâm ediyor,

Çakır selâm ediyor, Mustafa selâm ediyor,

Ömergilin kızı doğmuş... Sadık selâm ediyor....

— Bırak, bırak, yetişir anladık...

Selâm ediyor!

— Ne sanlıyon bana sen... anlamam mı hâlimden?

Bizim kadın.... Diyiver, di... düşümde gördüm ben!

Memiş.. o nâmi musaggar,³ vücûdu heykel er,

O şîr-i sâika-bazû vü âhenîn-peyker,⁴

O seyf-i bârî'-i gayret;⁵ o kalb-i din-perver,⁶

O dağ kadar topa karşı göğüs geren asker

Yıkıldı bir haberin sadme-i nihâniyle!⁷

Ezildi, koptu yerinden o kahraman yüreği;

Dilinde ye's-i emel, karşısında sevdiceği,

Nasîb alır gibi bir kabrin infiâlinden,⁸

Perîde pertev-i sevdâ soluk cemâlinden,

Gelin enîn-i hayât⁹ ıztırâb-ı la'linden,¹⁰

Geçer zılâl-i ecel!¹¹ çehre-i melâlinden;¹²

3. küçültülmüş

4. demir yüzlü ve yıldırım pazılı arslan

5. çalışmanın üstün kılıcı

6. dini yücelten kalp

7. gizli bir darbesiyle

8. burukluğundan

9. hayatın acısı,

10. dudağının ıztırabından,

11. ecel gölgesi,

12. hüznünlü çehresinden,

Gunûde dîde-i şîrâne-i münîri bile.¹³
Garîb.... can veriyor zannolundu, Sordu yine :
— Bizim kadın gidivermiş değil mi? Ah, Emine!....
Biraz da ağladı durdu, melûl, bî-helecân;
Lisân-ı rûh-ı elem-nâki¹⁴ eyliyordu figân.
Şafak henüz söküyordu, pür-ibtisâm-ı hazîn:¹⁵
Nigâh-ı şevk-i sabâvet, ziyâ-yı aşk-ı nevîn,¹⁶
Ağaçların arasından, çadırlar üstünden
Süzüldü geldi; güzel bir hayâle nâzır iken
Cebîn-i muğberine ¹⁷ kondu askerin... o zaman
Zemîne gayz-feşân,¹⁸ âsumâna hande-künân,¹⁹
Emin imiş gibi Allah'ına vusûlünden,
Hazîn vasiyyetini başlamıştı takrîre :
Şehîd olursa eğer kimse bir şey almayacak;
Ne mâli var bu fakîrin? Beş, on koyun, kösemen;
Biraz ekin, buzağı ganı, bir de sazlı dere.
Bu şeylerin birisi arkasında kalmayacak :
Ne var, ne yoksa satıp savmalı... bahâsiyle
Emine'ye yakışır bir taş almalıdır emeli! ,
Kızıl boya, sarı altın yazıyla süslemeli;
Taşın yüzünde kılıç resmi olmalı mutlak;
Memiş nefer mi, ya zâbit mi kim bakıp soracak!
Bir ince süngü yapılsın kılıç değilse bile....

13. aydınlık gözü doldu bile,

14. hüznü ruhunun dili,

15. hüznü bir gülümsemeyle,

16. çocuğun coşkulu bakışı yumşak aşkın ışığı,

17. kederli yüzüne,

18. yeryüzüne kin saçan,

19. gökyüzüne gülümseyerek,

—Bir asmacık dikiversin babam, fidan salsın;
Bi danecik Emine'm gölgesinde hoş kalsın;
İmam efendiye söylen ki Hak rızası için,
Mezarcığın başucunda üç ayda bir akşam
Bir "Amme" cik okusun, bir yanık ilâhi disin...
Kadıncamız gidiverdi..

—Şuna bakındı, tamam...

Memiş sen ağlar isen şimdiciik kaçıp giderin.

—Yazın, yaz Ömer, Osman gile selâm iderin!

Teselsül eyleyecekti²⁰ selâmlar amma,
Çalındı bir boru...

—Kak kak Memiş... silâh başına!

Memiş o mektubu müstağrak etti göz yaşına
Kıvırdı koynuna koydu... dilinde aşk-ı Hüdâ.⁽²¹⁾
Yüzünde ân-ı şehâdet;²² atıldı meydâna
Kavuşmak isteyerek âhirette cânâna!

(Zılâl-i İlham, s. 59)

20. devam edecekti,

21. Tanrı aşkı,

22. şahadet güzelliği.

SAAT

Tık tık tık... saatim vuruyor
Her vurdukça yüreğim duruyor:
Ya kırılırsa kim alır yerine?
Bin iğne batıp güzel ellerine
Annem bunu üç yılda kazandı,
Bunu almazsa ölürüm sandı!
O kadar hevesim vardı... Tık tık!
Oh! Annemi hiç üzmem artık:
Dikişimi dikerim, biçkimi biçerim,
Resmimi yaparım, ilacımı içerim.
Köy kızlarına müjdelersun,
Altun saatim var benim, altun!
Hah hah hah hah!... Kıskanacaklar,
Bunu bir iğreti mal sanacaklar.
Kıskansınlar annem aldı,
Alacak bir de bilezik kaldı...
Yok isteyemem anneciğimden:
O kadar arsız köylü müyüm ben?
Saatim yetişir, parlak saatim,
Mini mini, süslü, şakrak saatim!
Tık tık tık tık... Ne güzel sada,
Her vuruşunda başka bir eda!
Gel koynuma gel, yavrucuğum sen,
Çok ayrıldım artık senden;
Sensiz yüreğim vuramaz böyle.

Gei gel de ona sözler söyle.
Dostum, meleğim, güzelim sensin,
Dünyada benim emelim sensin;
—Azıcık işten nefes aldıkça,
Gündüzleri işsiz kaldıkça,-
Kapağını açarım bakarım yüzüme,
Camını silerim sürerim gözüme,
Geceleri asla ayrılamam ben
Bülbül gibi şakrak saatimden.
Her uyandıkça sapını kurarım,
Kulağıma tutarım, derdini sorarım.
Yastığımın altında öter de
Uyanır benden önce seherde.
Yok başka benim gönlüm için yâr,
Bir anneciğim, bir saatim var...

Zavalı kız gülerek böyle beş altı sene
Bütün o saate vakf eyledi saâdetini.
Fakat ecel erişince fakir annesine,
Cenaze defni için gitti, sattı saatini!

(Zilâl-i İlham, s. 268)

KASİDE - İ ASKERİYYE'DEN

1. Görüp bünyân-ı mülkü münkarız zulm ü denâ'etden,
Büyük bir nevha kopdu kalb-i âteş-bâr-ı milletden,
2. O feryâd-ı mehibin şiddet-i te'sîr-i hârîyle
Bu hâke ebr-i rahmet düşdü vahdet-gâh-ı kudretden;
3. Hamiyyet çûşa geldi, şems-i hürriyet zuhûr etdi,
Bevârik kapladı âfâkı şemşîr-i celâdetden!
4. O şemşîr-i celâdet, himmet-i âlem pesendiyle
Cihângîrâne bir devlet çıkarmış bir aşiretten;
5. O şemşîr-i celâdetdir ki fevz-i i'tilâsıyla
Dolar târih-i millet iftihâr-ı kalb-i milletden;
6. O şemşîr-i celâdetdir ki bir nîm incilâsıyla
Cihân-ı zulmü titretmiştir âfâk-ı hamîyyetden.

.....

1. Mülkün temelini zulüm ve aççaklıktan dolayı yıkılmış görüp milletin ateş dolu kalbinden bir inleme koptu.

2. O görkemli inlemenin yakıcı tesirinin şiddetiyle bu toprağa kudretin birlik diyarından rahmet bulutu düştü.

3. Hamiyyet coştı, hürriyet güneşi doğdu, yiğitlik kılıcından gök yüzünü şimşekler kapladı.

4. O yiğitlik kılıcı, âlemin beğendiği himmetiyle, bir aşiretten cihanı ele geçiren bir devlet çıkarmış.

5. O yiğit kılıç ki yücelme bereketiyle milletin kalbinin iftiharından milletin tarihî dolar.

6. O yiğit kılıçtır ki hamîyyet diyarından bir yarım parlamasıyla zulüm dünyasını titretmiştir.

7. Vatan... mecrûh u giryân! Bir enîn-i muhteriz, memdûd
Çıkıp âheste âheste bu fûshat-zâr-ı mihnetden,
8. İrürdi âlem-i ervâha... tâ arş-ı uluhiyyet
Elîm olmuşdu artık nevha-i nübüvvetden!..
9. Nihâyet... Ey muzaffer, şanlı ordu! Sen zuhûr etdin,
Füyûz-ı adl ü hak cûş etdi âfâk-ı saâdetden;
10. Ne ulvîdir mukaddes maksadın, cehd-i semâ-şânın,
Bütün bir halkı kurtardın kilâb-ı zülme hıdmetden!
11. Diyenler var ki: Asker kuvvetindendir her istibdâd,
Alırmış rûhunu zulm-i hüküm-dârân bu kevvetden...
12. Bu vehmiyyâtı sen mahv eyledin, ey şanlı ordu, sen,
Sen istibdâdı aldın pençe-i hûn-rîz-i devletden,
13. Batırdın, urdun, imhâ eyledin!.. Allah için âlî,
Mukaddesdir cihâdın kâ'inâta gâlibiyyetden,

7. Vatan... yaralı ve ağlamaklı! Bu mihnetin geniş diyarından aheste aheste uzayan, sakınan bir inilti çıkmakta.

8. Ululuk diyarı peygamberin ruhunun acısından azap duyarak bunu ruhlar dünyasına ulaştırdı.

9. Sonunda... Ey muzaffer, şanlı ordu, sen geldin, saadet diyarından adaletin ve hakkın bereketi coştı.

10. Ne yücedir kutsal amacın, ululuğa yakışan gayretin, bütün halkı zulme hizmet eden köpekten kurtardın.

11. Diyenler vardır ki her baskı asker kuvvetiyledir, hükümdarların zulmü ruhunu bu kuvvetten alırmış...

12. Bu kuru korkuyu sen yok ettin, ey şanlı ordu sen, sen devletin kanlı peçesinden istibdâdı aldın.

13. Batırdın, vurdun yok ettin. Allah için bu cihadın galibiyetten daha yüce, daha mukaddestir.

14. Evet, mağlûb-ı tîgın şimdi bir dünyâ-yı istibdâd,
Gelir pâynında titrer bir cihân-ı havf ü mehâbetden!
15. Gazâ-yı ekberin ey cünd-i âlî feyz-i Osmânî
Büyükdür lafz ü ma'nâ celâdetden, şecâ'atden;
16. Büyükdür şân-ı mâzîden büyükdür feyz-i âtîden,
Büyükdür feth-i âlemden, büyükdür fikr-i ümmetden!
17. Büyükdür, çünkü hiç kan dökmeden, can yakmadan urdun
Cihân-ı zülmü, tecrîd eyledin dünyâyı zulmetden!
18. Nasıl yaptın? Ne sihr-i kuvvet icâd eyledin? Bilmem,
Fakat sâyende kurtuldu vatan ukbâya rihletden!
19. Yaşa, binler yaşa ey asker-i âlî-himem! Bizler,
Senin sâyende kurtulduk mezelletden, esâretten.
20. Sezâ-yı kudsî nihâdân, kahramânân-ı siyûf-ı Hak!
Muhammerdir serâpâ mâyeniz hûn-ı şehâdetden!

15 Ağustos 1324/ 28 Ağuston 1908

14. Evet, şimdi kılıcının mağlup ettiği bir istibdat dünyasıdır, korku ve heybet dünyasından gelir, senin ayağının altında titrer.

15. Ey yüce asker, ey Osmanlı'nın feyzi, senin en büyük mücadeleden, yiğitlik ve kahramanlık söz ve anlamlarından büyüktür.

16. Büyüktür geçmişin şanından geleceğin bereketinden büyüktür. Büyüktür âlemlerin fethinden, ümmetin fikrinden büyüktür.

17. Büyüktür, çünkü hiç kan dökmeden, can yakmadan zulüm diyarını vurdun, karanlıktan dünyayı kurtardın.

18. Nasıl yaptın? Ne gibi bir buyüleyici kuvvet yarattın? Bilmem, fakat vatan yok olmaya yüz tutarken sen onu kurtardın.

19. Yaşa, binler yaşa, ey yüce iradeye sahip asker! Bizler esaretten, aşağılık hayattan senin sayende kurtulduk.

20. Kutsallık yaradır yaratılışınız, Allah'ın kılıçlarının kahramanları baştan başa mayanız şehadet kanı ile yağrılmıştır.

KIRMIZI FESLER

Ey kırmızı fesler bakalım kim sizi besler
Aç kaldınız eyvâh
Nerde o emeller, o leîmâne! hevesler
Hep oldu mu güim-râh²
Hürriyyeti ilân ediyor göklere sesler
Kırmızı fesler
Nerde o bizim kırmızı fesler o kabarmış
İfrit afacanlar
Millet bu gürûhun başına zillet sarmış
Geçmekle zamanlar
Batmaz unutulmaz bu köpek yüzlü asesler³
Kırmızı fesler
Vay kırmızı fesler ne kadar kelle kulak vây
Çıplak bu gün artık
Bin sille iner ensenize şimdi aman ây
Çattık size çattık
Bizden size bir (tuu!) mu revâ sâdece hayhây
Kırmızı fesler
Ey kırmızı fesler koca jurnalcı köpekler
Ey kavm-i habâset ⁴
Millet sizi tahkîri de pek çok görüp eyler

1. alçakça

2. hep boşa mı gitti

3. gece bekçileri

4. ey alçak topluluk

Tezlîle inâyet ⁵

Şâyestedir idbârınıza⁶ bitli kümesler

Kırmızı fesler

Buyurun geliniz kırmızı fesler koşunuz bir

İhsâna sezâ-vâr ⁷

Tertîb-i denâet⁸ büyük iş haylice nâdir

(Kompilo) muz var

Cem'yetimiz var yazınız haydi teresler

Kırmızı fesler

29 Ağustos 324/10 Eylül 1908

(*Kırmızı Fesler*, s. 2-3)

5. hor görmeye gayret eder

6. düşkünlüğüne

7. yaraşır

8. alçakça düzenler

SANCAK

Şehidlerin kanıyla
Aldır vatan toprağı,
Onun için al olmuş
Osmanlının sancağı.

Kızıl bir dağ koynundan
Ay yıldızı alarak
Yere düşmüş bir bulut,
Olmuş bize al bayrak.

Al bayrakta gördüğün
Türk'ün hâlis özüdür;
Ay "Ertuğrul" kılıcı,
Yıldız "Osman" gözüdür!

Doğmuş Söğüt Dağı'nda,
Hind'e kadar yürümüş;
Hak yolunda döktüğü
Kanlar arzı bürümüş.

Senin idi bu âlem
Ulu sancak, hak sancak!
Üç yüz milyon müslüman
Yine senin olcak!

(*Ordunun Defteri*, s. 30)

ŞEHİD OĞLUM

Şehîd oğlum kefenine büründü,
Mezarımın başucuna süründü..
Ninesine ru'yasında göründü,
Baygın baygın geldi düştü yanıma...

Vücudunu delmiş Moskof canavar,
Göğsünde bir kızıl, derin yara var.
Yüreğinden kopup yaradan sızar,
Damla damla akar kanı canıma!

“Anne”, dedi “yarahım, ölmedim;
İşte kucağına atıldım kendim;
Sen sar ellerinle yaramı benim,
Ben yaşarım, düşman girmez kanıma.”

Sardın ellerimle yaracığını,
Saçlarımla ördüm sargı bağıcı..
Allah'ımın güzel yarattığını
Gelin, görün, bakın kahramanıma.

Kanı durdu vücuduna can geldi,
Çehresine pembe pembe kan geldi,
Gökten bana rahmet-i Rahmân geldi,
Kavuştum âhû gözlü aslanıma.

Çektim aldım onu bağırıma bastım,
Ben senden ayrılmam artık evlâdım;
Melek olsun sana ana kanadım,
Seni uçurayım ben Yezdân'ıma!

“Anne”, dedi, “bırak harbe gideyim,
Vatan düşümanını ber-bâd edeyim;
Asıl anam vatanım, seni nideyim?
Vatanımı çiğnetmem düşmanıma!”

Şehîd oğlum kollarımdan sıyrıldı,
Yaralı yaralı döndü kavgaya,
Sandım rûhum bedenimden ayrıldı,
Onunla beraber uçtu Mevlâ'ya.

Açtım gözlerimi, sabah açılmış,
Vatan toprağına nûrlar akıyor;
Tan yerine al kefenler saçılmış,
Şehîd oğlum güneş gibi bakıyor!

(*Ordunun Defteri*, s. 63-64)

EKİNLER

Tatlı güneş okşar toprak anayı,
Bahar olur yerde biter ekinler;
Zümrüt suyu sanki gökten cûş eder,
Yeşil yeşil deniz yapar tarlayı.
Rüzgâr eser, dalgaları tarlalar,
Menevişli ipek ırmak parıldar.

Sıcak güneş urur toprak anaya
Yazılır yer ekinlerin boynunda,
Sanki altın suyu vardır koynunda,
Toprak ana sırma düşer tarlaya.
Rüzgâr eser, sarı sarı inciler
Başakların göğüslerinde güler.

Baygın güneş akşamları batarken
Kızarıncı penbe nuru saçılır,
Toprak ana gonca gonca açılır;
O dakika ekinlerin göğsünden
Rüzgâr geçer, yakut suyu görünür;
Sanki mağrib tarlalara sürünür.

Zümrüt, altın yakut, inci ekinler
Toprak ana, güneş baba oğludur;
Fakat bunlar insanlardan iş bekler,
İnsanların demir kolu öldürür,
Zümrüt, altın, yakut, inci, ekini;
Hak yaratır, insan yapar hepsini!*

(Ordunun Defteri, s. 83-84)

*Bu mısra Abdülhak Hâmit'in,

Bunda her şeyi desem şâyandır
Yaradan Hak'sa yapan insandır!
değişine benzemektedir.

KIZIMIN TARİH DERSİ

—Gel bakalım Berâetim,
Dersini tekrar edelim.

Dersimiz ne? - Tarih dersi.

—Tarih derisinin neresi?

—Baştan başlayalım baba.

—Unutmadın mı acaba?

—Unutmak mı? Hanım kızlar

Derslerini unutmazlar

Diyen sen değil misin? Dinle

Fakat eğlenme benimle:

İlk padişah Sultan Osman,

İkincisi Sultan Orhan,

Üçüncüsü Sultan Murad,

Dördüncüsü... biraz güç ad...

Hani gökler gürölderken

Bir şey düşerdi... Söyle sen

—Yıldırım mı?

—Evet, evet.

—Biraz dersine dikkat et.

—Dördüncüsü... Yıldırım Han

Oldu mu ya? - Hayır, aman...

Yıldırım Beyazid Sultan.

—Yine olmadı, afacan!

—Şimdi bulurum: Yıldırım
Sultan Bayezid.

—A kızım,
Bu kadar güç mü?
—Güç ya:
Üç ismi var!
— Biraz daha
Yavaş söyle.
—Peki, şimdi
Yıldırım'ın oğlu kimdi?
Ha, buldum Çelebi Sultan
Mehmet değil mi? Ondan
Sonra gelen yine Murat.
—Varna'da düşmanı berbat
Eden koca kahramandır,
Selanik'i de alandır.
İstanbul'u kimdir alan?
—Fatih Sultan Mehmet Han.
—Onun oğlu kimdir'
—Yine
Yıldırım Beyazıd...
—Dersine
Böyle mi baktın?
—O da bir
Yıldırımsız Beyazıddır!
—Onun oğlu?
—Sultan Selim.
Onu ben pek çok severim
—Niçin seversin?
—Çünkü o
Pek büyüktür!
—Değildir...

— Yo...

Yavuz'a dokunmayınız siz

O bizim ilk halifemiz!

Ka'be'yi Mısır'ı o aldı?

—Aferin şimdi kim kaldı?

—Onuncu padişahımız

Sultan Süleyman. Bakınız

Dersimi ne güzel bildim!

—Bildin yavrum, bildin cicim.

Şimdi on şairi söyle:

—Onlar güç değildir böyle:

Baki, Fuzuli, Nefi... bir

—Bir mi ya? Üç

—Sonra gelir

Nedim, Galib... Kim vardı? Şey:

Recaî-zade Ekrem Bey,

Hâmit, Fikret, Cenap...

—Kızım,

Biraz yanıldın sanırım...

—Hayır, onda ben yanılmadım,

Namık Kemal...

—Şimdi tamam.

—Adını en son söyledim,

Çünkü onu çok severim;

Ben onu hiç unutamam:

Namık Kemal, büyük babam!

(*Ordunun Defteri*, s. 109-111)

NASRETTİN HOCA İLE DİLENCİ

Nasreddin Hoca bir gün evinin
En üst katında oturuyorken,
Geçen bir fakir evin önünden
Demiş ki hocam aşağı inin.

—Ne istiyorsun evlâdım söyle

—Hayır, ininiz,

—İneyim ammâ,

Sakin beni sen buyhude yorma?

—Buyhude değil, ininiz hele.

Hoca davrandı, kapıya kadar

Koşarak indi.

—Kimsin sen, ne var?

—Allah aşkına bir sadakacık

Veriniz bana...

—Yukarıya çık!

Dilenci geldi, beş tane yüce

Merdivenden bir azgın nefesle

Çıktılar birden; o zaman hele

Döndü de dedi fakire hoca:

“İnayet ola”

—Hoca bunu sen,

Aşağıda niçin söylemedin ya?

—Sen sadakiyi niçin acaba

İstemedin ben yukarıda iken?

(*Ordunun Defteri*, s. 194)

ANADOLU

Anadolu, Anadolu,
İçin, dışın arslan dolu;
Her ovanın her doğanın
Her bucağı; toprağının
Her karışı bir kahraman
Mezarıdır; Bütün cihan
Seni tanır şehit ili.
Cennetlerin en güzeli
Bağrmdadır ulu toprak
Kanlı gövden şafak şafak
Parıldıyor Hak nurundan,
Hey gök kadar şanlı vatan
Kim okusa tarihini,
Görüyor ki büyük dini
Sen tutmuşsun imanınla:
Milyonlarca kurbanınla
Onun tuba ağacına
Su vermişsin, kana kana
İçmiş senin saf kanından;
Can alarak vicdanmdan,
O ağaç dal, budak salmış,
Müslümanlık böyle kalmış.
Tarihini yine bu gün
Yazdık, hem de Allah için
Öyle yazdık ki ruhundan
Köpan aşka bütün cihan

Hayran oldu, o cihan ki
Senin pulad cismindeki
Cevheri özü görmeyerek
Diyordu: Bu porsuk yürek
Duracaktır bu gün yarın,
Mezarını kazın, kazın!
Değil porsuk hatta yorgun
Olamazdı kalbin kuzgun,
Bir yıldırım gibi doğdun
Yanar dağlar saçıp doğdun
Sürü sürü sırtlanları,
Yere geçti kalıp canları!
Bu tarihi yazıyorken
Belirirdi gözlerinden
Kur'ân kadar ulu ma'nâ,
Hak canlısın sen âmennâ!

(*Ana Vatan*, s. 11-12)

İNÖNÜ

Bir tarafta korkunç, siyah bir orman gibi
Her neferi kara canlı bir şeytan gibi,
Kumlar kadar kalabalık, dağlar kadar
Coşkun, azgın bir ordu bir küfr-i askeri¹ var;
O bir yanda kendisi az, yüreği pek çok,
Alını açık, yüzü ak, can korkusu hiç yok
Din askeri, Türk'ün küçük büyük yüreği,
Gözlerinde vatan aşkı, Allah dileği,
İnönü'nde karşı karşıya geldiler bir gün.
Hakk'm kini yakmasını seyr etmek için
Ufuklara toplanmıştı zümre-i ervâh,²
Şark yüzünden açıldı bir İlâhî sabah!..
Cenk başladı, kara ordu, kara cehennem
Toplarıyla gümbürdedi koskoca âlem
Doldu dağdan dağa uran yıldırımlardan,
Ufuklarda parlıyordu sanki bir volkan.
Yunan kini, kâfir canı birleşip geldi,
Kara ordu beyaz yurdun bağrını deldi.
Tam bir hafta, gece gündüz, sırtlan hışmıyla,
Kurt dişiyle sürü sürü etti, bin hamle;
Tam bir hafta çelik kustu, yıldırım saçtı;
Uçurumlar gibi yerde rahneler açtı!..
Bizim ordu din ordusu aman ya Rabbi!
Bu hengâme arasında fikr-i Hak gibi,
Ummanları pâymâl eden dağ ve karıyla
Durdu, geri çekilmedi bir hatve bile!
Durdu ulvî cebhesinde dinin güneşi,

1. Din düşmanı asker.

2. Ruh ordusu

Bedir günü duran Allah cündünün³ eşi;
Durdu tarih safhasından kenare taştı
Güneşinden garbın katil gözü kamaştı;
Durdu; gökten etrafa ulu vicdanlar,
Osman, Orhan, Fatih, Selim gibi hakanlar
Ervahıyla⁴ koşuşarak dediler ona :
“Hey koca Türk oğlu Türk! Sen bu gün vatana
Kazandırdın yine eski şanı, âferin!
Bize lâayık evlâtsın sen, ey asker-i din!”
Bu nidâyı duyan ordu hemen atıldı,
Ordu, kırdı, söktü, geçti! Yunan katıldı
İt sürüsü gibi öne! Hey büyük gün hey,
Senin adın duyulacak gökte peyâpey⁵,
Tarihlere yazıldıkça şanlı âsârı
Hak, başını İnönü’nde tuttu yukarı!
Olmasaydın sen, olmazdı müzmahil⁽⁶⁾ Yunan,
Sakarya’ya İnönü’dür can veren vicdan.
Hayran kahr ebediyyet böyle savaşa!...
O savaşın kahramanı kim? İsmet Paşa.

(*Ana Vatan*, s. 15-16)

3. Askerinin

4. Ruhlariyla

5. Birbiri ardınca

6. Yok olmazdı.

SAKARYA

Türk ilinin koca yavuz arslanı,
Bizim ordu, ulu dinin hak canı,
Yirmi bir gün boğdu koca düşmanı,
Sakarya'da tepeledik Yunan'ı,
Helâl olsun Hak yolunda Türk kanı!

Gazi Paşa, Peygamberin adaşı
Allah için emr edince savaşı,
Koştı, geldi cenge her din yoldaşı,
Sakarya'da tepeledik Yunan'ı,
Helâl olsun din uğrunda Türk kanı!

Göz dikmişti Türk eline canavar,
Onda silâh varsa bizde iman var;
Türk süngüsü Hak nuruyla parıldar,
Sakarya'da tepeledik Yunan'ı
Helâl olsun şanlı akan Türk kanı!

Öyle döktük düşman kanı ki suya,
Kızılırmak oldu gitti Sakarya!
Kendi geldi, kendi düştü pusuya,
Sakarya'da tepeledik Yunan'ı
Helâl olsun arşa gülen Türk kanı!

Sakarya'da yıldızların gözleri
Aradıkça şehit düşen erleri,
Yükselecek göklere Türk askeri
Sakarya'da tepeledik Yunan'ı
Helâl olsun arşa gülen Türk kanı!

Helâl olsun, helâl olsun millete,
Türk kanını vakf etmiştir ümmete!
Sıcak sıcak akıp gitti cennete.
Sakarya'da tepeledik Yunan'ı
Helâl olsun Hak yolunda Türk kanı!

(*Ana Vatan*, s. 20-21)

KÜÇÜK ALİ'M

Sakarya'nın suyu berrak.
Aynasında Türk yüzü ak;
Durma, durma coşkun su, ak;
Müjde götür Türk ilinden,
Cennetteki Ali'me sen,

Küçük Ali'm nerde kaldın?
Cennette bir eş mi aldın?
Sakarya'ya niçin daldın?
Görünürsün Sakarya'dan
Yüzün sarı göğsün al kan!

Sakarya'nın suyu kara,
Gece urmuş ak kırlara...
Zeynep kimden kimi sora?
Ey Sakarya bana bildir
Küçük Ali'm sende midir?

Köyde bir gün dedi bana:
Gitmek düştü nişanlığa.
Gelemezsem... benden yana
Sakın dökme göz yaşını,
Sulanamaz şehîd kanı!

Küçük Ali'm, cennetinden
Zeyneb'ini görürsen sen;
Bir selâmcık iletse, ben
Katlanırım hasretine...
Gördüm, gördüm seni yine!

Sakarya'nın suyu yeşil
Cennet çayı bu, su değil.
Hurilerin eli mendil
Sallar sanki Sakarya'ya
Pek güzeldir pek Sakarya!

Sakarya'nın suyu kızıl,
Akar durur harıl harıl...
Sakarya pek yaman bu yıl:
Her dalgası bir kefendir,
Dudağından kan belirir!

Beyaz ırmak, siyah ırmak
Yeşil mavi kızıl ol, ak!
Ağlayayım beni bırak:
Taşmaz suyun göz yaşımдан,
Bir haber yok yoldaşımdan!

Ey Sakarya, sularından
Küçük Ali'm zaman zaman
Bana gülüp diyor: Vatan!
Koca ırmak, gök aynası
Ne güzelsin kuruyası!

(*Ana Vatan*, s. 25-27)

ORDUYA HİTAB*

İrz düşmanı, can düşmanı, hak düşmanı alçak
Bir kelb-i akûr ordusu, bir tâife-i hûn,¹
Masum ezerek, dul urarak elleri mel'ûn,
Vicdanları mel'ûn ebediyyen bizi boğmak,
Mahvy eylemek ister; bütün İslâmı bitirmek
Azmiyle gelir: Maksudı İstanbul'a girmek!
Ey asker-i İslâm, ulu dinin gidiyor arş!
Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş.

İstanbul'a girmek... ne yaman kasdı lâ'înin!²
Bulgar çarığı makber-i ecdâda³ mı bassın?
Yunan haçını minber-i Eyyüb'e mi assın?
Geçsin mi bütün yerlere a'lâmı⁴ bu dinin?
A'dâ yüzünü zeyl-i emânete mi silsin? ⁵
Pis çizmesini safha-i âyâta ⁶ mı silsin?
Ey asker-i İslâm, ulu dinin gidiyor arş!
Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş.

Enhâ-yı vatan ⁷ zulm ile yangın yeri olmuş,
Etrafına fıskırmadadır kanlı alevler;

* Çatalca muhasarasında yazılmıştır.

1. Bir kuduz köpek ordusu, bir kana susamış güruh.
2. lânet olasının
3. ataların mezarına
4. bayrakları, sancakları
5. Düşman yüzünü kutsal emanete mi silsin?
6. âyetlerin yazıldığı sayfalara
7. vatanın yolları.

Binlerce kadın, karnı deşilmiş yatar, inler:
Dağlar, ovalar, na'ş-ı yetîman⁸ ile dolmuş...
Hak urmağa, ırz urmağa hâlâ susamış, aç;
Hâlâ yürüyor üstümüzde bu kocaman haç!
Ey asker-i İslâm, ulu dinin gidiyor arş!
Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş.

Ey asker-i İslâm, iniyor şimdi semâdan
Âvâz-ı Ömer, gulgule-i sayha-i Haydar; ⁹

Ashab-ı kirâmın bütün ervâhı beraber, ¹⁰
Tekbir alıyor rûh-ı Nebi arş-ı Hudâdan.¹¹
Ur, kır, yürü, al... yerlere geçsin bütün asnâm!
Ey asker-i İslâm, ulu dinin gidiyor arş!
Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş.

(Vicdan' Alevleri, s. 19-20)

8. kimsesiz ölümler

9. Ömer'in avazı, Hz. Ali'nin kükreyen nidası.

10. Hz. Muhammed'in sahabelerinin bütün ruhları ile beraber.

11. Tanrı katında Peygamber'in ruhu tekbir alıyor.

CUMHUR-I REİS

Bizim büyük reisimiz
Mustafa Kemal Paşa'dır
Türk'ün cumhuriyetini
O yarattı, o yaşatır.

Mustafa Kemal adını
Defterin başına yazın
Onun büyük simasını
Küçük kalbinize kazın!

Çocuklar, kalbiniz sizin
Allah'ın göz bebeğidir;
Cumurreisine saray
Çocukların yüreğidir.

Diyorlardı: Türk milleti
Bitti, gitti; Türk vatani
Parçalandı; bu gün, yarın
Çıkacaktır Türk'ün canı.

Bu yaman, bozuk itikat
Yalnız düşmanların değil,
Birçok gafil Türk'ün bile
İtikadıydı, bunu bil!

Lâkin bir ses, gökten inen
Bir gür sadâ dedi: “Hayır”
“Hayır Türklük mahv olamaz:
Allah vardır, millet vardır!”

Bu hak sadâ duyulunca
Dünya yerinden oynadı,
Topladı Türk milletini
Mustafa Kemal adı.

Bu toplanış bir tarihte
Görülmemiş büyük iştir!
Bu toplanış kara küfrün
Hâlâ canını kemirir!

Kara küfrün orduları
Vatanın tâ can evine
Sokulmuştu, memesinden
Kan dökerdi vatan anne!

Mustafa Kemal o zaman
“Boğacağım ben düşmanı
Vatan ananın koynunda”
Dedi ve boğdu Yunan’ı

Sonra dağ kadar leşini
Fırlattı denize attı!
O koca leşle beraber
Avrupa’nın gayzı battı!

İşte bu gün reisimiz
Bu işi gören insandır
Şanlı Türk milletine de
Böyle bir reis şâyândır.

Bu gün vatan âfâkında
Mustafa Kemal'in yüzü
Parlıyor, bakın çocuklar,
Görün, onun şimşek gözü

Bütün âtfiye işliyor!
Allah'ın ulvî meramı
Odur bu gün, ebedîdir
Vatan tarihinde nâmı!

(*Şiir Demeti*, s. 19-22)

KUZU

Mini, mini kuzucuk, yavrum sen,
Anneden
Kaçarak geldin pek erken
Oynak, şen
“Me, me!” diyerek sen geldin
Tin, tin, tin,
Durmam, koşarım ben lâkin,
Ordan in!
Gel, gel, kara göz... vay tenbel,
Gel, gel, gel!
Geldin koşarak tel, tel, tel...
Verdim el,
Aldın, öptün... çok şeytan
Bir hayvan,
Yok: Bu koşsun pek perran,
Şen handan.
Koşduk koşduk... yer, yer yer,
Hep terler
Döktüm, kara göz nazikler
Beklerler.
Yavrum kuzucuk, dur, bekle!
Bir hamle
Ettin niye bir tin tinle
Bak, dinle:
Yorgun düştün artık sen,
Gel, dinlen...
Geldin, durdun; gönlümden,
Öptüm ben!
(Şiir Demeti, s. 186-188)

B) NESİRLERİNDEN ÖRNEKLER

ŞİİRİMİZ'DEN*

Servet-i Fünûn'un on birinci cildi... Bunu yine baştan aşağı okudum, hep bildiğim münderecatını yine şimdi yeni eserler mütalaa ediyormuşum (okuyormuşum) gibi vicdanımın en samimi bir hiss-i mesadetiyle (mutlu duygusuyla) tetkik ettim. Bu cildi okumakla bitiremiyorum, buna doyamıyorum; çünkü Edebiyat-ı Osmaniiyenin (Osmanlı Edebiyatının) edvâr-ı tekemmülû (gelişen dönemleri) arasında bütün mesâî-yi mâziyyenin (geçmiş çalışmaların) semerâtı (meyveleri) bütün âmâl-i âtiyye-i edebiyenin (edebiyatın gelecekteki umutları) bu ciltte toplanıyor. Üç yüz on bir senenin şubatında ilk nüshası intişâr eden (yayımlanan) bu ciltten sonra *Servet-i Fünûn* nüshalarından sekiz cilt daha teşekkül etti, aradan da dört beş sene geçti; şu kadar bir zamanda *Servet-i Fünûn*'un edebiyatımıza ettiği hizmetin derece-i kadr ü ehemmiyetini (öneminin ve değerinin ölçüsünü) erbab-ı edeb (edebiyattan anlayanlar) bilir. Ben edebiyat müntesiblerinden ziyade erbab-ı mütalaa (okuyucuya), daha hususice bir tabirle edebiyattan zevk alanlara hitab ediyorum, tekemmülât-ı ahîre-i edebiyemizden (edebiyatımızın son gelişmesinden) onlara bir fikr-i icmâlî (özet bir fikir) vermek emelindeyim. Neler

(*) Bu uzun yazı önce *Servet-i Fünûn* (No:505,506,507,508) dergisinde yayımlanır. Bu dergide yayımlanmayan bölümler ise *Malûmât* (No:266,267,268) ta yeniden düzenlenerek okuyucuya sunulur. Bir burada bu uzun yazının başından ve sonundan bir seçme yaptık.

yapıldı? Neler yapılıyor? Daha neler yapılabilecektir?..Birtakım zevat var, teceddüdden (Yenilikten) tab'an (yaratılıştan) müte-neffir (nefret eder): bedâyî-i san'atı (sanatın güzelliklerini) çeh-relerinde kendilerince pek ma'nî-dâr (anlamlı); hakikatte gayet bârit (soğuk) bir nîm-hande-i istihzâ (alaylı yarı gülümseme) ile telâkki ediyor. Bunları bırakalım, varsınlar eski divanlardan ma-nâlarını anlamayarak, vezinlerini düşürerek, kıırarak "o zülf ü hâl ü ruh", "siyâh u sefid ü surh" gazellerini okusunlar!... Bir-takımı da var ki okumuyor, anlamıyor, söylersen dinlemiyor, dinlese de kulağına girmiyor, yalnız etrafa bir tufan-ı ta'rîz (ten-kit tufanı) yağdırıyor; bunları zaten bıraktık, kendi yağlarıyla kavrulup duruyorlar; biz şübbân-ı edeble (edebiyatın gençleriyle) görüşecegiz. Kemal-i iftihar ile görüyorum ki gençler *Servet-i Fünûn*'u seve seve okuyorlar, münderacatından cidden istifade ediyorlar. Fakat bazen zihinlerine bir durgunluk geliveriyor. Bir manzumeyi anlayamıyorlar, bir tasvirde zevk alamıyorlar, bir sayfa muhakemelerine karanlık görünüyor. Hallerinde çocukların ilk adımları gibi lâtif tereddütler var. Çok kere pek sade mesâlikte (edebi yolda) sıkılıp kaldıkları oluyor. Sualler irat ediyorlar ki vürûduna hayret etmemek kabil' değil: - Niçin şimdi fâilâtün vezninde şiir yazılmıyor? - Niçin siz yeni vavh manzumelerden yazmıyorsunuz? - Mademki yeni şairler bu kadar yeni kelimeler kullanıyorlar, *Kamus*'ta daha ne lügatlar var, neden hepsini almıyorsunuz? - Vezinleri değiştiriyorsunuz, kafiyeleri alt üst ediyorsunuz, ama bunlar geliş güzel mi yapılıyor, yoksa birkaidesi var mı?... İşte bir çok mesele! Bunların cevapları bizce malûm olmakla onlarca da bilinmesi lâzım gelmez. Vâkiâ şimdiye kadar bir hayli musâhabeler yazıldı, izah-ı merâm edildi (maksat anlatıldı) evzan ve kavâfiye, elfâz ve ta'bîrâta (vezinler ve kafiye, kelimeler ve deyişlere) dair erbab-ı iktidar (o konuda kendilerini güçlü görenler) tarafından ayrı ayrı musa-

habelerde isbât-ı müdde'â olundu (ortaya atılan mesele açıklandı), fakat bunlarda nev-hevesândan (yeni yetişenlerden) ziyade mu' terizlere (itiraz edenlere), yahut edebiyat müntesiplerine hitap edildi. Hele diyebilirim ki mübhem zannolunan mesâil (meseleler) umumiyetle bir makaleye toplanarak defaten (bir anda) tefsir edilmedi (yorumlanmadı). Hâlâ teceddüt-perestlik (yenilik düşkünlüğü) şaibesıyla münasebetsiz şeyler yapılıyor, ma'nâsız yazılar yazılıyor, itikadî zihinlerden çıkmadı. H. Nazım Bey "Meslek-i Edebiyye" unvanıyla nesretmiş olduğu mühim ve mufassal (önemli ve geniş) makalesinde* edebiyat-i ceddide (yeni edebiyat) taraftarlarının mesleklerini, daha doğrusu kavânin-i tekâmüle (gelişme kanunlarına) tâbi olan edebiyat-ı sahihanın (gerçek edebiyatın) künhünü (aslını, temelini) izah etmiş idi. O makaleden herkes gibi ben de istifade ettim. Şimdi ortada öyle bir mühim eser dururken yeniden bast-ı izahat (uzun izahlar) hevesine düşmek küstahlık gibi görünürse de maksadım biraz teferruat ile uğraşmak, kavânin-i külliyyenin (bütün kanunların) izahına medar olur (yardımcı olur) ümideyle biraz cüziyattan (küçük noktalardan) bahsetmektir. Bu makalede şimdiye kadar irad olunanlara (ortaya konulanlara) nazaran şimdiden sonra irad olunabilecek suallere de cevaplar ihzar edebilmiş (hazırlayabilmiş) isem pek sevinirim.

(*Servet-i Fünûn* C. 20, S. 505, s. 163)

Servet-i Fünûn'da Sâhîr, Zâhîr, Fâîr, gibi namlarla bazı manzumecikler neşreden nev-hevesler de şairliğe oldukça istidad gösteriyorlar. Hayfa ki (ne yazık ki) bir taraftan da inhimâk-i

**Servet-i Fünûn* 'un 416 numaralı nüshasında yayımlandı.

teceddütle (yenililik düşkünlüğüyle) yazdıkları şiir değil, oyuncak oluyor. Hem şekilleri fena yapılmış, boyaları fena sürülmüş Eyyüb oyuncacı. Kabahati bu çocuklara atfetmemeli (Yöneltmemeli): Onlara şimdiye kadar kimse bir itiraz etmemiş, hattâ eserlerine daima âsâr-ı deha (deha eserleri) namı verilegelmiştir! Bir kere “yeni” denilen ve ma’nâlı ma’nâsız, lüzumlu lüzumsuz birkaç kelime veya terkip yazmakla husulüne kanaat olunan tavr-ı beyan (anlatım tarzı) edildi mi yazılan şiir mutlaka güzel, mutlaka pek güzel addolunur. İşte bu böyle kabul olunmuş, takarrur etmiş (yerleşmiş) bir meslek. Bu takdirat bârânına (yağmuruna) boğulan çocukların gözleri artık bir lem’a-i hakikat (gerçek ışık) görmez oluyor. İtikadımızca edebiyata hizmet namıyla her şiiri medhetmek şübban-ı edebî (edebiyatçı gençlerin) terakkîsine mâni olmak demektir. Asırlardan beri malûm olan hakayık-ı bedîhiyyedendir (açık gerçeklerdendir) ki terakkiyât-ı edebiyeyi (edebî gelişmeyi) temin eden esbâbdan biri ve belki birincisi tenkittir. *Art poetique* (Şiir Sanatı) unvanlı eser-i meşhurunda (ünlü eserinde) “Bouvallau” ne diyor? “Âsârınızı tenkitten çekinmez üdebâ (yazarlar) bulunuz, bunlar yazdığınız şeylerin samimî dostları, hatalarınızın gayur (gayretli) düşmanları olsunlar. Bu üdebânın yanında müellifin (yazarın) nahviyetini (gururunu) terkedin, fakat dostu müdahinden (dalkavuktan) tefrik ~~et~~leyiniz (ayırınız).

Suluk Çiçek

Kim bilir hangi şînenin en şûh
Ziynetiydin sen ey zavallı çiçek!
Şimdi yollarda pür-gubâr ü cürûh
İşte ölmektense sürüklenerek.

Önce bir dest-i pür-nevâzişle
Koparıldın, ve mest ü nûkhet-rîz,
Bir nazar-ı perverâne tâbişle
Parladın sînelerde, şi'r-âmiz

Gözlerin her nigâh-ı mun'atife
Verdi bir inşirâh-ı ıtr-âgîn
Sonra soldun, garib ve âvâre,

Güzel sîneden sükût ettin
Zanneder misin? Oh... Bîcâre
Ki bulunsun o sînelerde vefâ...

SÂHIR

Sâhir Bey'in hayliden hayli müşevveş, muğlak (kapalı) manzumatı arasında kabil-i tefehhüm (anlaşılması mümkün) olmak üzere bir hayli arayarak bulduğum şu şiirinden de anlaşılıyor ki genç şairlerimizde yenilik iltizâmını (zaruretinin) ileri sürmedikçe oldukça okunabilecek şiirler yazıyorlar. Bununla beraber Sâhir Bey'e denilmelidir ki "Birinci kıtanızda "şuh"un kafillesi olarak getirdiğiniz "cürûh" kelimesi çiçekten bahsolunurken yazılamıyacak elfâz-ı sakîledendir (çirkin sözlerdendir). Bu hüsn-i tabiatınızı ihlâl etmedi mi? İkinci kıtanız güzel. Üçüncüsüne gelince: Çiçekte şiir-âmiz (şiir fışkıran) gözler tasavvur ediyorsunuz, artık bu olur mu? Bakınız siz de mecaz ve hakikati birbirine karıştırmışsınız: Koku çiçeğin muhayyel olan gözlerinde değil, kendisinde. İşte böyle karışık fikirlerle şiir yazmaktan ictinâb ediniz (kaçınız). Son kıtanız zaten beğenilen bir netice olduğu, şiirinizin ruhu da bundan ibaret bulunduğu için bu manzume-

nizde büyük bir kıymet bulamıyoruz. Hele Türkçemizde asla mevcut olmayan o iki vavlı “Ooh” yazılıvermekle bir hiss-i şedid (şiddetli bir duygu) ifade olunacağından hiç ümit-vâr (ümitli) olmayınız!”

Servet-i Fünûn mecmualarında misallerimi ararken İbrahim Cehdî Bey’in bir şarkısı müsâdif-i nazar-ı istiğrâbım oldu (Tuaf bakışlarıma tesadûf etti) ki şuraya derc-i tezbirinden (yazmak-tan) tesâmüh edemedim (kayıtsız kalamadım):

Pür-hande nigâhınla sen oldukça bîdâr
Ufk-ı emelim olmakta bin subh ile bîdâr.
Âğuş-ı hayâlimde uyurken bile, ey yâr
Rûhumdaki her lerziş-i sevdâsını sallâr.

Vermekte kâmer âleme bir hüzn-i semen-fâm
Sevdâsını îsâr ediyor dûrdan ecrâm
Âğuş-ı gamînimde bu şeb eylesen ârâm
Rûhumdaki her lerziş-i sevdâsını sallâr.

Bu şarkı bestelenir Tatyos’un takımının diline düşerse dinleyenler ma’nâsını pek iyi anlarlar; Teceddüd-perstliği (yenilik düşkünlüğünü) bir şarkıcılığın içine “hüzn-i semen-fâm”, “âğuş-ı gamînimde ” gibi terkipleri sıkıştırmak hele ruhun her lerziş-i sevdâsıyla (aşk dolu titreyişle) - o koca kabîh “sallar!” kelimesini de yazmadan çekinmeyerek - yarı sallaya sallaya bir nakarat yapmak derecesine getirmeyi bilmem hangi tab’-ın (iyi bilince sahip kişi) tecviz edebilir (hoş görebilir) ?

Artık makaleme hâtime çekiyorum (son veriyorum). İşte *Servet-i Fünûn* muharrir-i edebîsinin (ebediyatçıların) neşretmemek istidiği mebâhisi (konuyu) va’dettiğim gibi biraz fazlasıyla yazdım. “*Servet-i Fünûn*”a göndermiş olduğum makale-

nin sonunda da dediğim gibi herkesin şahsı nazarımda muhteremdi. Ben şairleri değil, şiirleri tenkit etmeğe çalıştım. İhtimal ki mütâlaaatımda (değerlendirmelerimde) yanlışlar bulunur. Bunlar ihtar edilirse kemal-i memnuniyetle (büyük bir memnuniyetle) tashih-i fikr ederim (düşüncelerimi düzeltebilirim). On seneden beri devam eden tettebbuat ve neşriyât-ı âcizâneme (âcizane yayınlarım va araştırmalarım) istinaden (dayanarak) şiirlerimiz hakkında beyan-ı mütâlaaya (değerlendirme yapmaya) kendimde bulduğum salâhiyeti inkâr etmek isteyenler bile mülâhazât-ı kasırâneme (âcizane değerlendirmelerime) karşı her müntesib-i edebin (edebiyatla uğraşanların) de fikrini söyleyebileceğini kabul ederler sanırım.

5 Kânun-ı evvel 1316/18 Aralık 1900

Ayun. Nâdir

(*Ma'lûmât*, C.11, No: 268, s. 563-564)

Pederim Merhum Kemal'in Ruhuna

Babacığım, Osmanlıların istikbalinden sen, ancak sen bir itmînân-ı kahramanane (karamanca bir güven) ile her zaman emin idin. Yalnız meslek-i hamîyyetinde (millî onur yolunda) de-ğil, itikat ve vicdanında da kâinatın rağmına münferit (tek) kal-nuştin. "Bir gün gelecek bizim vatanımızda da millet hâkim, hür-riyet padişah olacak! "diyen sen değil misin? İşte keramet-i vic-danın (gönlünden doğan söz) zuhur etti (ortaya çıktı). İşte perestîde-i revanın (candan sevdiğin), ma'sûka-i cenânın (gönül-den sevgilin) olan meleke-i hürriyet (hürriyet gücü) Rumelinden arz-i didar eyledi (yüzünü gösterdi). O âlihü'l-ma'âlinin (derin ve ulu mabudun) incilâyı çehre-i kudsiyyetiyle (kutsal yüzünün parlamasıyla) âfâk-ı vatana (vatanın ufuklarına) güneşler akse-diverince her güneşin ulviyet-i ma'neviyyesinden (manevî yüce-liğinden) enzâr-ı millete (milletin nazarlarına) senin cebhe-i bülend-i hamîyyetin (millî onurunun yüce görünümü) urdu. Büt-tün Osmanlılar senin ebedî nâm-ı muhteremini (saygın adını) teb-cîl ve takdîs ediyor (ululuyor ve kutsallaştırıyor). Bu cihan çüş-â-cüş-ı hürriyet ve saâdet ve hamîyyet-i ittîfâk-ârâ-yı milletle (mil-letin bütünleştiği millî onur ve saadet ve hürriyet coşkusuyla), icmâ-ı ümmetle (ümmetin birliğiyle) senindir, hep senindir; hep senin kalb-i mübarekine (mübarek kalbine) ilham olunan füyûz-i ilâhiyyenin âsârıdır (ilâhî bereketin eserleridir). Ben de seninim, sözlerim de senindir. Evet, sözlerim senin füzûz-ı ilhâmının (il-ham bereketin), senin sânihât-ı ulviyyât-ı vicdânındır. (vicdanın ulvî doğuşudur). Sözlerim aynen senin fikrin, senin ruhundur babacığım! Elfâz-ı beşerîyyetin (insanlığın sözlerinin) en büyük-

lerinden olan “hürriyet” kelimesi senin o kudsiyet-şiâr (kutsal-
lığa yaraşır) ve ebediyü’l-iştihâr (şöhreti ebedî) olan nâm-ı ul-
viyyetine (yüce adına) te’vem (eş) olarak kulûb-ı dâğdâr-ı millet-
ten (milletin yaralı gönlünden) 11 Temmuz sene 324 tarihinde
fevaran etti. İşte ben de o günden beri yazdığım, söylediğim şey-
leri topladım; firkat-i ebediyyenden (ebedî ayrılığından),
şehadet-i fecî’andan (feci ölümünden) zâr-zâr-ı hicran olan (ay-
rılıktan inleyen) kalb-i mecrûhuma (yaralı kalbime) - Daha o mu-
kaddes kabr-i vatan-ı heybet (görkemli vatanın kabri) o kabr-i
hürriyet-i azametinin (yüce hürriyet kabrinin) huzûr-ı celâlinde
(yüce huzurunda) bulunduğum sırada - ilham eylemiş olduğun
mersiyeyi de bu günkü neşâyid-i vicdânıma (gönülden söyledi-
ğim şiirlerime) mukaddime (ön söz) ittihaz ettim (yaptım). Bu
risale yahut destan-ı Kemal vücûda geldi. Risaleyi nâm-ı hakikî-
siyle “*Rûh-ı Kemal*” tesmiye eyledim (adını verdim).

(*Rûh-ı Kemal*, s. 5-6)

Selanik'te İrad Olunan Nutuk

Henüz on bir yaşında çocuktu. Midilli'de bulunuyorduk. Ayastefanos ve bilâhare Berlin Muahedenamelerini (antlaşmalarını) icab eden muharebe henüz hitâm bulmuş (sonuçlanmış) idi. İstanbul'dan haftada iki üç kere pek mü'lim (acı) haberler alıyorduk. Muhacirler (göçmenler) payitahta (İstanbul'a) doluyor, cami avluları, meydanlar, konaklar hasta, biçare, alil (sakat) yüzlerce, binlerce ölüm rengi bağlamış, insan kıyafetinde canlı cenazelere makar (sığınılacak yer) olmuş! Babam - şu büyük vatanın aynen büyük kalbi şehid-i zâr zâr - hürriyet (hürriyetin inleyen şehidi) - bu ahvalden fevkalâde dil-hûn (gönlü yaralı), son derece müteessir (üzüntülü), ulvî çehresine âdetâ ölüm rengi inikâs etmiş (yansımış), gözlerinde ikide birde hûnîn sirişki-teessürât (üzüntüden kanlı göz yaşları) belirir, lisanı Bir Muhacir Kızı Ağzından söylemiş olduğu manzumeyi tekrar eder dururdu:

Allah için öldür beni

Allah hıfz etsin seni!...

Ben o zamanlar babacığımın yanından hiç ayrılmak istemez idim. Küçük aklımla, âciz hissimle o zaman Midilli'de Kemal'i anlayacak bir insân mevcut olmadığını takdir eder gibi idim de o hîcî-yi müdrikât ve hissiyât (duyguların ve bilincin yokluğu) içinde Kemal'in kalb ve ruhunu bari mûnis (sevimli) bir çehre ile, lâtif bir nazar ile, evlât muhabbetiyle tesselli etmek ister idim. Kendi yürekçiğimde merkur olan (saplanan) şu maksada vusul (ulaşma) için geceleri uykumu, çocukluk uykusunu feda ettiğimi çok bilirim!... İşte böyle bir gece baba oğul bir köşede hazin

hazin otururken evde bir gürültü koptu: Merdivenlerden acele acele çıktılar, bulunduğumuz odaya üç efendi girdi. Bu zatlar kimdi? İsimleri ne idi? Şimdi bilemem; çehrelerini de görsem belki temyiz edemem (ayırt edemem), Kemal'e herkesin gösterdiği meftunane (tutkulu) incizâb (cazibe) ile ellerine sarıldılar, öptüler; o zaman lâkırdılarından İstanbul'a gitmek üzere iken ve akşam Midilli'ye uğrayan vapurdan merhumu ziyaret için çıkmış olduklarını anladım...

Kemal neden bahseder? Huzuruna gelenler, kendisine ne söyleyebilirdi? Derd-i vatan, maraz-ı millet (milletin hastalığı) muhatara-i devlet (devletin içinde bulunduğu tehlikeler) bahisleri hemen açıldı! Ben, bir köşeye büzüldüm, bütün kabiliyet-i fikr ü vicdanımla (duygu ve düşünce yeteneğimle) cereyan eden mükâlemeyi (konuşmayı) anlamaya çalışıyor idim. Evvelâ babam sükût etti. Gelenler söylediler, söylediler... Ağzlarından dökülen silsile-i ibârâtan (sözlerin akışından), tutumturak-ı elfâzdan (kelimelerin parlaklığından) pek bîzâr (rahatsız) olan küçük idrakim, küçüklüğüyle beraber şunu pek âlâ anlıyor idi ki bu gelenler milletin artık bittiğini, vatanın artık evlâdına son nefesini verdiğini, devletin artık izihlâle (çöküşe, yok olmaya) yüz tuttuğunu, bizim için bir âtî (gelecek) kalmadığını, uğraşmak, çalışmak, hatta müteessir olmak beyhude olduğunu söylüyorlar, söylüyorlar, iddiâ, isbat ediyorlardı.

Merhum dinledi, dinledi, dünyada yalnız kendinde gördüğüm ulvî bir kahraman tavır ve hareketiyle yerinden fırladı. Çehresinde nuranî bir ihmîrar (kızarma) peyda olmuş, gözlerinden ateş saçılıyordu. Adetâ meydan-ı muharebeye atılmış asker gibi müddeilerine (iddiacılara) hücum etti; iddialarını çürüttü; tarihten, felsefeden, hayat-i ümemden (ümmetin hayatından) binlerce

berâhîn (deliller) ile bu milletin, bu devletin, bu vatanın mutlak payidar olacağını isbat eyliyor idi. Ben, bu sözlerin mahiyetini lâıykıyla etrafıyla anlayamıyor idim. Fakat “Bu vatanın hayatına firavunlar bile kasdedemez. Bu milleti şeytanlar bile öldüremez” gibi sözler ruhumu kadar aksediyordu. Bende, benim gibi bir çocukta o kadar te’sirât-ı ulviyye (yüce bir etki) bırakıyor idi ki; şimdi tasvirinden âcizim. Gelen misafirler Kemal’in bu hücum-ı belâgatine (güzel sözlerle hücumuna), bu şiddet-i muhakemesine (hükmünün şiddetine) karşı bir hayli zaman mukavemet ettikten sonra nihayet mülzem oldular (susturuldu) yahut mülzem olmuş gibi göründüler. Vapurun zaman-ı hareketi (hareket saati) yaklaştığından acele ile kalkıp gittiler. O zaman babam bana döndü.

Eylemiş bak meğer ki karşımda
Merdüm-i çeşmimi felek tasvir

beytiyle ne kadar sevdiğini göstermek istediği oğlunun elinden tuttu, yüzüme hâlâ bu gün ruhumda ihtizâz eden (depreşen) bir nigâh-ı muhabbet (sevgi bakışı) ile baktı:

- Gel Ekrem, odamıza gidelim de bu adamlar ne söylediler, ben ne cevap verdim sana anlatayım, dedi. Zaten benim de en büyük emelim bu idi. Merhumun odasına çekildik, orada bana dedi ki:

- Oğlum Ekrem, bu adamlar, şimdi şuradan giden herifler vatanın öleceğini artık dirilmeyeceğini, milletin batacağını iddîâ ettiler. Bundan emin olmuşlar, hiçbir çare yokmuş, hiçbir imkân bulunamazmış! Muharebe, casusluk, şeytanlık, melunluk, ahlâksızlık. Osmanlı milletini yemiş bitirmiş, kemiklerine kadar emmiş, artık bizde kan, can kalmamış; işte böyle buyurdular!

Hikmet-fürûş (bilgiçlik satan) ağalar... Lâkin oğlum, bunlar bur-nunun önünü görmez heriflerdir, sözleri hezeyandır (saçmadır), budalalıktır, hayvanlıktır. Aklın ermez daha küçüksün, sana şim-di isbat etmeğe kalkışsam anlayamazsın; şu kadarını söyleyim:

Babana itimadın var ya! Bu vatan ölmeyecektir, bu millet kendini kurtaracaktır, hürriyetini alacaktır. Kim ne derse desin, sen inanma, sen bana inan: Vatanımızın âtîsi emindir, elbette bir gün gelecek bizim vatanımızda da millet hâkim, hürriyet pa-dişah olacaktır. Bu günü belki ben göremeyeceğim Ekrem... Mil-letin bu ıyd-ı saâdetine (mutlu bayramına) belki ben kavuşamı-yacağım... Lâkin sen göreceksin... Sen Osmanlı milletinin ken-di hürriyetini çekerek, sökerek, kopararak aldığını göreceksin. O zaman bu millet-i muazzama (büyük millet) baban Kemal'in ruhunu takdis edecektir. Sen de milletini takdis et oğlum; haya-tını vatanına feda etmekten hiçbir vakit çekinme... Kemal'in oğ-luna yakışan budur. Livâ-yı hürriyeti (hürriyet bayrağını) taşı-yacak olanlardan biri de sensin Ekrem; milletin huzuruna al-nın açık olarak çık, tâ ki benim de ruhum âhirette şâdân olsun.....

İşte ben Kudüs'te 11 Temmuz telgrafnamesini aldığım, saltanat-ı hürriyetin (hürriyetin hâkimiyetinin) takarrurunu (yer-leştigini) öğrendiğim gün merhum babamın şu sözlerini aynen, harfiyen tahattur ettim (hatırladım). Uhdemde (şahsımda) ne bü-yük bir vazife terettüb ettiğini (üstlendiğini) derhal anladım. O günden bu güne kadar bu vazifeyi ifa ile uğraşıyorum. Selanik'e milletin kalb-gâhına (kalbinin attığı yere), sizin aranıza gelmek-ten maksadım da vazife-i hamîyyetimi (millî onur olan vazife-mi) ifaya çalışmaktan ibarettir. Ben bu milletin mâl-i mevrûsu-yum (mirasıyım); vücut ve hayatıma tasarruf etmek milletin hakk-ı mukadderidir (en tabîî hakkıdır); babamın vasiyyeti, emri

de budur. Merhum hiç bir re'yinde (düşüncesinde) yanılmadığına işte bu gün şu âlem-i cûşâcûş-ı hürriyet-i millet (milletin hürriyet coşkusuyla dolu âlem) kadar bürhân-ı celî (açık, parlak delil) olamaz. Hakkımda 11 Temmuzdan bu güne kadar her bulunduğum, her uğradığım yerde gösterilen fevkalâde hüsn-i kabul ve bilhassa bu gün şu muhterem şu âlî-himmet (yüce irade) Selanik vatanperveranı (vatan severleri) taraflarından ibraz olunan (gösterilen) âsâr-ı muhabbet ve uhuvvet (gönülden gelen sevgi ve bağlılık eseri) en ziyade, işte o hiçbir re'yinde yanılmayan, milletin bu günkü bahtiyarlığını, bu günkü şan ve ikbalini suret-i kat'iyede (kesin biçimde) keşif ve tahmin eden şehid-i hürriyet (hürriyet şehidi) Kemal'in ruhuna âittir. Ben şimdiki halde millete lekesiz bir maziden başka hiçbir şey arz edemiyorum. Ahrâr-ı Osmaniye (Osmanlı'nın hür halkına) bir parlak âfî de gösterebilmek için yine beni bu milletin hizmetiyle mükellef (sorumlu) tutan, vicdanıma hissiyât-ı hürriyet ve hamiyeti (millî onuru ve hürriyet duygularını) en metin bir surette yerleştirmiş olan o merhûm-ı mukaddesin (mubarek merhumun) ruhundan istimdâd ederim (yardım isterim). Şâh-râh-ı hamiyette (hamiyyetin doğru yolunda) muvaffak olabilmek için bir de bu gün şu hürriyeti istihsâle (sağlamaya) muvaffak olan, vatani, milleti, devleti bir mevt-i muhakaktan (kaçınılmaz acı son) kurtaran şanlı, kahraman askerlerimizin, ve her zaman muhibb-i Kemal ve hamiyet olduğunu (burada Kemal sözü tevriyeli kullanılıyor, millî benliğin ve Kemal'in sevgisi diye yorumlamak gerekiyor bu terkibi) her şeye rağmen isbat eden büyük Osmanlı milletinin uhuvvetine (kardeşliğine), muâvenetine (dayanışmasına) sığınırım.

Yaşasın hürriyet, yaşasın vatan, yaşasın millet, yaşasın ordu!

(*Rûh-ı Kemal*, s. 55-60)

ASKERE

Asker, asker bil ki Allah'ın en sevgili kulu sensin; bil ki Rasulallahın en büyük ümmeti sensin; bil ki müslümanlık seninle yaşar, Türklük senden can alır! Asker, bil ki bastığın yer cennet olur, baktığın gök arşa döner! Bil ki Lâ ilahe illallah senin yüreğinden gelir. Bil ki Muhammedün Rasulullah senin canından kopar! Bil ki asker, sen varsın, biz varız, sen yok olursan müslümanlar da yok olur! Bil ki asker, kefenin boynunda, *Kur'ân* koynunda Allah yoluna koşuyorsun! Koş, koş: Allah'ın cemâli sana, Muhammed'in şefaati sana, melekler sana, cennetler sana!

Peygamberimiz, sevgili, büyük Rasulullah cennet kapısında seni bekliyor. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, o mübarek Nebiyullahın etrafını kuşatmış; Hasan, Hüseyin yalanlarında diz çökmüş; Hatice, Fatma analarımız cennetin pencerelerinden uzanmış; Sultan Osman, Fatih, Selim, huzurunda el pençe divan durmuş, bekliyorlar. Rasulullah ile beraber bekliyorlar; Allah'ın arşından yüzlerine nurlar dolmuş, seni Türk askerini bekliyorlar. Bil, bil ki asker, bu gün düşmanı mahvedersek yarın dünya senin, ahiret senin, cennet senin, Muhammed senin, Allah senin olur.

Asker, Türk oğlu Türk koca asker! Al, vur, kır, öldür, bitir. Dağlar, denizler, gökler senin hücumunla titresin! Arş ileri asker, arş ileri! İşte gazâ, işte şehadet, işte ukbâ, işte Muhammed Mustafa, işte Mevlâ! Yürü, yürü, yürü, asker! Bil ki bunlar hep senindir! Şanlı asker, canlı asker, yürekleri vicdanlı asker! Yürü, yürü yürü! Bu gün dünyada sen varsın, sensin asker, her şey sensin! Bunu bil ki bunu iyi bil ki Allah, Muhammed, din, millet, Türk, vatan ancak sen yürürsen baki olur! Koca asker, din askeri, Türk askeri, sana yüz binlerce selâm!

(*Ordunun Defteri*, s. 31-32)

Atalarımızın Sözlerinden

Allah'ın büyüklüğü askerin yüreğinden, Allah'ın nuru askerin alnından doğar.

Allah'ın güzelliği şehitlerin yüzünde güler.

Askeri seven Allah'ı da sever.

Asker "Allah Allah!" çağırdıkça gökler ihler, dağlar titrer, der-yalar coşar, âlemler çınlar!

Türk üç kere askerdir: Türklüğün, peygamberin, Allah'ın askeri!

Allah'tan büyük yok, askerden yiğit yok!

Şehidin son gördüğü Allah'ın cemalidir.

Vatanını sev, Allah da seni sever!

Vatan uğrunda can verenleri Allah cennete gömer, millet yüreğine.

Millet orduya canını verir, ordu millete kanını!

Türk askeri insanlara değil Allah'a da kendini beğendirmiştir.

Ecdadımız gibi olmağa çalışırsak evlâdımız kahramanlardan kahraman asker olur.

Askeri anlayan Müslümanlığı da anlar.

Ordudan göklere vuran nurlar arşın yıldızları kadar parlaktır.

Ordunun üstünde milletin göz bebekleri titrer.

Muharebe meydanı cennet ovasıdır.

Her kazanılan cenkten milletin bir istikbali doğar.

Silâh askere din yoldaşı, kardaşıdır.

Toptan çıkan ses, gökten inen nefes.

Her gülle göklere fırlamış bir asker yüreğidir.

Kanlı süngü yarın dudağı, parlak kılıç yarın yanağı!

Ordunun nizamı milletin fikri kadar büyüktür.

Büyük ordular büyük milletlerden doğar.

Osmanlı ordularının etrafını melekler sarar.

Yiğit ol, yaşarken; korkma, geberirsin!

Ölmeyi bilmeyen asker geberir.

Gözünü aç, düşmanı gör; kalbine bak, Allah'ı gör.

Kurşundan kaçan yıldırıma tutulur!

Ölüm Allah'ın emri, kaçmak şeytanın işi.

Cennetin çiçeklerini şehitlerin kanları sular.

Türk yüzü yere gelmez, meğer ki yüreği dursun.

(*Ordunun Defteri*, s. 171-178)

RECAÎ-ZADE MAHMUT EKREM BEY'DEN

Dokuz yaşında bir çocuktum. Babamın ilk menfası (sürgün yeri) olan Kıbrıs'tan avdet ettiği (döndüğü) gün büyük pederimin Vefa Meydanı'ndaki evine Kemal'i ziyarete koşanlar arasında penbe simalı, sarı saçlı, kibar tavırlı, pek sevimli bir genç herkesten ziyade nazar-ı dikkatimi celb etmişti (çekmişti). Hemmen her tarafı dolmuş odaya bir vesile ile girdim, doğruca o gencin yanına giderek kendisine bir sigara ikram ettim. Babam "Namdaşın seni tanıdı Ekrem!" dedi. İşte Recaî-zade Mahmut Ekrem Bey'le muârefem (tanışıklığım) böyle başlamıştı.

.....

Recaî-zade rikkat-i hiss ü hayâl (hayal ve duygu inceliği) ve tasvîr-i dakayık (ince tasvir) şairidir. Hayatında uğradığı muşibetler kendisinde fitrî olan (yaratılıştan gelen) hüznün ve elem kabiliyetini pek ziyade inkişâf ettirmiştir (geliştirmiştir). Tarih-i edebiyatımızda rikkat-i hiss ü hayâlin vâdî-yi hüznünde (hüznün konusunda) en zî-kudret (güçlü) tâiri (görüneni) Recaî-zade Ekrem'dir.

Şuarâmız (şairlerimiz) arasında Nedim gibi rikkat-i hayâl hattâ bîkr-i hayâl (hayal yeniliği) ile mütemmayız (sivrilmiş) şairler vardır, fakat hissin rikkati yalnız Recaî-zade Ekrem'de bu kadar samimiyet mümtaziyetle tezahür eder (ortaya çıkar). Bu şairde kuvve-i muhayyile (hayal gücü) yüksek değildir, hattâ pek mutavassıttır (orta seviyededir). Ulviyyet-i hayâlin (hayal yüceliğinin) bir heykel-i zî-hayatı (canlı heykeli) olan Hâmit'i bırakalım, Namık Kemal'de de kabiliyyet-i tahayyül (hayal yeteneği) Ekrem'den daha kuvvetlidir. Fakat rikkat-i hissini bir vücud-ı

münevver (parlak bir vucüt) halinde yaşatmak için Ekrem'de tahayyül, hususiyle rikkat-i tahayyül tecellî ediverir (görüntüverir). Diyebilirim ki şair ağlamaya başlayınca ebkâr-ı hayâliyye (hayal yenilikleri) bile samimiyet-i te'essürüne (üzüntülerinin içtenliğine) dil-dâde olarak (gönül vererek) âğuşuna koşarlar. İşte bunun içindir ki şair yalnız ağladığı zaman yükselmiştir. Onda aşk mahviyyet-i mecbûlesiyle (yaratılışından gelme bir perişanlıkla) zuhûr etmiştir (ortaya çıkmıştır). Sevmemiş değil, sevmiş; fakat kendine göre için için mesut olarak severmiş. Şayet bedbaht olarak sevmiş ise bunu terennüm edememiş. Bütün âşıkane şiirleri bî-vefalardan şikâyet derecesinde kahr ve binaenaleyh ehemmiyetten ârîdir (uzaktır). Ekrem Bey Hâmit gibi garamın (sevda-nın) yanar dağlarına düşseydi, onun kadar yanabilir miydi? Onun gibi yüreğinden fevaran eder şulelerle âsmân-ı şî'rimize (şiir dünyamıza) sevâbit-i mehâsin ve meâlî (anlamlı ve güzel yaldızla eserleri) nakşetmeğe (işlemeğe) muvaffak olur muydu? Hayır.

Ekrem'in aşk ve felsefede en ziyade yükseldiği *Yakacıkta Mezarlık Âlemi* şiiri Hâmit'in meselâ *Zemâne-i Âb*'ına yahut meşhur mersiyesinde (burada *Makber* kasdediliyor) kıyas olunca bu hakikat zâhir olur (ortaya çıkar). Recâî-zade'nin vatanpervarane, hakîmâne vâdîlerde (felsefî sahada) bir temayüzü (yükselmesi) yoktur. O ağlamağa başlayınca yükselir, yükseldikçe ağlar ve sizi de mutlaka ağlatır. Mevt (ölüm) ki mebde-i hilkatten (yaratılışın başlangıcından) beri bütün şairlerin irfan ve vicdanına hâkim olur, onları ellerinden tutarak tabiatın ummân-ı te'essürâtında (üzüntülerin enginliklerinde) dolaştırır, Recî-zade'yi yalnız mekabir-i evlâda (çocuklarının mezarlarına) götürmüştür, ona yalnız evlât acısının zehirlerini tattırmıştır ve işte bunun içindir ki şair Ekrem Türk milletinin tarih-i şî'rinde (şiir tarihinde) nevi zâtına münhasır (kendi kişiliğine özgü) ve

ulviyyet-i samimiyyetle (samimi yücelikle) mütemayiz (sivrilmiş) bir simâ-yı fecâat (felâketlere uğramış bir kimse) olarak tecellî ediyor! Ve ilelebed böyle tecellî edecektir.

.....

Mahmut Ekrem Bey, orta boylu, kemikleri irice fakat mütenasip ve semenden ârî (şişmanlıktan uzak) vücutlu, iki taraflı basıkca, alnı ve arkası ziyadece çıkık büyük başlı; hûn-âlûd (kanlı) mamafilî gayet malâhat-dâr (sevimli) mavi gözlü; ziyadece kaşlı büyücek çekme burunlu, kalın dudaklı, koyu penbe simalı, büyük bıyıklı, son zamanlarında uçlarına ak serpilmiş sarı sakallı bir insan idi. Mizacı asabî ve safravî (hırçın) dir.

Etvâr ve evzândan (tavırlarından ve duruşlarından) pek müstesnâ bir kibarlık akardı. O kadar ki hangi meclise gelse kendini hiç tanımayan insanların derhal mazhar-ı ihtirâmı olurdu (saygı göstermesine sebep olurdu). Ağır ağır yürürdü. Sokakta bir bildiğine tasadüf ederse onunla ikide birde durarak konuşurdu. Ağır ağır söz söylerdi. Muâmelâtında (işlerinde) resmiyyetten ayrılmazdı. Evlâdına karşı bile!

Ekrem Bey kendine karşı en ufak hürmetsizliği, lâubaliliği affetmezdi. Eniştem Rifat Bey ki Ekrem Bey'le kardeş gibi görüşürdü, bir gün Recaî-zade'nin yan cebinden sigara kutusunu ahverince derhal "O beyefendi, bu ne kadar lâubalilik?" itâbına (azarına) dûçar olmuştur (uğramıştır). Tevfik Fikret, Hâli Ziya, Cenap, Siyret, ben nasıl hepimiz merhumun pek ziyade ahngan, son derece titiz olduğunu bildiğimiz için yanına ta'bir-i meşhûriyle (bilinen deyişle) salâvat getirerek oturur kalkardık.

(Recaî-zade Mahmut Ekrem Bey, s. 2,41-42, 76)

NAMIK KEMAL'DEN

—Çocukluğu, Gençliği—

Mehmet Namık Kemal 1926 senesi şevvalinin yirmi altıncı günü (21 Aralık 1840) Tekirdağı'nda doğmuştur.

“Erdi şeref bu dehre “Muhammet Kemal” ile mısraını Tekirdağı'nın Arif Efendi isminde bir şairi tevellüdüne (doğumuna) tarih düşürmüş.

“Namık” kendisinin şiir mahlasıdır. Bunu nasıl ihtiyar etmiş (seçmiş) olduğunu aşağıda söyleyeceğiz.

Namık Kemal'in pederi Mustafa Asım Bey, onun pederi kurenadan (saray çevresinden, mabeyinden) Şemseddin Bey'dir. Şemseddin Bey Kaptanı Derya (Bahriye Nazırı) ve şair Ratip Ahmet Paşa'nın oğludur, bunun pederi ve Padişah Birinci Mahmut zamanında (saltanatı: 1143-1168/milâdî: 1736-1754) Türk vatanına tecavüz ve birçok memalikimizi (beldelerimizi) istilâ eden meşhur İran Padişahı Nadir Şah'a karşı Türk ordularının galebelerini (üstünlüğünü) temine muvaffak olan Topal Osman Paşa'dır. Bu zat hakkında Süleyman Nazif “Namık Kemal” unvanlı risalesinde (küçük kitabında) der ki: “Vezir Osman Paşa, Nadir Şahı iki kere mağlup ettikten sonra yine bizim rical-i devletimiz (devlet ileri gelenleri) tarafından irtikâp olunan (kötü işler yapılan) hıyanetkârane hatalar yüzünden ihraz-ı şehadet etmiş (şehitlik mertebesine kavuşmuş) bir serdar-ı dilir (yiğit bir savaşçı) idi”. Osman Paşa'nın babası Konyalı Bekir Ağadır. Silenâmesinin (soyunun) daha ilerisi bilinmiyor.

Namık Kemal'in hanedanı arasında pek mümkün şahsiyetler görülür: Cedd-i âlâsı (en büyük atası) Topal Osman Paşa ken-

di zamanının pek güzide (seçkin) ve kahraman bir askeri idi. Hemen bütün erkân asker ve er oğlu er olan bir devletin yüzlerce kudretli, liyakatli kumandanı arasında Nadir Şah gibi zamanında harika addolunan bir mütecavize karşı tercihen intihab olunmak (seçilmek) Topal Osman Paşa'nın hâlû şanını (durumunu ve şöhretini) izaha kâfidir. Kendine tevdi edilen (verilen) vazifeyi de paşa bihakkın (hakkıyla) tebcile şayan (ululamaya değer) derecede ifa etmiştir (yerine getirmiştir). Süleyman Nazif'in de söylediği gibi Osman Paşa'nın galebeleri (zaferleri) kendi himmet ve kudretinin asarından (eserlerinden), son mağlubiyeti ise ahlâksız ricalin seyyiatından (kötülüklerinden), bir de hastalanmasından münbaistir (ileri gelmiştir).

Şehrizar ovasında kahhar bir ekseriyete galebe çalmak için hastalığına rağmen nefsi de her muhataraya (tehlikeye) ilka ederek (atarak) biaman düşman ile pençe pençe boğuşurken vatan uğrunda şehit düşmüştür (1145).

Topal Osman Paşa'nın oğlu Ratip Ahmet Paşa şairdir. Ratip Ahmet Paşa'nın Şemseddin Bey'den büyük olan oğulları Asaf Mehmet Paşa ile İbrahim Naşid Bey de şair idiler. İkisinin de haylice güzel şiirleri ve "mürettep divan"ları vardır.

Hanedanın Topal Paşa'dan sonra en mühim şahsiyeti ise Ratip Ahmet Paşa'nın en büyük oğlu olan Müderris Osman Paşa'dır.

.....

İşte Namık Kemal böyle bir hanedanın evlâdındandır. Görülüyor ki mensup olduğu ailenin efradı ya hamaset (yiğitlik) ve secaat (kahramanlık) yahut şiir ve sanat erbabından idi.

Kemal "Vatan yahut Silistre" unvanlı temaşa (tiyatro) eserinde "ecdâdından kırk şehit adı sayabilirim" derken kendi ecdadını kastetmiştir.

Böyle kahraman fedakâr kahramanlar yalnız Namık Kemal'in hanedanı arasında yetişmiş değildir. Türk milletinin göklere şafaklarla vurulup kalan tarihinde daha binlerce yıldız alınlı er oğlu erin siması parlâr.

Topal Osman bilhassa Müderris Osman Paşa'ların elim akıbetlerinden (acı sonlarından) maada (başka) Namık Kemal büyük pederi Şemseddin Bey'in duçar olduğu (karşılaştığı) kahharane muameleyi (kahredici davranışı) de öğrenmiş, hususiyle bunun elim (acı) neticesini kendi nefsinde hissetmişti.

Şemseddin Bey yüzdokuz yaşına kadar yaşamış ve beş pa-dışaha hizmet etmiştir. Bu hizmetlerinin mükâfatı ne oldu?

.....

Şemseddin Beyin küçük oğlu olan Mustafa Asım babasının bu musibetini görmüş, babasıyla beraber zureret ve sefalet içinde yaşamış, pederi vefat ediverince de henüz çocuk iken de ellerin yardımı ile fakirane ömür sürmeğe mecbur olmuştur. Yalnız çiftliklerinin varidatıyla (geliriyle) küçük bir kasaba halkını müreffehen (refah içinde) geçindirecek kadar servet sahibi bir ailenin son evlâdına nasip olan şu sükût izmihlâl (sessizlik ve çöküş) onun vicdanında zülmü istabdada (istibdanın zülmüne) karşı nasıl bir gayz ü nefret (kin ve nefret) uyandırır tasavvur olunsun.

Tarihin sinesinden nebaan edip (çıkıp) gelen bu gayzü nefret bürkânının (ateşinin) Kemal'in kalbinde alevlenmesi için Asım Beyin pek büyük tesiri vardır. Binaenaleyh bu zatın hâlû şanını anlatmayız.

Mustafa Asım Bey herşeyden evvel fevkalâde zeki bir insandı. Namık Kemal pederinden bahsettikçe: "bana zeki diyenler vardır, lâkin babam benden çok zekidir, hatta dünyada tanıdığım insanlının en zekisidir" derdi. Bu zekâ istihza(alay),tez-

yif (küçümseme) ve tenkit vadilerinde inkişaf etmişti (gelişmişti), ve hassaten (özellikle) siyasiyata taallûk ettikçe (dönüştüktü) hayrete şayan derecelere yükselirdi. Bu zatın tahsili idadi (bugünkü lise seviyesinde okul) derecesine bile yükselemediğinden ve malûmatı eski zamanların münevverleri (aydınların) için kâfi ve vâfi (yeter) addedilen biraz arabî, farisî ile şimdi liselerde tedris olunan (öğretilen) hesap, coğrafya gibi ilimlerin mebadisinden (girişinden) ibaret bulunduğunu da söylemeliyiz. Onun iyi hem de pek iyi bildiği iki şey vardı: tarih, nücüm ilmi (astronomi).

II

Şinasi kimdir ve Kemal'e nasıl rehberlik etmiştir?

Bunu söyleyebilmek için İstanbul'daki yeni muhitin nasıl teşekkül ettiğini anlatmak mecburiyetindeyiz. "Devri cedid" (yeni dönem) namını alan edebiyatın tarihinde biletraf (etraflica) izah olunan bu muhiti burada pek mücmel olarak (özetleyerek) terar ve ihtar edelim (hatırlayalım):

Osmanlı İmparatorluğunun asırlarca devam eden istilâ (yükselme) ve tevakkuf (durgunluk) devirlerinden sonra başlayan inhitat (gerileme) devri 1774 senesinde aktolunan (imzalanana) meş'um (uğursuz) Kaynarca Muahdesiyle kat'î bir izmihlâl (çöküş) şeklini almış idi ve devletin izmihlâli milletin de izmihlâli demektir. Bunu anlayan hamiyetli bazı Türkler devleti ve milleti kurtarmak için ıslahat yapmak yani artık yıpranmış şark medeniyetinin yerine garp medeniyetini tellâkki etmek (almak, anlamak) lâzım geleceğine iman ettiler (inandılar). Garbın ilm ü irfanını memleketimize celbetmeye (getirmeye) çalıştılar. Bu mesainin (çalışmasının) üç büyük merhalesi vardır: Üçüncü Selim

(1789-1807)'in ıslahatı, İkinci Mahmut (1808-1839) tarafından yeniceriliğin ilgası (kaldırılması), Abdülmecit (1839 — 1861)' in Tanzimat hattı. Bu hat (ferman) herkesin mal ve can ve ırzı mahfuz olduğu (korunduğu) esaslarını cami (toplayan) pek mühüm bir terakki hatvesiydi (adımıydı). Lâkin bu da zaman ihtiyaçlarına kâfi değildi. Dördüncü bir hatve (adım) olarak meşrutiyeti ilân etmeğe yani bütün nüfuzu kuvveti padişahın ve vükelâsının ellerinden alarak millete vermeğe kat'î ihtiyaç vardı. İşte İstanbul'da da Üçüncü Selim zamanında başlayarak Abdülmecid devrinde takarrür eden (yerleşen) “münevver muhit” (aydın kesim) bu fikrin mümessili, Şinasi de bu muhitin en mübeccel (yüce) ve ulvî simasıdır!

Şinasi Kemal'i ilk gördüğü gün genç şairin müstesna kabiliyetini anlamıştı ve kendisine hemen o gün fransızca çalışmasını tavsiye etti. Üstat ile tilmiz (hoca ile öğrenci) arasında bir saat devam eden musahabet (sohbet) Namık Kemal'in bütün müstakbel (gelecek) hayatına hâkim olmuştur.

III

Şiirler

Şimdi asarına (eserlerine) gelem:

Namık Kemal'in pek genç, henüz çocuk iken şiir yazmağa başladığını yukarda söylemiş ve eski yolda olan bu şiirlerin fevkalâdeliğini de mevzuubahs (sözkonusu) etmiştik. Mutasavvıfane eş'ârından (şiirlerinden) müteşekkil kadîm (eski) divanını tetkike girişmiyeceğiz. Çünkü maksadımız kendisinin tarihe karışan asarını değil, hâlâ bugün yaşayan ve büyük milletimiz arasında en büyüklerin hafızasını tezyin eden (süsleyen) şiirlerini anlatmaktır.

Bu şiirleri Şinasi ile görüşerek vatan uğrunda mücadeleye (çalışmaya) başladıktan sonra yazmıştı. Yeni şiirleri ancak dört, beş formalık küçük bir mecmua teşkil eder. Kendisi istemiş olsaydı meşguliyetini şiire hasreder ve fitratinde (yaratılışında) olan o şedid hassasiyet, o mümtaz ulviyetle pek büyük bir şair olurdu. Lâkin o şiiri de bir “gaye” değil, bir “vasıta” telâkki etmiş ve bütün vicdan ü irfanile siyasiyat sahasında vatan hizmetine atılmıştır. Binaenaleyh büyük bir şair değildir.

Bir kere tasavvuftan ayrılınca “aşk” onun şiirlerinde pek az tesirini gösterdiği gibi “tabiat” de mevzularını (konularını) teşkil etmemiştir. Beşerin (insanların) kalbî ahvaline, hayatın acılarına, sürurlarına (sevinçlerine), şu âlemdeki büyük, küçük şeylerin tecellilerine (görünümüne) dair mükemmel, ulvî velhasıl hilkat (yaratılış) ve tabiatten mülhem (ilham almış) şiirleri okutur. Âşıkane veya musavvirane (tasvir tarzında) yazdığı şiirlerde o köhne güneş, ay, gül teşpihleri (benzetmeleri) çok görülür. Fakat vatanperverane şiirde Namık Kemal’in en yüksek, en heyecanlı şairimiz olduğu bilittifak (tam bir görüş birliği ile) kabul olunmuştur. Onun:

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten

matlalı “ Hürriyet Kasidesi” ve vatan için yazdığı “Vaveylâ” Abdülhak Hâmit de dahil olduğu halde hiç bir şairimizin yazmadığı derecelerde yüksek vatan şiirleridir. Abdülhamit zamanında Rusya muharebesi mağlûbiyetinden sonra şair Hikmetle müşterek yazdığı vatan manzumesi enfes bir şiir “Cezmi” romanında mûnderiç (yer alan) “Terkibi bent” de sonu âşıkane olmakla beraber yakarıdan aşağı vatanperverlik fikrinden mül-

hem (ilham alınmış) ve yine misli (örneği) mefkut (bilinmeyen) bir mazumedir.

.....

Hususî Hayatı

Namık Kemal gayet büyük, yuvarlak başlı, pek yüksek alınlı, pembe çehreli, hiddetlendikçe çatılır az eğrili kaş, koyu elâ gözlü, irice burunlu, fevkalâde güzel ağızlı; kırk yaşından sonra siyah denilecek kadar koyulaşmış, uzunca kumral sakallı; kısaya mail (yakın) orta boylu; şişmanca omuzları geniş, elleri, ayakları küçük bir insan idi.

Burnunun sağ tarafında attan düştüğü zaman hâsıl olan yaradan kalma bir çizgi vardı. Mizacının asabî, demevî (sinirli) olduğunu doktorlar söylerdi. Pek nadîr hiddetlenir, fakat hiddeti uzun devam eder burnundan kan boşanarak nihayet bulurdu. Sımasındaki ilâhî cazibeyi tasvirden âcizim. O ulvî simadan namütenahi (sonsuz) manalar dolaşırdı, hele gözleri mükemmel bir insan fıtratının en güzel makesiydi (yansımasıydı); şimdi şimşekler fırlatır, şimdi tebessümlerle dolar, derken hazin hazin ruha işler, bir dakika sonra hayatın mahiyeti o kadar derinleşir, her dakika, her saniye ulvî, muhtarip, ümitperver, emin, mahzun, mütefekkir, hâkim, ilâhî bin maal (anlam) arzedden cevval (çok canlı ve hareketli) birer nur!

Kim görse vech-i pâkini hayran olup sana
Ta can evinden eyler idi arz-ı ihtirâm

beytini ben bir mübalâğa değil, bir hakikat olarak söyledim. Ona her gören meftun (tutkun), bütün vicdanıyla hürmetkâr olurdu. Kendisini tanıyanlardan bir insan bilmiyorum ki bu hakikati itiraf etmiş olmasın.

(*Namık Kemal*, s.2-5, 20-21, 27-28,58)

LİSANIMIZ'DAN*

Yeni grameri mevzu bahsedince şu fikirlerin temhidine (düzenlenmese) ihtiyaç hasıl oldu. Şimdi muhtelif nüshalarımızda intişar eden (yayımlanm) beş mektubumu icmal edeceğim (özetleyeceğim). Ta ki mesele dağmıklıktan kurtularak muayyen, mahdut bir çerçevede dahilinde göz önüne gelsin:

1. Lisanları sadeleştirmek lâzımdır. Çünkü halkın seviyesine inerek onun terbiyei medeniyesi (medenî eğitimi) temin olunmalıdır. Bunu yapacak olan da maharrirler, edipler, âlimlerdir. Fakat sadeliğin umumî bir surette kabul edilmesi kabil değildir. Zira her lisanda avamın (halkın) seviyesinden çok yüksek mefhumlar vardır ki lâfızları halk lisanında bulunamaz. Ecnebi lisanslardan alınmış lügatları (sözleri) manaları kolayca anlaşılmadığı için terkederek yerlerine eski Türkçeden, Çağataycadan fîlândan halka yabancı ve manaları daha karanlık lâfızlar getirmek büyük bir tenakuza (çelişkiye) düşmektir. Ulûmu fûnun (fen bilimleri) ıstılahları (terimleri) Türkçeye tercüme edilirse lisan iflâs eder.

2. Resmi lisan her millette husûsî lisandan başkadır ve onun ölmesine ihtimal yoktur. Şekilleri değişir ise de üslûbu yaşar. Resmî lisanın teşrifat (Protokol, resmî kabul ve törenler) kelimeleri, tabirleri, hakkında biletraf (etrafıca) düşünülmekle umumî bir karar verilmek lâzım gelir. Hususî üslûp “iş yazısı” olarak kabul olunamaz. Lisanımızın muhtelif mevzu ve üslûplarda mükemmeliyetini temin için onu bütün halka okutmak elvermez, lisan hakkıyla tasarruf etmeliyiz (sahip çıkmalıyız). Lisanı zengin-

* Ali Ekrem'in yeni harflerle yayımlanmış olduğu bu kitabından aldığımız bu metinleri, imlâsına dokunmadan, yazarın kaleme aldığı biçimde veriyoruz.

leştirmek onu doğru, ahenkli, güzel kuvvetli bir medeniyet lisanı yapmak demektir.

3. İmlâmızın tevhide (birliği) ve noksanlarının ikmali (tamamlanması) vaciptir (gereklidir), fakat imlâda avamın (halkın) değil, münevverlerin (aydınların) telâffuzu esas olmalıdır. Lisanımızda gramer hataları yapıyoruz. Rum'ları taklit derecesine düşüyoruz, "Seyrisefain" (gemilerin seyri) gibi manasız bir terkiibi kullanmakta ısrar ediyoruz; lisanımızın zengin, ince, güzel kaidelerinden gafiliz (habersiziz). Türkçemizin güzel şivesi berrbat oldu. Muttasıl (devamlı) Fransız şivesiyle yazıyoruz. Temiz Türkçe yazılmış eserler enderdir.

4. Lisandan ecnebi lûgatları (yabancı kelimeleri) atarak yerlerine tam, yahut mütekarip (yakın) Türkçe mukabillerini (karşılıklarını) getirmek kabil olmadığı gibi Türkçemizde aynı manayı ifade eden muhtelif lâfızlardan yalnız Türkçe olanını muhafaza ederek diğerlerini atmak ta (da) mümkün değildir. Bugün kullanılan edebiyat ıstılahları (terimleri) yerine Lâtin'ce yahut Yunan'ca ıstılahlar kabul etmek müteassirdir (güçtür). Farisî kaidesiyle yapılan terkipler bütün gürültülere rağmen Türkçe'de yaşıyor. Bunlara "Gayrimillî" demek asla caiz olamaz. Farisî terkiplerin bir de mürekkep (birleşik) sıfatların lisanı şiirü edebe (edebiyat ve şiir diline) bahşettiği servet-i beyan (anlatım zenginliği), cezaleti ahenk (ahenk bakımından kulağa sert gelen kelimelerin kullanılışı) hiçbir lisanda görülemez. Büyük üdeba ve şüeramız (şair ve yazarlarımız) hıthane edebiyatımızda (edebiyatımızın zenginleşmesinde) mühallet olacak (ebediyen yaşayacak) dâhiyane sözlerini hep terkip lisanile yazmışlardır, bi-naenaleyh bu lisan Türk milletile beraberce yaşayacaktır.

4. Meşrutiyet azgınlıkları arasında kavaidi lisana (dilin kurallarına), fesahatü belâgate (doğru ve güzel, kusursuz söz söy-

leme becerisine) hücum edilerek Türkçe esaslarından sarsıldı ve mekteplerde tedrisat (öğretim) berbat edildi. Lisan bir ucube (tu-haf) oldu. Yeni yazıların ekserisinde de fesahatü belâgat yok-tur, bir çok misalde gösterdiğimiz gibi kitabet (yazı) kavaidine riayet olunamıyor (uyulamıyor), vuzuh (açıklık), ahenk, muva-fakat (uyum) kanunları da ihlâl ediliyor. Büyük üdebamızın (ya-zarlarımızın) sahaifi beliganesine (güzel kaleme alınmış eserle-rine) mütakarip (yakın) bir yazı gösterilemez. Onlar gibi yazmağa da çalışmıyoruz. Türkçemiz tedennî ediyor (geriliyor). Bu millî afete karşı düşünebildiğim tedbirleri işte şu son mektubumda okuyacaksınız.

Evet, Türkçemizin bugünkü hali millî bir afettir; öyle bir afet ki bütün vicdanü irfan erbabının ittihadile önüne geçilemezse Türk milletini âlemi medeniyette (medeniyet dünyasından) hakkı hayattan (yaşam hakkında) mahrum bırakır. İşte ben mukad-des vazifei vataniyemi (vatan görevimi) ifa ediyorum (yerine ge-tiriyorum) ve en açık lisanımla söylüyorum, en gür sesimle bağı-riyorum: Tutulan yol doğru değildir.

.....

İşte yeni lisan davasının ruhu budur gibi görünüyor. Eğer hakikaten böyle ise biz de bu davaya “millî âfet” diyoruz ve böyle demekle haklı olduğumuzu da delâli kat’iyesiyle (kesin delilleriyle) ispat ettik zannımdayız.

Tedbirlere gelince: Bunlardan evvelki mektuplarımda arze-tiklerimi tekrar edeceğim ve diğerlerini de söyleyeceğim:

1. Yeni imlâmız münevverlerin (aydınların) telâffuzuna is-tinaden tevhit olunmalıdır (birleştirilmelidir).

2. Yeni gramerimiz mahayyel (hayalî) bir lisan için değil mevcudu mütekâmil (gelişmiş) hakikî Türkçe için yapılmah, bi-naenaleyh Arabî, Farisî kaidelerini de lüzûmu kadar cami (içine almış) bulunmalıdır.

3. Yeni lûgatımız tamamen Türkçeleştirilebileceği zannolunan bir lisan değil, Şinasi mektebi edebi (edebiyat ekolu) lisanının bütün lûgatlarını ihtiva etmelidir.

Bu üç mühimmenin (önemli noktanın) tahukkuk ettirilmesi Lisan Encümenine muhavvel olmak (havale edilmesi) lâzım gelir. Encümen lisanın esaslarını tayin ve mekteplerde tedrisatı (öğretimi) tevhit edecektir (birleştirecektir).

(*Lisanımız*, s. 41,42,43)

BARİA'DAN

(4. perdenin 6. sahnesinden itibaren aldığımız bu bölüm, Baria'nın eve dönüşünü anlatmaktadır)

ALTINCI MECLİS

NEVİN (kapının aralığından), ADNAN BEY, HALİT BEY, ve MURTAZA, BARİA HANIM , PERESTU

BARİA (dışarıdan bağırır) Halit, Halit!

HALİT (Babasına koşarak) Aman baba... babacığım... rüyamı görüyorum ben? Baria'nın sesi bu?

BARİA (sesi daha ziyade yakınlaşır) Halit, Halitciğim... Halit...

HALİT O, o, Baria, o... Baria gel gel, Bariacığım... Buradayım, gel diyorum sana!

(Halit kapıya kadar koşar, Baria yaşmaklı feraceli Halit'in kucağına atılır, Perestu müteakiben girer, Baria'nın yaşmağını, feracesini kemal-i süratle çıkarır.)

BARİA (Başı Halit'in omuzunda) Oh, oh ya Rabbi... Allahım sana hamd olsun... Ben geldim işte Halit.... Bakayım bakayım sana beyim... (Halit'i öpmeye başlar) Oh yine eski kocacığım... Aman Halit oturt, beni bir yerde oturt... düşeceğim, kuvvetim kalmadı...

HALİT (Baria'yı divanın üstüne oturtur) Nen var Baria? Nen var? Söylesene! Ay... ses vermiyor...

PERESTU (ilerleyerek) Bayılmıştır efendim... günde kaç ke-re bayılıyor!! (Perestu Baria'nın ellerini oğuşturmaya başlar) Biraz su getirin, yüzüne serpelim...

NEVİN (Çocuğunu bırakmış, elinde bir bardak su getirir, Baria'nın önünde diz çöker) Vah hanımcığım... o benim bîçare hanımefendiciğim!

HALİT (Baria kucığında) Sen ha Nevin! Sen!

NEVİN Ne zannettiniz siz?

HALİT (Baria'ya bakarak yavaşça) Sen de bir meleksin Nevin!

ADNAN (İlerleyerek Baria'yı uyandırmak istemiyormuş gibi yavaşça) Şimdi biraz çekil Nevin... Zavalhı Baria, gözünü açınca seni karşısında bulmasın. Murtaza sen de koş bizim doktora
(Nevin - Murtaza çıkarlar)

YEDİNCİ MECLİS

ADNAN BEY, HALİT BEY, BARİA HANIM, PERESTU

ADNAN (Perestu'yu bir tarafa çekecek) Nasıl, perestu?

PERESTU (gizlice ağlayarak) Fena, beyfendi, pek fena: He-kim ümit yok dedi...

BARİA (ayrılır) Halit... Oh (Halit beyin gözlerini öperek)) Oh!... Yüreğime ruhun serpiliyor, sen benim yanımdasın ha! Ben senin kucığında yatıyorum öyle mi? İnanamayacağım geliyor... Bu kadar saadete inananmayacağım ben... Ben hastayım Halitciğim, sen biliyor musun? Sen hastalığımı duydun muydu?

HALİT Hayır iki gözüm, duymadım Bariacığım! Hiç duysam gelmez mi idim?

BARİA (doğrularak Halit'e nasb-ı nigâh eder) Gelir miydin Halit? gelir miydin? Allah aşkına doğru söyle! Her şeyi unuttur da gelir miydin?

HALİT Gelmez miydım hiç Bariacığım?. Lâkin haberim olmadı... Bana vallahi haber vermediler. Senin başın için vermediler. Vah benim bir tanecik Bariacığım! ne kadar da zayıflamışsın!

BARİA (kesik kesik) Haber vermediler öyle mi? Ah o benim hınzır kardeşlerim! Gördün mü Perestu? Ben sana demedim mi? Onlar beni yine aldattılar... haber vermediler... çünkü haber vereydiler... sen gelecektin... sen de geldin mi... ben ellerinden öpecektim... Ah bey babacığım, siz de burada mıydınız? Ben sizi görmedim, affedersiniz efendim... Bey baba... geliniz buraya... önce ellerinizden öpeyim (Adnan Bey gelir) Şimdi Halit, biraz müsaade et... bir dakikacık müsaade et... ben babama gizli bir şey söyleyeceğim... ben (Halit Bey kalkar) kaçma ha... Bak sana artık bey demiyorum Halitciğim... iki buçuk senedir... firkat geceleri, o uzun gecelerde... seni hep adınla çağırdım da... geliniz bey babacığım... (yavaşça) Halit duymasın efendim... Ben sizin rahatınızı bozmağa gelmedim, bey baba... Sakın öyle zannetmeyiniz... Ben Halit'i Nevin'den ayırmağa gelmedim... Ben öleceğim bey babacığım... kocacığımın yanında, sizin evinizde ölmeğe geldim ben!

ADNAN Allah esirgesin kızım, o nasıl lâkırdı...

BARİA (yine yavaşça) Doğru lâkırdı beybabacığım... Bana bir doktor bakıyor... Pek iyi adamdır... onu istintak ettim (sorguya çektime)... Doğruyu söylemezsen ahirette Allah'a senden şikâyet ederim dedim... İyi olacaksam buraya gelmemeli idim... öleceksem zararı yok değil mi efendim? Vedaya gelmiş olurum... Doktora hepsini, anlattım... Kavgaları, ayrılıkları... davaları... Nevin'i... hepsini, hepsini söyledim... Doktor iyice anladı... Bana üç gün sıra ile kuvvet ilâçları içirdi... Ben zorla yemek yedim beybaba... Nihâyet bu sabah geldi... bana izin ver-

di. Perestu'ya gizlice bir araba getirttim. Geldim, size veda etmeğe geldim...

ADNAN (gözleri dolar, sesi titremeğe başlar)

Aman kızcağızım Baria... Bırak bu lâkırdıları...

BARİA (gittikçe daha zayıf)

Doktor bana ayrılırken "Elveda hemşire; inşallah livâü'l-hamd altında görüşürüz" dedi (öksürür) aman bu gıcık... ne mu-sallat... hasılı beybabacığım... siz hiç üzülmeyiniz... ben yol-cuyum... Hem pek çok ömrüm de kalmadı... Halit, Halit gel yanıma .. bitti, söyleyeceklerim bitti.. gel buraya Halit... Beni affettin mi sen?

HALİT (Yine divana oturur, Baria göğsüne yaslanır)
Ah Bariacığım... iki gözüm... seni affetmek ha! Sen beni af-fettin mi?

BARİA (öksürür) Yok Halitciğim... Senin hiçbir kabaha-tın yok.. Ben sana bu dünyayı zindan ettim.. Ben senin gibi ko-canın kadrini bilmedim.. (muttasıl öksürür) O iğrenç kalbli .. çıkan yüzlü kardeşlerime uydum... Bana neler yaptılar bilsen Ha-lit! Benim tek mil varımı yoğumu yediler! Bütün elmaslarımı sat-tılar... Beni az daha evlerinden de kovuyorlardı... Buraya gel-mek için araba parasını Perestu verdi. (ağlar) Allah'tan bulsun-lar... Beni bitirdiler... (öksürür)

SEKİZİNCİ MECLİS

EVVELKİLER, MURTAZA, DOKTOR

MURTAZA Buyurun doktor efendi buyurun.

DOKTOR (Baria'yı muayeneye başlar)

Ne zamandan beri rahatsızsınız efendim?

BARİA Bilmem... Her zaman. (öksürür)

DOKTOR Bir şey değil efendim... sinir rahatsızlığı... Geçer inşallah (Gözleriyle etrafı araştırır, Adnan Beyi görünce ona tevccüh eder, yavaşça) Allah sabr-ı cemil (güzel sabır) ihsan etsin beyefendi!

ADNAN Aman doktor!...

DOKTOR Yarım saatlik ömrü kalmıştır.. Bendeniz müsaadenizle gideyim..

BARİA (sesi gittikçe zayıflar)

Halitciğim.. Sen beni biraz bırak.. şu yastığı koy.. Azıcık uzanayım olmaz mı?.. Hem sen istersen biraz git de yine gel...

HALİT (mütehayyir)

Niçin gideyim Bariacığim?..

BARİA (kesik kesik) Belki... dayanamazsın da...

HALİT (çıldırılmışçasma) Ne diyorsun Baria! (Babasına koşarak) Baba.. hekim ne dedi?

ADNAN Hekimin bir şey demesine hacet var mı ya? Görmüyor musun oğlum? (elini tutarak) Halit metanet, bak Baria senden her halini saklamağa çalışıyor, sen çıldırırsan kadına son nefesinde rahat vermezsin..

BARİA (gayet zayıf) Gel yanıma Halit... gel... beni artık bırakma... Nevin'i çağır... Nevin'i isterim ben... çocuğunu beraber getirsin... Yok getirmesin... kendisi gelsin...

HALİT (fevkalâde bir temkinli tavır ile)

Nevin, Nevin! buraya gel!

DOKUZUNCU MECLİS

EVVELKİLER , NEVİN

NEVİN (koşarak) Efendim.

HALİT Gel, hanımın seni çağırıyor...

BARİA (doğrulamaya çalışarak)

Hanımın ha! Aferin Halit... Artık senden ne saklayayım Halitçiğim? Artık görüyorsun işte... Ben sizi birbirinizden ayırmağa gelmedim... Yok, ben öyle fena yürekli değilim.. Halitciğim... Ben sana veda etmeğe geldim... Ben seni görmeden ölemezdim ki... Ruhum vücudumdan ayrılamazdı... değil mi Halit?.. Ah Halitciğim, iki gözüm Halit... Sana ben çok cefa ettim... Sana ben çok eziyet ettim... Ben deli, âdetâ deli bir kadınum... Sen bana bir kere, bir kere of demezdin Halitciğim... Gel Nevin, kardeşim... Kocanın kıymetini bil sen! Dünyada böyle erkek bulamazsın... Şimdi kıskanmazsın değil mi? Benim dudaklarım ölü dudağı... nefesim buz gibi Gel seni öpeyim Halit... Bak Nevin izin veriyor!...

(Halit Beyi öptükten sonra yastığına yığılır, hafif hafif öksürüğü işitilir, Adnan Bey put gibi durur, Murtaza, Perestu Halit Bey, Nevin sessiz sessiz ağlarlar.)

BARİA (uykudan uyanırcasına)

Oh..Bir iyilik, bir rahat duyuyorum ben (etrafına bakarak) hepiniz.. hepiniz buradasınız ha! Beybabacığım.. Murtaza.. vay Murtaza sen de mi buradasın? Ne sadık adamdır.. Nevin, benim her şeyimi... öbür evden getirt... iki kırıntıyı buna... Perestu'ya ver...Sen muhtaç değilsin... Sana vasiyetim olsun Ne-

vin.. susunuz ağlamayınız!!.. Neslim tükeniyor.. beni dinleyiniz! Sana vasiyetim olsun Nevin.. bebeği, kocanı.. çok sev, pek çok sev!... Sakın... sakın ena fena lâkırdı söyleme... sen de Halit... Nevin'i... hem kendisi için.. hem.. uğrunda ölen bîçare.. bedbaht Bariacığın için sev!..

(biraz durduktan sonra hafifçe doğrularak)

Karşımda.. melekler.. çocuk.. çocuklar görüyorum.. Benim çocuğum olmuş.. Aman ya Rabbi.. ihsanın ne büyüktür!.. Bana son nefesimde.. çocuklar ihsan ettin sen.. gül çehreli çocuklar! (elleriyle bir şeyler tutmaya çalışır) Halit.. Halit.. (Halit koşar, Baria omuzuna başını kor) Oh.. ya Rabbi.. Oh.. Halitçiğim.. Aman bir fenalık geliyor bana.. aman.. Halitçiğim.. benim.. Allah!

(Baria kanepenin üzerine düşer, Halit Bey yüzüne bakakalıp. Nevin fırlayarak Halit Beyin elinden tutar, Murtaza öbür elini yakalar)

NEVİN (Halit Beyi kapıya doğru sürükleyerek)

Gel Bey, yavrumuza, çocuğumuza gidelim.

ADNAN (Baria'nın kalbini yokladıktan sonra sahnenin önüne gelerek)

Sadr-ı esbak (eski sadrazam) Ahmed Paşa kerimesi (kızı) Baria Hanım vefat etti! Hayır: Öldürüldü, bedbaht kadın!... Kattilleri de kardeşleri bir de... bir de ben!

MURTAZA (Adnan Beye koşarak ve ağlayarak)

Sus sen de beyefendi! Bu sabah sen kendin söyledin: Hepsî kader, Allah'ın kaderi vesselâm!

(perde iner)

(Baria , s. 234-245)

MİŞO

Sekiz dokuz yaşında iken kendisinden pek ziyade korktuğum biri vardı: Mişo. Galiba Mişev'in muhaffefi (kısaltılmış) olan şu nam-ı acib (tuhaf ad) ile muanven-i yâdigâr (kendisini her zaman hatırlatacak bir ismi olan) büyük pederden sonra evin âmiri idi. Kethüdâ (ev sahibi) , vekil-harç, (ev masraflarına bakan), uşak hep Mişo!. Neme lazım bunlar! İsterse evin her şeyi olsun; fakat Mişo benim de lalam idi. Bir lala ki başa belâ! Süratsız, sert anûd (inatçı) dessâs (hileci) herif. Bir kerre kaşlarını çattı mı, alınının derisini yarsan o kara kömür kaşları birbirinden ayırmak kabil değil; bir kere bağırmağa başladı mı, insanlar değil hayvanlar bile etrafından kaçmağa mecbur olur; bir şeye olmaz deyince kim emrederse etsin olur demez; hele bu “olmaz” benim hakkımda sadır olmuş (çıkmuş) bir hüküm ise. Ya desaslığı (hileciliği), şeytanlığı, aman ya Rabbi! Ne yaparsam bilir, öğrenir; kabahatimin derecesine göre beni haşladıktan sonra büyük pederimden de azar işittirir. Hasılı bence çekilmez bir musallit (sataştırıcı). Her sabah erkenden kalkmalı, giyinmeli; biraz geç kalksam Mişo'nun iri sesi harem kapısından kükreye kükreye yattığım odaya kadar yetişir. Giyinip de selâmlığa çıkınca kahvaltımı hazır bulurdum: Bir büyük fincan yumurtalı yahut kahveli süt, bir dilim ekmek, biraz tereyağı, peynir, temiz, muntazam bir masacığın üzerine dizilmiş olan bu şeyleri yinceye kadar Mişo karşımda divan dururdu. Keşke yanıma otursa da yüzüme o sert nazarla bakmasıydı. Ne hazırlanmış ise hepsini yemeli, fincanda birdamla süt bırakmak kâbil değil. İşahım olmadığı günler o kocaman fincan dolusu sütü içmeğe başlardım da gözlerim dolardı. Mişo'da hiç tağayyür (değişiklik) yok: “Haydi beyim, sütünüzü bitirin; mektep vakti geçiyor,” İşte her gün söylediği söz. Kahvaltıdan sonra beni alır, mektebe götürür; akşam yine eve getirirdi.

Mektep dediğim hususî darü't-tedrisde (özel ders odası) sekiz on çocuk idik. Fransızca olarak coğrafya gibi mebadi-i ulmu (temel bilgiler) tahsil ediyorduk. Mektebin müdiresi Madam "Kokini" de Mişo kadar değilse bile hemen o derecede sert bir kadın idi. Binaen-aleyh kendisini pek sevmezdik. Fakat tedrisatından (öğreniminden) çok müstefid olurduk (faydalanırdık). Bilhassa ben Fransızcamı hayli ilerletmiş, hatta yalan yanlış o dilden gevezelenmeğe bile başlamış idim. Çünkü gündüz madamın mektepte kemal-i maharetle (mükemmelm bir şekilde) verdiği dersleri gece evde Mişo vüfur-ı huşûnetle (çok sert ve katı bir şekilde) bana ezberletildi. Yemekten bir buçuk saat sonra ders odasına girilir, hemen iki saat çalışılır, sonra büyük babamın yanına gidilerek imtihan verilirdi. Merhametsiz Mişo, tatil gecelelerinden başka bir gece yakamı bırakmazdı.

Bizim lalanının sertliğine misal (örnek) olacak bir vaka hala hatırımdadır: Bir gün mektepte madamın hastalanmış olan kızıyla meşgul olmasından bi'l-istifade (yararlanarak) bahçeye çıktık, oyun oynamaya başladık. Çocuklar yalnız bırakılınca aralarında her oyun bir kavgaya müncer olur (kavgayla sonuçlanır). Biz kavgadan tutturduk döğüşe kadar çıktık! Arkadaşlarımdan biri fesimi kaptı, püskülünü o kadar şiddetle çekti ki fesin tepesi yırtıhverdi. Bunu görünce çocuğun üzerine hücum ettim, kendisini gücüm yettiği kadar patakladıktan sonra yırtık fesimi başıma giyerek bahçe kapısından dışarıya fırladım. Artık orada duramazdım : İhras ettiğim (elde ettiğim) galibiyet umum çocukları aleyhime sevk edecek, bana bir alâ dayak çekecektiğini hissetmiş idim. Hiddetimden köpürerek, ikide birde dönüp nigâh-ı ateşin ile (ateşli bir bakışla) mektebin kapısına bakarak eve doğru ilerliyordum. Beş on dakika sonra yorgunluk vücuduma bir rehavet (gevşeklik) getirdi. Kanımdaki galeyan sükûnet-pezîr oldu (sakinleşti); o zaman düşündüm : Ne-

reye gidiyorum? Böyle pejmürde kıyafetle, yırtık fesle eve gitmek!... Mişo ile ne yaparız? Belki de evde değildir.... Ya evde ise? Lalamm hayali gözümün önüne geldi: Vay ne korkunç surat! Ne yaman tavır!!.. Ayaklarım titriyordu. Ne yapmalı Ya Rabbi? Mektebe dönsem dayak hazır, dayak da olmasa istihza... Ne rezalet! Artık her şeyi gözüme aldım, Mişo'nun tekdirlerine (azarlamalarına) karşı zihnimde müdafaalar tertip ederek ağır ağır eve çıktım, kapıyı titreyerek çaldım. Mişo açmasın mı.... Bak başıma gelenlere;

Vay.... Ne o beyim? Nereden geliyorsunuz? Bu saatte... Ne var bakayım?

Madamın kızı hastalandı da...

Hastalandıysa size ne? Bu kıyafet, bu hal! Yüzünüz sarı... Vay fesiniz de yırtılmış!

Evet... Yolda gelirken... Rüzgar başımdan kaptı da... Bir taşın arasına sıkıştı, çekince yırtıldı, Mişo Ağa...

Ya öyle mi?

Başka bir şey söylemedi. Ben kurbanlık koyun gibi hareketsiz, mecalsiz bekliyordum. Mişo gözden iki dakika kadar kaybolduktan sonra fesini , paltosunu giymiş olduğu halde göründü. Demir parmaklarıyla bileğimi yakalayarak o zamana kadar kendisinden hiç iştirmediğim bir lisan ile “ haydi bakalım mektebe” dedi. Beni adeta sürüklemeye başladı. Yolda için için ağlıyordum. Gözlerimden dökülen yaşlar yüzümü yakıyordu. Feryadımı kim dinler? Yüzüme kim bakar? Mişonun o menhus

*Ali Ekrem'in sanatını incelerken onun hikâye denemelerinden de söz etmiştim. Bunlara bir örnek olsun diye Mişo adlı denemesinin ilk bölümü buraya alıyorum.

(uğursuz) o korkunç kaşları yine çatılmış, muttasıl (sürekli) ötüne bakıyor, hiç durmadan beni sürüklüyor, bileğim ağrıyordu. Hele mektebe gelebildik. Madam Kokini çocukları dağıtmış, hasta kızının yanında imiş. Lakin Mişo böyle sebepleri anlar mı? Kadını aşağı çağırttı, biraz konuştular; sonra yine beni bileğimden yakaladı dedi ki: “ Fesin hangi taşın arasına sıkıştıysa bana göstereceksin.” Ne müşkil şey! Mamafih fütur getirmedim (bununla birlikte aldırmadım). Yolda giderken birbirine yakın iki taş görerek Mişo’ya gösterdim. Bir yüzüme bir taşlara baktı. “ Yalan söylemenin sonunu ben sana gösteririm.” demekle iktifa etti (yetindi). Eve gider gitmez dershaneye tıkıldık, akşam üstü beni dolaba hapsedtiler; gece derslere iki kat çalıştım; çekmediğim kalmadı!

Bu kadar sertliklerine mukabil (karşılık) Mişo’nun hiç iyiliği, güleç yüzölçümü yok muydu? Bilakis onun kadar dünyada insanı eğlendirir bir adam nadir bulunurdu: Hikâyeler, masallar söyler; oyuncaklar yapar; oyunlar, hokkabazlıklar çıkarır; hülâsa bin türlü maskaralıklar ederdi. Sarfiyyat Efendinin reyine tevafuk edip etmeyeceğini (görüşüne uyup uymayacağını) hiç düşünmeden evimizi bir çiftlik haline koymuş ve büyük bahçenin bir tarafına muntazam bir çok kümesler, bir köşesine de iki musanna (süslü) havuz yaptırarak yüzlerce tavuk, ördek, kaz ve hindiden mürekkep (oluşan) bir kaç aile-i cesimeyi (büyük aileyi) bahçeye salıvermiş idi. Mişo’nun bu hayvanat (hayvanlar) arasında başıboş gezer bir merkebiyle bir de av köpeği vardı. Hava güzel olduğu günler mektepten gelince doğru kümeslere gider, yumurtaları topladıktan sonra birlikte hayvanlara yem verirdik. Mişo tarafından verilen emir üzerine eşek ile köpek edibane (edeblice) bir köşeye çekilirler, tavuklar yemlerini yemeye başlardı. O zaman pek eğlenirdim: Aman ne telâş ne tehalük (ko-

şuşturma), ne ıştırıp! Aileler birbirleri'ne karışmış çocuklar koşuyor, nineler bağrışıyorlar. Meserret (sevinç) sadaları mahrumiyet feryatları, can acısı sesleri ân-ı vâhidda (bir anda) duyuluyor. Yem bittikçe dağıla dağıla bahçeyi dolduran bu cemaat-ı kesire (kalabalık topluluk) tekrar arpa verilir verilmez toplanıyor, müteharrik (hareketli) bir küme oluyor. Bu kümenin içinde en ziyade hindilerin hali tuhaftı: Bu erbab : dirayet (bu becerikli hayvanlar) bir kaç dane-i hayat (yem tanesi) bel'ede bilmek (yutabilmek) için ne kadar meşakkat çekerlerdi! İri vücutlarıyla kümeye sokulabilmek, sırtlarına tırmanan irili ufaklı piliçleri taşımak, horozun muhacematına (saldırılarına) karşı durmak... Ne müşkil alval! (ne zor durum) Babayiğit horoz kendi karnını ferih ve fahur (neşeli ve gururlu) doyurduktan başka tavukları da itam etmek (doyurmak) istediğinden ikide birde kümeden ayrılır, hindilerin üzerine öyle bir hücum ederdi ki zalvalh hayvanlar ateşe düşmüş gibi bağırarak yukarıya fırlardı. Bu hengame-i tenavül (yem kavga gürültüsü) nihayet bulduktan sonra aileler ayrı ayrı hanelerine (kümeslerine) kapatılır; o zaman da merkeple köpeğin hengame-i cılvesi (ortaya çıkma zamanı) başlardı: Mişo canbazlıktan da mahir geçindiğinden bu iki hayvana bir çok oyunlar öğretmiş idi. Bir kere merkebin yularını köpeğin ağzına verdi mi, biri çifteler atarak öbürü yaygalar kopararak bahçeyi devre koyulurlar; köpek eşeğin üzerine fırlar; merkep köpeği dişleriyle tutarak havaya kaldırır; kah ikisi birden yerlere yuvarlanır, kah biri öbürünü kovalar... Bir gürültü, bir kıyamet ki tarif olunamaz. Pek keyifli olduğu günler Mişo da bunların arasına karışır, edilen cilvelere, taarruzlara karşı iki hayvandan pek çok dirayetli olduğunu isbat ederdi;

Benim için evde bu kadar eğlence bulunduktan başka dışarıda da hayvanla gezmeye gitmek, yelkenli sandala binerek do-

laşmak, ava çıkmak gibi her çocuğa kolay kolay nasib olmayan eğlencelerim vardı; yine memnun değildim. Çünkü hep oyunlarım eğlencelerim mektepten getirdiğim aferin varakalarının adet ve ehemmiyeti nisbetinde (aferin kâğıtlarının sayı ve önemi oranında) ve daima Mişo'nun reyiyile (fikriyle) tertip olunurdu (düzenlenirdi). Mişo'nun nazarı üzerimden bir dakika eksik olmaz, dili hiç susmazdı. Böyle nezaret-i mütamadiye (sürekli kontrol) altında program ile eğlenmek kimin hoşuna gider? İşte bu hallerle nazaran Mişo beni sevmez, bu gaddarlıkları mahsus (özellikle) beni tazib için (bana eziyet vermek için) tertip eder (düzenler) zannederdim. Yaşım ilerledikçe bu zannım rahne-dar olduysa da (büyük ölçüde ortadan kaldıysa da) bütün bütün zail olmamış idi (kaybolmamıştı). Bir vaka zehabımın (kanaatımın) ne kadar yanlış olduğuna, Mişo'nun bana ne samimî, ne ciddî muhabbeti bulunduğuna vicdanımca kanaat hasıl etti (oluşturdu):

On yaşından onüç yaşına kadar boğaz hastalığından kurtulamamış idim. Bulunduğumuz memleketin en hâzık tabibi (en becerikli doktoru) olan doktor Barcili zavallı boğazımı gün aşırı cehennem taşıyla yakar ve her gidişimde bir gün yanarım, bir gün yanmam (bir gün yakarım bir gün yakmam demek olacak) sözüyle yine gelmemi tenbih ederdi. Artık mevadd-ı sulbeyi (katı yiyecek maddelerini) yutamamak derecelerine geldim; uykuda nefesim tutulurdu. Nihayet İstanbul'dan bir ihtiyar doktor çıkageldi. Beni muayene ettirdiler. Boğazımda ameliyat icrası katiyyü'l-lüzum olduğunu (ameliyat yapılması gerektiğini) beyan etmişti. Mişo bu lüzumu bana usul ve marifetle anlattı. Bir gün doktorun evine gittik. Şu nakledeceğim şeye kimse inanmaz, bakın ameliyata nasıl başladık. Doktor dedi ki: "Oğlum senin boğazında yapılacak ameliyat pek ehemmiyetsizdir, iki saniyede biter; sakın telaş etme. Fakat ben boğazını iyi görmeliyim.

Gençsin gözlerin iyi görür, hele evvele şu cımbızı al da benim göz kapaklarımın içinde çıkan kılları birer birer kopar. “Ben kemal-i hayretle (büyük bir şaşkınlıkla) cımbızı elime alırken Mişo: “Aman beyefendi, hekimliğinizi küçük beyde tecrübe edeceğinize kendinizde tecrübe edeydiniz de evvelâ gözlerinizi temizliyeydiniz. Ben öyle körü körüne iş göremem, ameliyat filân yaptırmam!” diye feryada başladı. Doktor: “Sus sen de budala! Çocuğu öldürecek misin? Bu gün boğazı kesilmezse bu gece boğulabilir! “cevabını verdi. Bu boğulmak sözü Mişo’nun birden bire hiddetini teskin etti (kızgınlığını yatıştırdı). İşte memlekette bundan iyi hekim yok... Beyinin boğazını üç seneden beri yakıyorlar, hiç faydası görülüyor; Belki rahatsızlık tedavî sayesinde devam ediyor; nihayet gözeleri kıl dolu doktorun reyiyile (görüşüyle) hareket edilecek değil mi?... Mişo meysane bir teslimiyet altında (ümitsizce bir kabullenmeyle) ezilip kalarak sesini çıkaramadı; ben de havf ve hayrettime galebe eden (korku ve şaşkınlığımı yenen) ibraz-ı maharet (beceri gösterme) hevesiyle doktorun gözlerindeki küçük, beyaz kılları koparmaya başladım. Her kıl çıkardıkça bir aferin alır, gayretimi tezyid ederdim. (artırırdım) Hele on dakika, sonra doktor gözlerinin temizlendiğini söyledi. O zamana kadar kah kaşlarını çatarak kah dudağını bükerek bu garip ameliyata sakitane nazar-endaz olan (suskunca bakan) Mişo artık kendini tutamadı da doktor gözlerini, ellerini yıkamaya giderken bana dedi ki: “Vallahi maharetinize hayran oldum beyim! Beyfendiye söyliyeyim de sizi bu doktor beyin çıraklığına versin.”

Ameliyat uzun sürdü: Doktorun gözleri pek ziyade itina ile temizlenmiş olmakla beraber Kec-nazarlıktan (şaşılıktan) kurtulmamış idi. Elindeki acibü’ş-şekl (garip biçimli) âletle üç dört kere boğazımı karıştırdı. Ne olacağımı bilemediğim için pek ziyade

korkmakla beraber kollarımı tutan Mişo'nun bilâ-ihtiyar (istemeyerek) mırıldandığını, sabırsızlığından ayaklarını yere vurduğunu duyuyordum. Hele nihayet şiddetlice bir acı hissettim: Doktor ameliyatı icra etmiş idi. Boğazımın sağ tarafından kesmiş olduğu iri fındık kadar et parçasını bana gösterdi. Gargaralar yapılarak kanı da durdurduktan sonra memnuniyetle Mişo'nun yüzüne baktım: Bembeyaz olmuş, kansız dudakları, elleri hafif hafif titriyor, saçları dikilmiş; kirpiklerince iki damla yaş asılıp kalmış... Eve avdet etmek üzere (dönmek üzere) arabaya girince dedim ki: "Sen ağlıyor muydun Mişo?" O zaman bütün bütün ihtiyarı münselib oldu (kendine hakim olamadı). Gözlerinden bârân-ı belâ (belâ yağmuru) dökülmeye başladı. Beni kollarının arasına alıp bağrına bastıktan sonra kemal-i heyecan-ı hissiyat ile (son derece heyecanlı bir duyguyla) şu sözleri söyledi: "Ağlıyordum ya... işte yine ağlıyorum... ağlayacağım .. sen benim nemsin bilir misin? Velinimet-zâdemsin. (Efendimin oğlusun), o başka... Fakat elimde doğdun, büyüdün... sen benim canım, hayatımsın beyim! Dünyada senden başka iftiharım, emelim yok... En küçük saadetin için geberirim... Ah.. Şimdi, şuracıkta iki ölümün arasında kaldın: Seni ya hastalık boğacaktı ya doktor! Hay çıldırıyordum. Aferin, benim gayretli paşam! O kör herifin işkencesine tahammül ettin... Yine de " ağlıyor muydun?" diye soruyorsun?.. Mişo bir tanecik beyini bu hallerde görürse ağlamaz mı, kederinden gebermez mi? Mişo insan değil mi? Mişo'nun yüreği yok mu? Ama bazı bağırır çağırırmış, sen ona bakma beyim... o senin iyiliğin içindir; yoksa Mişo'nun ne haddine! O senin uşağın, kulun, köpeğindir. Oh! hele hamd olsun şu hastalıktan kurtulduk... Artık hiç rahatsız olmayacaksın... Bu akşam gideceğim, içeceğim... içeceğim... sonra gelip bir tanecik beyimin ayaklarının altında yuvarlanacağım... yaşa

benim melek paşam, sen binler yaşa!“ artık hüznü sürura münkalib olmuştu (üzüntüsü sevince dönüşmüştü). Gözlerinde titreyen dürrerdâne-i teessür lemeât-ı neşât ile tenevvür etmiş (üzüntünün inci taneleri sevinç pırıltıları ile aydınlanmış) bana parlak, handân bir nigâh-ı müşfikle (gülen bir şefkatli bir bakışla) bakıp kalmış idi. Bu günden itibaren zavallı Mişo’cuğumu pek ziyade sevmeye başladım.

(*Servet-i Fünûn*, 27 MART 1313
C. XIII, S. 317, s. 74-77)

Ali Ekrem Bolayır, yenileşen Türk edebiyatı içinde Servet-i Fünûn edebî hareketiyle adını duyurmuş, 1908 sonrasında gelişen edebiyat dünyasında da eserler vermiş bir şair, edebiyat nazariyatçısı ve edebiyat tenkitçisidir.

Tanzimat edebiyatının ünlü isimlerinden Namık Kemal'in oğlu olan Ali Ekrem, 2 Ağustos 1867'de İstanbul'da doğmuş. O, ilk eğitimini, dedesi Mustafa Asım Bey'in yanında ve gözetiminde yapıyor. Memuriyet hayatına II. Abdülhamit'in arzusuyla Saray'da "Mabeyn Kâtipliği" ile başlıyor ve 1906 yılına kadar devam ediyor; sonra, Kudüs Mutasarrıfı oluyor. 1908 Meşrutiyetinden sonra Cezayir-i Bahr-ı Sefid valiliğine tayin edilmişse de bu görev fazla uzun sürmüyor. Bu yıllarda şairi Darülfünûn (Üniversite)'de edebiyat hocası olarak görüyoruz. Bir ara Galatasaray Lisesinde de hocalık yapan Ali Ekrem, Cumhuriyet sonrasında 1933'e kadar üniversitedeki hocalığını aralıksız devam ettirmiştir. 27 Ağustos 1937 günü de vefat etmiştir.

Ali Ekrem Bolayır, Servet-i Fünûn edebî hareketi içinde (A. Nadir) takma adıyla bir şair olarak edebiyat dünyasında adını duyurmaya başlamış, gene o dönemde edebiyat üzerine kaleme aldığı yazıları ile usta bir edebiyat tenkitçisi olduğunu göstermiştir. Bu dönemde "sanat için edebiyat" yapan şair, 1908 Meşrutiyetinden sonra özellikle Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının getirdiği felâketler karşısında "vatan ve millet sevgisi"ni işleyen eserler kaleme almıştır; bu yönüyle de o, "toplum için sanat"ı ilkesini benimsemiş görünüyor. Şiir, şiyes, hatıra, hikâye, tenkit gibi değişik edebî türlerde eser vermiş olan Ali Ekrem, üniversitedeki hocalığı sırasında edebiyat teorileri ile de bu mesleğe önemli katkılarda bulunmuştur.